

Самоил Малчески
Ристо Малчески

**СОСТОЈБИТЕ ВО ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО
ПЕРИОДОТ ОД 1999-2013 ГОДИНА**

Скопје, јануари 2020 година

Рецензенти:

Д-р Благоја Спиркоски, ред. проф.

Д-р Мирко Трипуновски, ред. проф.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

63:311.21(497.7)"1999/2013"

МАЛЧЕСКИ, Самоил

Состојбите во земјоделството во Република Македонија во периодот од 1999-2013 година / Самоил Малчески, Ристо Малчески. - Скопје : Армаганка, 2020. - 144 стр. : илустр. ; 25 см

Библиографија: стр. 144

ISBN 978-608-4904-69-4

1. Малчески, Ристо [автор]

а) Земјоделско производство - Македонија - 1999-2013 - Статистички податоци

COBISS.MK-ID 111972874

Без дозвола на авторите се забранува публикување на оваа книга или нејзини делови во било кој облик.

СОДРЖИНА

Вовед	5
1. Земјоделска структура и производствени фактори	7
1.1. Земјишна структура	8
1.2. Производствена структура	11
1.3. Работна сила и демографска структура	17
1.4. Наводнување и механизација	23
2. Растително производство во периодот од 1999-2012 година	28
2.1. Производство на житни растенија	28
2.2. Производство на фуражни растенија	38
2.3. Приноси од ливади и пасишта	48
2.4. Производство на индустриски растенија	52
2.5. Лозја и производство на грозје	55
2.6. Градинарско производство	58
2.7. Производство на овошје	73
3. Сточарско производство и рибарство во периодот од 1999-2012	87
3.1. Добиток, живина и пчелни семејства	93
3.2. Производство на млеко, волна, јајца и мед	93
3.3. Производство на месо и сурови маснотии	100
3.4. Улов на риба	103
4. Некои показатели за надворешната трговија по стокови сектори во земјоделството и прехранбената индустрија	106
5. Аграрната политика во ЕУ и Република Македонија	123
5.1. Аграрната политика на ЕУ после втората светска војна	123
5.2. Коментари кон аграрната политика на Република Македонија	128
6. Наместо заклучок	140
Литература	144

ВОВЕД

Политиката, односно секоја јавна дејност поврзана со државата, отсекогаш е во фокусот на јавноста и е цел на нејзини критики. Последното особено доаѓа до израз во време на значајни општествени промени, какви што беа оние од крајот на дваесеттиот век. Промените се очигледни и во политичките идеи и во државното уредување, но сепак најинтересни остануваат прашањата за економските односи кои се основа на квалитетот на живеењето на граѓаните. Организатор на овие односи е владата, која треба да обезбеди услови за фер натпревар, заштита на јавниот интерес, грижа за вработувањето и рационално користење на ресурсите. Со цел исполнување на своите обврски, владата пропишува закони и правила на однесување во економскиот натпревар, но и самата станува учесник во стопанските активности. Така, владата влијае на добробитта на многу општествени групи во државата, па затоа е природно овие групи да настојуваат да влијаат на карактерот на законите, со цел да обезбедат подобра општествена положба. Еден од најинтересните сегменти на економската политика е земјоделската (аграрната) политика и нејзината надградба – руралната политика, бидејќи во многу земји во светот земјоделството прима значителна помош од владата, а руралните средини се области од посебен државен интерес.

Основните придобивки на земјоделско-прехранбениот комплекс, јавноста најчесто ги поистоветува со расположливост на широка лепеза на прехранбени производи по цени кои повеќето граѓани можат да си ги дозволат. Од друга страна, приближувањето кон Европската унија налага напуштање на системот на централно планирање и функционирање на земјоделското производство во пазарни услови, што подразбира укинување на строгата контрола на цените и потрошувачките субвенции, приватизација на државните фарми и реформа на каналите на преработка и продажба на прехранбените производи. Но, положбата на земјоделско-прехранбениот систем во пазарната економија не е секогаш јасна. Имено, пазарот навистина функционира: земјоделците можат да произведуваат

што сакаат, на начин на кој самите ќе го одберат, а производите можат да ги продаваат по највисока цена која можат да ја постигнат. Тоа што не е јасно е интервенцијата на државата во земјоделството, која подразбира поддршка на цените, контрола на производството во случај на хиперпродукција и слично. Најчесто, во аграрниот сектор се дотираат значителни финансиски средства, кои можат да предизвикаат неконтролиран пораст на производството, што може да доведе до хиперпродукција на одредени земјоделски производи и сериозен недостаток на други производи.

Имајќи го предвид претходно наведеното, може да се каже дека поставувањето на целите и изборот на соодветните мерки и инструменти на земјоделската политика, пред се подразбира добро познавање на состојбите во секторот. Тоа значи дека е потребно да се знае состојбата на структурата и ресурсите и функционирањето на економските закони во секторот. Последното е од особена важност, бидејќи директната примена на одредени мерки, кои се покажале како успешни на едно место, не мора да значи дека истите ќе дадат добри резултати и во македонското земјоделство. Токму затоа, во оваа работа е направен обид за согледување на состојбите во земјоделството во периодот од 1999-2013 година, со посебен осврт на одредени показатели на надворешната трговија по стокови сектори во земјоделството и прехранбената индустрија. Ваквите согледувања се основа за согледување на ефектите од земјоделската политика во Република Македонија, а посебно на директните плаќања во земјоделството, кои во последните седум години бележат значителен пораст. Притоа, да напомене дека оценката на ефектите на директните плаќања во земјоделството е дадена само врз основа на програмите за финансиска поддршка на земјоделството во периодот од 2007-13 година.

18.02.2015 година
Скопје

Авторите

1. ЗЕМЈОДЕЛСКА СТРУКТУРА И ПРОИЗВОДСТВЕНИ ФАКТОРИ

При решавањето на проблемите на земјоделството и руралниот развој државата треба да одговори на три основни прашања и тоа:

- Кои производи и во колкави количества треба да се произведуваат?
- Кои производни методи треба да се поттикнуваат?
- Како националниот доход да се распредели меѓу земјоделците и неземјоделците?

Притоа треба да се има предвид дека во пазарната економија интеракцијата на цените, трошоците и профитот определува што ќе се произведува и како ќе се дистрибуира наградата за работата на производителот, капиталот и управувањето, која всушност е еднаква на разликата меѓу трошоците на инпутот и аутпутот.

Од досега изнесеното е јасно дека државата мора да ја познава земјоделската структура, се со цел јасно да се одредат целите на аграрната политика и да се изберат носителите на развојот во земјоделството. За да се запознае земјоделската структура потребно е да се изврши анализа на:

- земјишната структура, т.е. односот на шумите и пасиштата наспроти обработливата површина; учеството на ораниците, овошните градини, лозјата и ливадите во обработливото земјиште;
- производствената структура, т.е. односот на растителното наспроти сточарското производство; односот на засеаните површини наспроти угарите и необработените ораници; учеството на житните, индустриските, градинарските и фуражните култури во вкупно засеаните површини и слично;
- демографската структура, т.е. старосната структура на земјоделското и руралното население, образовната структура и слично; и
- структурата на земјоделските стопанства, т.е. односот на фамилијарните земјоделски фарми наспроти комбинатите, распре-

делбата на земјоделските стопанства според земјиштето со кое располагаат или според висината на заработувачката итн.

Во следните разгледувања накратко ќе се осврнема на земјишната, производствената и демографската структура, без притоа да ја разгледуваме структурата на земјоделските стопанства, за која освен во Пописот на земјоделството од 2007 година во кој се опфатени индивидуалните стопанства, не постојат валидни достапни податоци. Понатаму, основни производствени фактори во земјоделското производство се земјата, работната сила, капиталот и управувањето. Од земјоделската структура и квалитетот на производствените фактори зависи успехот на целиот земјоделски сектор во државата, односно неговата конкурентност. Тоа значи дека, ако државата ги идентификува најјаките и најслабите елементи во производниот процес, тогаш полесно ќе констатира во што треба да се вложува и на кое ниво треба да се дејствува за да се реализираат поставените цели на аграрната политика.

1.1. ЗЕМЈИШНА СТРУКТУРА

Според податоците на Еуростат во Европската унија (ЕУ) руралните средини покриваат околу 90% од територијата на ЕУ, од кои повеќе од половината се обработени. За земјоделскиот сектор во целост, особено во земјите членки на ЕУ, површината на обработливото земјиште е скоро константна. Меѓутоа, тоа не е случај и со Република Македонија. Имено, според податоците дадени во табела 1 може да се забележи дека во периодот од 1999 до 2013 година обработливата површина постојано се намалува и таа од 633000 хектари во 1999 година опаднала на 509000 хектари во 2013 година, што значи дека во споредба со 1999 година во 2013 година таа изнесува само 80,41%. Исто така, учеството на обработливата површина во вкупната земјоделска површина бележи постојано намалување и тоа од 49,30% во 1999 година се намалило на 40,36% во 2013 година. Промените на земјоделската и обработливата површина во разгледуваниот период се прикажани на графиконот 1.

Од податоците дадени во табелите 1 и 2 може да се види дека односот на обработливата површина наспроти површините под шуми и пасиштата постојано се менува, при што со извесни колебања истиот е на штета на обработливата површина. Имено, ако во 1999 година обработ-

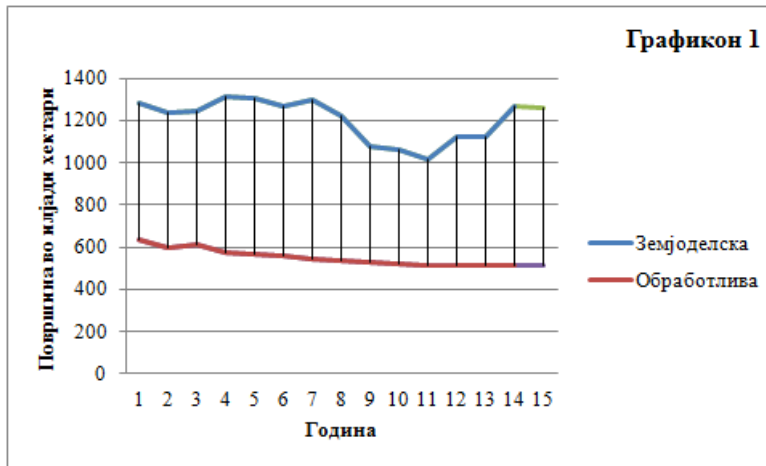
ливата површина во вкупната земјоделска површина и површината под шуми учествувала со 28,32%, тој процент во 2006 година опаднал на 24,58%, за да следните пет години бележи стагнација, а во 2013 година да опадне на само 22,62%. Ваквата тенденција е загрижувачка, што покажува дека отсутствува државна политика на заштита и зачувување на обработливото земјиште, при што може да се каже дека во периодот кога имаме стагнација на намалувањето на разгледуваниот процент може да се забележи чудна флукуација на површината под пасишта. Имено, според податоците во табела 1 во 2006 година имаме 687000 хектари под пасишта и оваа површина во следните три години се намалува за дури 187000 хектари, за во следните две години да е поголема за приближно 100000 хектари, а во 2013 година истата да изнесува дури 751000 хектари.

Год.	Вкуп.	Обработлива површина					Пасишта	Бари, трстици и рибници
		Вкуп.	Ораници и бавчи	Овошни градини	Лозја	Ливади		
1999	1284	633	534	17	28	54	649	2
2000	1236	598	498	16	28	56	636	2
2001	1244	612	512	17	28	55	630	2
2002	1316	577	480	16	28	53	738	1
2003	1303	569	473	16	27	53	733	1
2004	1265	560	461	15	26	58	704	1
2005	1299	546	448	13	26	59	682	1
2006	1225	537	439	13	25	60	687	1
2007	1077	526	431	13	23	59	550	1
2008	1064	521	424	14	22	61	542	1
2009	1014	513	420	14	21	58	500	1
2010	1121	509	415	14	21	59	611	1
2011	1120	511	415	14	21	61	608	1
2012	1268	510	414	15	21	60	757	1
2013	1261	509	413	15	22	59	751	1

Извор. Статистички годишник на РМ 2000- 2014, Државен завод за статистика

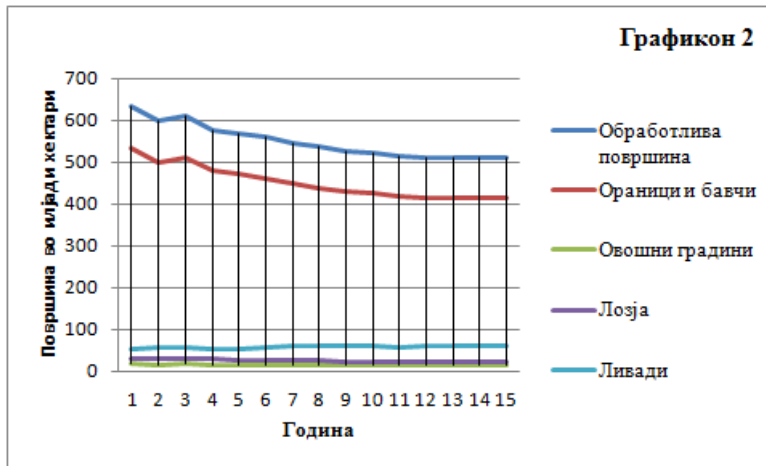
	Година, состојба 31.12							
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Површина	950594	957550	997374	989046	955294	947653	955228	959259
	Година, состојба 31.12							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Површина	941969	943048	949329	960413	981812	981812	988835	

Извор. Статистички годишник на РМ 2000- 2014, Државен завод за статистика

Како веќе рековме анализата на земјишната структура се однесува на учеството на ораниците, овошните градини, лозјата и ливадите во обработливото земјиште. На графиконот 2 може да се види движењето на вкупната обработлива површина, површината со ораници и бавчи, овошни градини, лозја и ливади. Како што може да се забележи, освен површините под ливади, кај останатите категории имаме тенденција на намалување. Така, во периодот од 1999 до 2013 година површините под ораници и бавчи бележат намалување за запрепастувачки 121000 хектари, односно 22,66%, површините под овошни градини бележат намалување за 2000 хектари, односно 11,76%, површините под лозови насади бележат намалување за 6000 хектари, односно 21,43%, а додека само површините под ливади бележат зголемување за 5000 ектари, односно 9,26%. Ваквите тенденции резултирале со прераспределба на учеството на разгледуваните категории површини во вкупната обработлива површина, па така учеството на ораниците и бавчите се намалило од 84,36% во 1999 на 81,14% во 2013 година, учеството на овошните градини се зголемило од 2,69% во 1999 на 2,95% во 2013 година, учеството на лозјата се намалило од 4,42% во 1999 на 4,32% во 2013 година и учеството на ливадите се зголемило од 8,53% во 1999 на 11,59% во 2013 година.

Имајќи го предвид претходно изнесеното може да се каже дека во поглед на земјишната структура во периодот од 1999–2012 година имаме крајно негативни процеси, при што особено загрижувачки е процесот во кој неповратно се изгубени 124000 хектари обработлива површина, што претставува загуба од неверојатни 19,59% од вкупната обработлива површина.

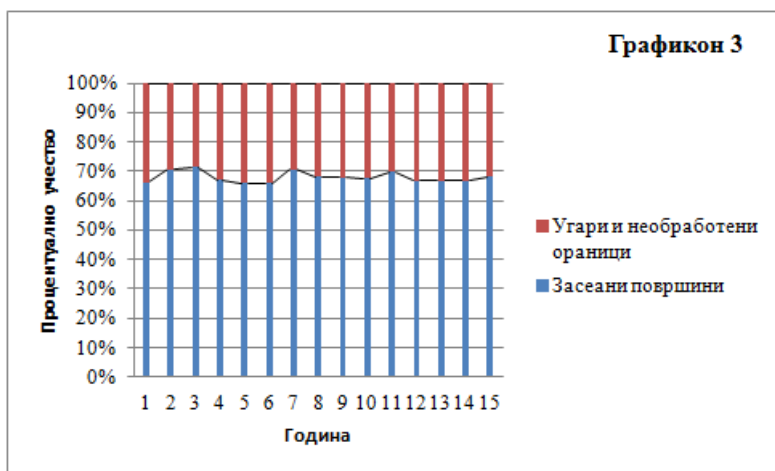
На крајот од овој дел да споменеме дека, покрај количината на расположливото земјиште за земјоделското производство од посебен интерес е квалитетот на земјиштето, кој со текот на времето може да се подобри со добро управување, но и да се влоши со лошо управување. Земјоделските практики кои го чуваат квалитетот на земјиштето вклучуваат одлуки за наводнување или одводнување, ѓубрење, плодоред и одлуки за инвестирање. Во натамошните разгледувања ќе се осврнеме само на наводнувањето, бидејќи за останатите елементи не можевме да дојдеме до релевантни податоци.

1.2. ПРОИЗВОДСТВЕНА СТРУКТУРА

Во анализата на производствената структура најпрво ќе ги разгледаме засеаните површини, угарите и необработените ораници и нивниот сооднос. Од податоците дадени во табела 3 лесно се пресметува дека процентуалното учество на засеаните површини во вкупните површини под ораници и бавчи е променливо, па така тоа од 66,10% во 1999 година се покачило на 68,55% во 2001 година, за да потоа опадне на 65,94% во 2004 година, па бележи зголемување на 70,54% во 2005 година, за да во следниот период со незначителни осцилации опадне на 68,04% во 2013 година. Аналогно на овие промени во разгледуваниот период се менувал и соодносот на засеаните површини и угарите и необработените ораници (види графикон 3).

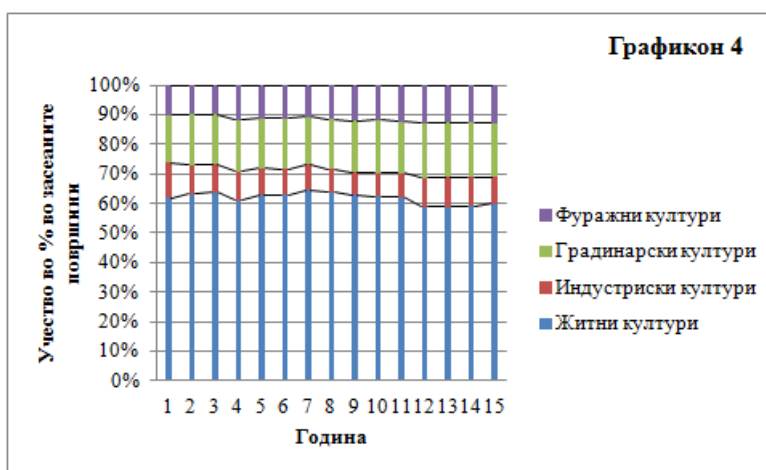
Год.	Ораници и бавчи	Засеана површина					Расадници	Угари и необработени ораници
		Вкуп.	Житни	Индустриски	Градинарски	Фуражни		
1999	534	353	218	42	57	36	1	180
2000	498	350	221	34	60	35	2	146
2001	512	351	223	33	59	35	1	140
2002	480	321	196	31	56	38	1	158
2003	473	312	196	28	53	35	1	160
2004	461	304	191	27	52	34	1	156
2005	448	316	204	27	51	34	1	131
2006	439	298	190	23	51	34	1	140
2007	431	292	184	22	51	35	1	138
2008	424	286	178	23	51	34	1	137
2009	420	293	182	24	51	36	1	126
2010	415	277	163	27	51	36	1	137
2011	415	277	163	28	51	35	1	137
2012	414	276	163	27	51	35	1	137
2013	413	281	168	25	51	36	1	132

Извор. Статистички годишник на РМ 2005, 2009, 2013 и 2014, Државен завод за статистика

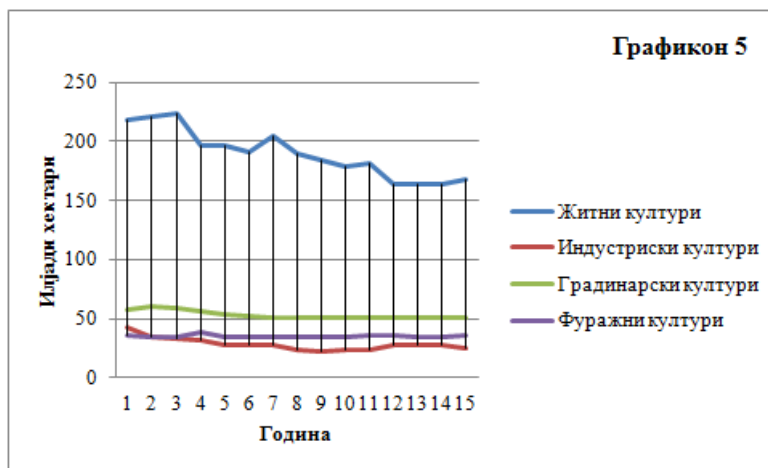
На прв поглед изгледа дека според овој показател немаме некои драстични промени, бидејќи процентот на угарите и необработените ораници, со мали колебања е речиси константен. Меѓутоа, ова е карактеристично за земјите со развиено земјоделство и стабилна аграрна политика, каде се со цел да се избегнат пазарните вишоци се субвенционира кога земјоделците не обработуваат дел од земјиштето со кое располагаат, што не е случај во нашата држава. Имено, како што покасно ќе видиме, освен

кај неколку извозно значајни производи, Македонија и покрај тоа што е земјоделска држава увезува огромен број земјоделски производи кои или се произведуваат во недоволни количества или воопшто не се произведуваат. Понатаму, од податоците во табела 3 се забележува дека во периодот од 1999-2013 година имаме намалување на вкупно засеаните површини од 353000 на 281000 хектари, односно за 72000 хектари. Тоа значи дека за само 15 години засеаните површини се намалиле за дури 20,40% и ова намалување учествува со 59,50% во вкупното намалување на површините од категоријата ораници и бавчи. Во исто време бројот на угарите и необработените ораници постепено опаѓал и тој се намалил за 48000 хектари, што е директна последица на загубата на обработливото земјиште, а не на неговата поголема искористеност.

Што се однесува производствената структура во делот на учеството на житните, индустриските, градинарските и фуражните растенија во вкупно засеаната површина, може да се каже дека истата во изминатиот период незначително е променета. Така, во 1999 година житните култури биле застапени на 61,76% од вкупно засеаната површина, за да во следниот период овој процент во некои години достигнува вредност од црка 65% и во 2013 година тој да изнесува 59,79%. Процентуалната застапеност на индустриските култури се менува од 11,90% во 1999 година, преку 7,53% во 2007 година, за да во следниот период секоја година незначително расте и во 2011 година изнесува 10,11%, па потоа да опадне на 8,90% во 2013 година. Што се однесува до фуражните култури процентуалната застапеност пораснала од 10,20% во 1999 година на 13,00% во 2010 година

за да во следните три години бележи незначително намалување и во 2013 година да изнесува 12,81%, а додека кај градинарските култури во разгледуваниот период бележиме благ пораст на процентуалната застапеност во вкупно засеаните површини. За разгледуваниот период промените во учеството на житните, индустриските, градинарските и фуражните растенија во вкупно засеаната површина сликовито може да се согледаат на графиконот 4.

Како и претходно и овде се добива впечаток дека според разгледуваниот показател немаме значајна промена во производствената структура. Меѓутоа, ако подетално се задржиме на податоците од табела 3, ќе видиме дека во случајот само соодносите остануваат релативно стабилни, а додека освен кај површините засеани со фуражни растенија, кај сите останати површини имаме сериозно намалување. Така, во 1999 година под житни растенија биле засеани 218000 хектари, за да во следниот период со извесни осцилации имаме сериозно намалување на овие површини и во периодот од 2010-2012 година тие се константни и изнесуваат 163000 хектари, што значи намалување од неверојатни 25,23%, или во просек 4583 хектари годишно помалку засеани житни растенија во периодот од 1999-2010 година, за да во 2013 во однос на 2012 година имаме зголемување од 5000 хектари засеани под житни растенија, што значи намалување од неверојатни 50000 хектари во однос на 1999 година, што во проценти изнесува 22,94%. Слична е состојбата и со површините засеани со индустриски растенија кои од 42000 хектари во 1999 година опаднале на само 22000 хектари во 2007 година, т.е. се намалиле за 47,62%, за да до 2013 година се

зголемат на 25000 хектари, што значи дека во споредба со 1999 година во 2013 година имаме намалување на површините засеани со индустриски растенија од фрапантни 40,48%. Нешто помал процент на намалување на површините имаме кај градинарските култури, каде намалувањето е континуирано после 2000 година и во 2013 година помалку се засеани дури 9000 хектари или 15%. Што се однесува до површините засеани со фуражни култури, може да се каже дека со мали осцилации имаме тие се константни и истите варираат од 34000 до 38000 хектари. Динамиката на промените на засеаните површини, според разгледуваните категории култури, е дадена на графиконот 5, од кој може да се види дека во изминативе петнаесет години според овие показатели имаме негативна тенденција.

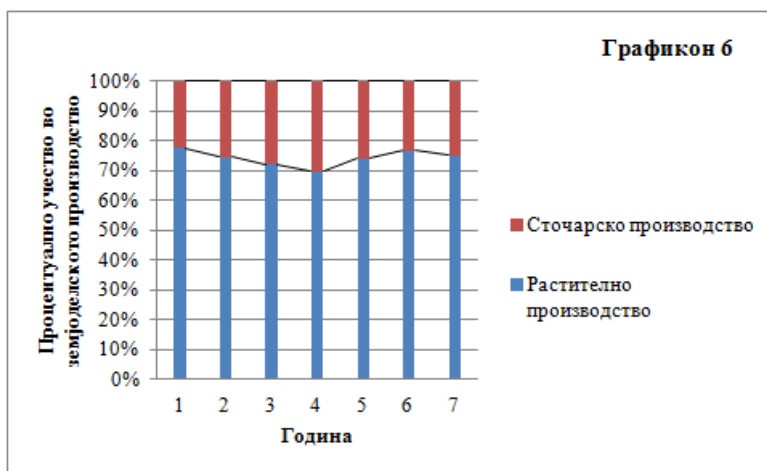
На крајот од овој дел ќе се осврнеме на односот на растителното наспроти сточарското производство. За таа цел, за периодот 2006-2012 година, ќе ги анализираме расположливите податоци за економските сметки по постојани цени во растителното и сточарското производство и нивниот сооднос ќе го земеме како апроксимација на односот на растителното и сточарското производство. Изборот на економските сметки по постојани цени е бидејќи истите овозможуваат да се разграничат трендовите што се однесуваат на промената на волуменот и оние што се однесуваат на промената на цените.

Табела 4. Економски сметки на производството на земјоделски производи по цени од претходната година – бруто производна сметка, во милиони денари							
	Година						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Растително производство	49460	46233	47613	50079	51259	53616	50319
Сточарско производство	14356	15721	18448	21719	18058	16362	16653
Услуги во земјоделството	171	259	248	201	361	345	330
Неземјод. секундарни дејности	1479	1462	1070	925	1325	1701	1604
<i>Бруто додадена вредност 1</i>	65466	63675	67379	72924	71003	72024	68906
Субвенции на производи	977	901	1693	3339	4214	4083	3943
<i>Бруто додадена вредност 2</i>	66443	64576	69072	76263	75217	76107	72849
Вкупна меѓуфазна потрошувачка	34372	31831	34936	34926	33719	32213	33506
Амортизација	2637	2669	3017	3184	3425	3468	3445
<i>Нето додадена вредност 1</i>	28457	29175	29426	34814	33859	36343	31955
<i>Нето додадена вредност 2</i>	29434	30076	31119	38153	38073	40426	35898

Извор. Статистички годишник на РМ 2012- 2014, Државен завод за статистика

Од податоците во табела 4 може да се види дека во 2006 година растителното производство учествува со 77,50% во вкупното земјоделско производство и истото до 2009 година се намалува на 69,75%, за да во следните три години бележи раст и во 2012 година тоа изнесува 75,13% од

вкупното земјоделско производство. Адекватно на овие промени се промените кај сточарското производство, кои подетално може да се видат на графиконот 6. Ваквите промени се отсликуваат и на односот на растителното и сточарското производство, па така во 2006 година растителното производство е 3,45 пати поголемо од сточарското, за да во 2009 година тој однос изнесува 2,31, после што истиот има тенденција на пораст и во 2012 година изнесува 3,02, што значи дека толку пати е поголемо растителното од сточарското производство. Претходните податоци недвосмислено укажуваат на неповолната производствена структура, т.е. на недоволната застапеност на сточарското производство, кое непосредно се одразува на енормниот увоз на месо и производи од месо, за што покасно ќе стане збор.

Во табела 4, за разгледуваните години, е пресметана нето додадената вредност 1, по цени од претходната година, при што истата се разликува од податоците дадени во Статистичките годишници од 2012 – 2014 година. Разликата се јавува бидејќи во направените пресметки за бруто додадената вредност не се земени во предвид субвенциите во земјоделското производство, кои реално не се резултат на производството. Како што може да се види, во земјоделското производство, во периодот од 2006-2011 година имаме значителен пораст на нето додадената вредност 1, за да во 2012 година во однос на 2011 година бележиме намалување од 4388 милиони денари, односно намалувањето е 12,07%. Во истата табела е пресметана и нето додадената вредност 2, по цени од претходната година во која се вклучени и субвенциите на земјоделското производство. И при ваквите разгледувања евидентен е значителниот пораст на нето додадената

вредност 2, при што тенденциите се наполно аналогни како и во првиот случај. Имено, кај нето додадената вредност 2 имаме значителен пораст во периодот од 2006-2011 година, за да во 2012 година во однос на 2011 година година бележиме намалување од 4528 милиони денари, односно намалувањето е 11,20%.

Меѓутоа, за да и во двата начини на пресметување се согледа реалното значење на овој пораст, односно намалување на нето додадената вредност потребно е да се земе предвид и бројот на работниците кои истинот го оствариле, што ќе биде направено во натамошните разгледувања.

1.3. РАБОТНА СИЛА И ДЕМОГРАФСКА СТРУКТУРА

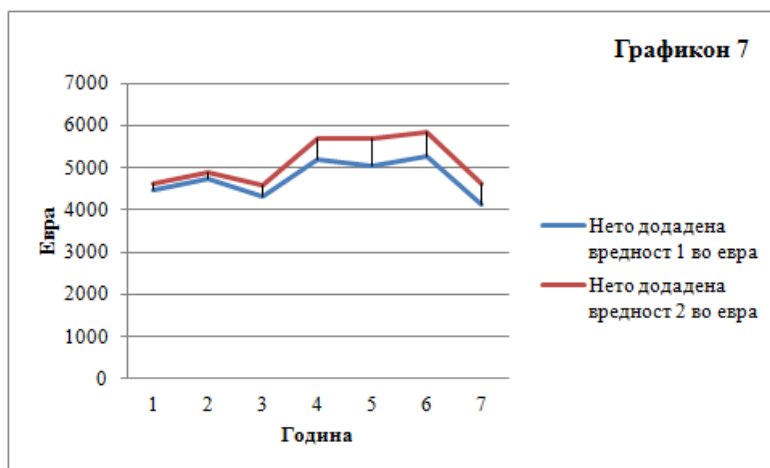
Земјоделското население од година во година се намалува во сите земји, т.е. се намалува учеството на земјоделското во вкупното население. Тие учества се движат од околу 2% во САД во 2004 година, до околу 7% во населението во ЕУ. Но, овие податоци имаат ограничена вредност, бидејќи во ЕУ постојат високоразвиени економии со мал удел на земјоделско население, како што е Германија со 2,1% или Обединетото Кралство со 1,7% во 2004 година, но и земји кои го зголемуваат просекот, како на пример Полска со 17,1% во истата 2004 година.

Табела 5. Вработени, вработени за сопствена сметка и неплатени семејни работници во земјоделство, лов и соодветни услужни дејности						
	Година					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Вработени на сопствена сметка	57594	44814	34323	34233	37234	37060
Неплатени семејни работници	68698	62361	51820	51820	56792	52940
Вработени	8464	8477	12455	9566	9347	10239
Вкупно	134756	115652	98598	95619	103373	100239
	Година					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Вработени на сопствена сметка	43702	42032	47441	42561	49407	58633
Неплатени семејни работници	56605	55712	50886	60227	48834	55758
Вработени	10176	11250	10814	9734	9841	10128
Вкупно	110483	108994	109141	112522	108082	124519
Извор. Соопштение: Активно население 2005-2013, Статистички годишник на Република Македонија 2003-2004, Државен завод за статистика						

Учеството на земјоделското население во вкупното население во Македонија е далеку над споменатите проценти, при што законитоста за намалување на земјоделското население важи само во периодот од 2002 до 2005 година, кога постои тенденција на намалување на вработените на сопствена сметка и неплатените семејни работници во земјоделството, период во кој бројот на вкупно вработените во овој сектор се намалил од 134756 на 95614. Но, веќе во следниот период овој број со мали осцилации бележи значителен раст, за до 2013 година истиот изнесува 124519 лица (види табела 5).

	Година						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Нето додадена вредност 1	4476	4732	4330	5193	5044	5251	4116
Нето додадена вредност 2	4630	4879	4580	5692	5672	5841	4624

Извор. Сопствени пресметувања врз основа на податоците од табелите 4 и 5

Претходно изнесените податоци доволно добро ја отсликуваат состојбата, но сепак интегрално ќе ги разгледаме податоците од табелите 4 и 5. Во табела 6 се дадени пресметките за остварената нето додадена вредност 1 и нето додадената вредност 2 по вработен по вработен за разгледуваниот период и истите нагледно се прикажани во графиконот 7. Како што можеме да видиме и при двата начини на пресметување нето-додадена вредност по вработен бележи евидентен пораст во 2009 година во однос на 2008 година, за да движењето на истата во следните две години е релативно стабилно, па во 2012 година во однос на 2011 година бележи неверојатен пад од цирка 21%. За да се согледаат причините за драстичниот

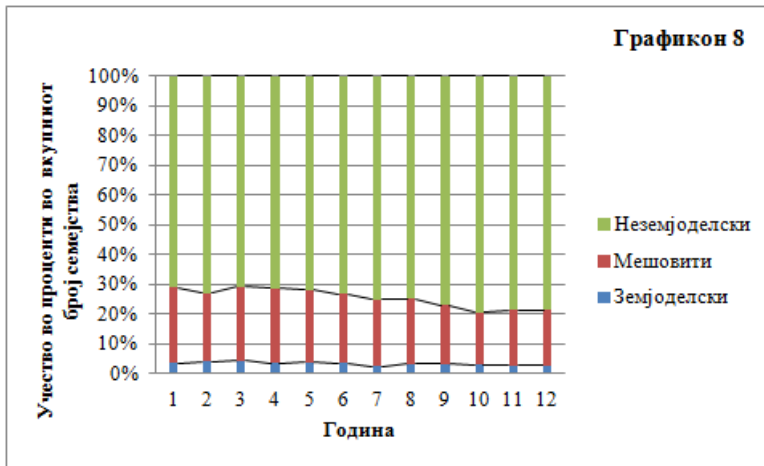
пораст во 2009 во однос на 2008 година потребни се детални истражувања, но секако дека на истиот непосредно влијание има порастот на вкупните глобални цени на храната за кој покасно ќе стане збор. Меѓутоа, може да се претпостави дека тенденцијата на намалување на нето додадената вредност по вработен забележана во 2012 во однос на 2011 година ќе продолжи и во следниот период, особено заради намалувањето на физичкиот обем на производството кај повеќето земјоделски производи, на што ќе се осврнеме во натамошните разгледувања.

Од податоците во табела 5 се гледа дека поголемиот дел од работната сила во земјоделството, односно на семејните земјоделски стопанства е семејната работна сила. Ваквиот вид работна сила ги има следниве карактеристики:

- оваа работна сила не е доволно мобилна, особено ако стопанството е мало и/или е некомерцијално (со недоволно капитал),
- земјоделецот сопственик и членовите на семејството често пати се недоволно ангажирани.

Табела 7. Број на оценети семејства по категории						
	Година					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Земјоделски	17996	19770	22115	17362	18810	17879
Мешовити	126418	116284	125530	127612	124263	120463
Неземјоделски	355154	366553	358951	362516	367296	377079
	Година					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Земјоделски	12511	17755	17884	16835	14999	14833
Мешовити	118510	117127	106653	96198	103100	103491
Неземјоделски	397709	404445	418889	434618	435316	436943
Извор. Статистички годишник на РМ 1999 – 2013, Државен завод за статистика						

Решение за недоволната ангажираност на членовите на семејството се бара во нивно повремено или потполно запослување надвор од земјоделството или во извршување на дополнителна дејност со која се обезбедува дополнителна заработувачка. Последното всушност ги класифицира семејствата во три категории и тоа: земјоделски, мешовити и неземјоделски (види табела 7). Како што може да се забележи во изминатите години постои тенденција на зголемување на бројот на неземјоделските семејства и тенденција на намалување на мешовитите семејства, која е изразена во периодот од 2004 – 2011 година.

Што се однесува до бројот на земјоделските семејства имаме тенденција на нивно зголемување во периодот од 2002 – 2004 година, за да во следните години имаме нетипични промени на бројот на земјоделските семејства, но сепак може да се каже дека истиот се намалува и така во 2012 година тој изнесува 14999 семејства, а во 2013 година 14833 семејства. Ваквите движења резултираат со промена на распределбата на семејствата според разгледуваната карактеристика, при што учеството на неzemјоделските семејства е во постојан пораст, кој пораст е главно на сметка на мешовитите семејства, графикон 8.

На прв поглед може да се помисли дека вработените, вработените на сопствена сметка и неплатените семејни работници се вкупната работна сила која е ангажирана во земјоделството. Меѓутоа, ако се споредат податоците добиени со пописот на земјоделството во 2007 година ќе се види дека дури 476613 членови на семејствата работат во индивидуалните земјоделски стопанства, што е за 376374 лица повеќе од бројот на вработените и неплатените семејни работници, а слична е состојбата и во 2013 година и тој број изнесува 436842 лица, што е за 319599 лица повеќе од бројот на вработените и неплатените семејни работници. Ваквата разлика се јавува заради ангажирањето на членовите како од земјоделските, така и од мешовитите земјоделски семејства, чиј оценет број е даден во табела 7. Последното укажува на фактот дека добиените вредности за остварена нето додана вредност по вработен во земјоделството се нереални и дека до вистинските бројки тешко може да се дојде, особено што не може да се дојде до реален податок за ангажманот на лицата од мешовитите семејства.

Табела 8. Дипломирани студенти во областа на земјоделските науки									
	Година								
	до 1997	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Дипломирале	5768	163	144	173	134	139	95	110	97
	Година								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Дипломирале	144	182	216	144	192	161	136	228	276
Извор. Статистички годишник на РМ 1999 – 2013, Државен завод за статистика									

Што се однесува до старосната структура на земјоделското население, постои мислење дека истото побрзо старее од вкупното население во Македонија. Меѓутоа, заради достапноста до податоци за старосната структура на вистинското земјоделско население не сме во можност да го определиме интензитетот со кој се одвива овој процес. Оттука, е неопходно да се направат истражувања со кои ќе се утврди старосната структура на вистинското земјоделско население, бидејќи фактот дека во 2007 година од вкупниот број ангажирани работници во земјоделството дури 97,9% се семејни работници е сериозна опасност дека во догледно време во овој сектор ќе се јави недостаток на работна сила. Имено, покрај остатокот, ваквиот вид на работна сила се карактеризира со тоа што истата не може брзо да се зголеми, бидејќи да се има поголем број потомци се со цел да се зголеми работната сила кај земјоделските семејства е долготраен процес и со зголемувањето на степенот на развој тоа скоро и да не е можно. Сепак овде ќе споменеме дека според Пописот на земјоделството од 2007 година од вкупно 476613 членови на семејства кои работат во индивидуалните земјоделски стопанства 59902 се помлади од 25 години, 72883 се на возраст од 25-34 години, 93013 се на возраст од 35-44 години, 102492 се на возраст од 45-54 години и 148318 се постари од 55 години. Што се однесува до 2013 година, според истражувањето: Структурата на земјоделските стопанства во 2013, реализирано од Државниот завод за статистика, од вкупно 441742 членови на семејства кои работат во индивидуалните земјоделски стопанства 49530 се помлади од 25 години, 59445 се на возраст од 25-34 години, 70968 се на возраст од 35-44 години, 90943 се на возраст од 45-54 години и 170856 се постари од 55 години. Изнесените податоци се загрижувачки, бидејќи како што може да се види во период од само шест години бројот на лицата помлади од 25 години се намалил за над 10000, старосната група од 25-34 години се намалила за над 13000, старосната група од 35-44 години се намалила за над 22000 лица, старосната група од 45-54 години се намалила за скоро 12000, а додека бројот

на лицата постари од 55 години се зголемил за околу 22500, што укажува на забрзано стареење на земјоделското население, процес кој во догледна иднина може да го доведе во прашање опстојувањето на оваа значајна стопанска гранка.

Табела 9. Ученици кои завршиле средно образование земјоделска струка								
	Година							
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Завршиле	494	546	682	656	745	618	675	655
	Година							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Завршиле	740	701	816	719	718	672	689	
Извор. Статистички годишник на РМ 1999 – 2013, Државен завод за статистика								

Како и за старосната структура на земјоделското население, така и за образовната структура, особено за семејната работна сила, не постојат достапни податоци. Единствени валидни податоци се оние кои се обезбедени со Пописот на земјоделството од 2007 година и Структурата на земјоделските стопанства во 2013, од кои може да се види дека во 2007 од 476613 членови на семејства кои работат на индивидуални земјоделски стопанства 266374 се без образование, со основно и незавршено основно образование, 158403 се со несоодветно средно образование, 18068 се со тригодишни и четиригодишно средно образование во земјоделска струка, 6208 се со вишо или високо образование во земјоделска струка и 27560 со несоодветно вишо или високо образование. Според тоа, бројот на лицата со средно и повисоко образование од земјоделска струка кои во 2007 година работеле на земјоделските стопанства е 24276 или незначителни 5,09% од вкупниот број ангажирани лица, што значи дека 94,01% од лицата кои во 2007 година работеле на индивидуалните земјоделски стопанства се без образование, со основно образование или со несоодветно средно и повисоко образование. Според податоците за 2013 година имаме 205865 лица се без образование, со основно и незавршено основно образование, 180906 се со несоодветно средно образование, 14681 се со тригодишни и четиригодишно средно образование во земјоделска струка, 4326 се со вишо или високо образование во земјоделска струка и 37375 со несоодветно вишо или високо образование. Според тоа, бројот на лицата со средно и повисоко образование од земјоделска струка кои во 2013 година работеле на земјоделските стопанства е 19007 или незначителни 4,29%. Претходните податоци недвосмислено укажуваат на сериозно вло-

шување на кадровскиот потенцијал во земјоделскиот сектор во 2013 наспроти 2007 година, иако бројот на вработените лица без образование, со основно и незавршено основно образование во овој период опаднал, меѓутоа истовремено драстично се зголемил бројот на лицата со несоодветно средно, више и високо образование и тоа од 185963 во 2007 година на 218281 лице во 2013 година, што секако е резултат на неусогласеноста на аутпутот на образовниот систем со потребите на пазарот на трудот.

Претходните разгледувања укажуваат на крајно неповолна структура на вработените во секторот земјоделство, но и во иднина не може да се очекува некое подобрување бидејќи во периодот од 1968 до 2013 година во областа на земјоделските науки вишо и високо образование завршиле само 8966 лица, а додека од 1999 до 2013 година средно образование во земјоделска струка завршиле само 10126 лица, види табели 8 и 9. Оттука е јасно дека час поскоро треба да се менува уписната политика како за средното, така и за високото образование, која уписна политика мора да има насочувачки карактер кон потребите на реалниот сектор, а не да е во функција на постојните средни училишта и факултети. Последното е од особена важност, бидејќи во 2007 година 39,02%, а во 2013 година 49,27% од ангажираните во секторот земјоделство се со несоодветно средно, вишо и високо образование, што секако ангажира значителни средства за нивна обука, се со цел нивно вклучување во производниот процес. Меѓутоа, претходните податоци укажуваат и на веќе споменатото влошување на кадровскиот потенцијал во секторот земјоделство, при што учеството на несоодветно образованите лица за само шест години се зголемило за неверојатни 10,25%.

1.4. НАВОДНУВАЊЕ И МЕХАНИЗАЦИЈА

Како што рековме во земјоделските практики кои го чуваат квалитетот на земјиштето се наводнувањето и одводнување. Целосни и сеопфатни податоци за површините кои се наводнуваат не постојат. Имено, до 2008 година Државниот завод за статистика континуирано ги ажурирал податоците за вкупната наводнувана површина од страна на земјоделските претпријатија и земјоделските задруги, после што во базата на истиот и во публикациите не може да се најде податок за овој параметар. Од друга страна, за наводнуваните површини кај индивидуалните земјоделски стопанства постојат расположливи податоци само за 2007 и 2013 година кои

се добиени со пописот на земјоделството во 2007 година и истражувањето: Структура на земјоделските стопанства 2013.

Табела 10. Наводнувана површина во индивидуалните земјоделски стопанства во 2007 и 2013 година, во хектари									
	Вкупно	Жита	Индуст. Растен.	Градин. растен.	Фураж. растен.	Овошни насади	Лозја	Ливади	Друго
2007	69070	24360	4534	15500	4389	5908	8467	4277	1635
2013	62496	21884	4438	10591	5130	10301	5897	1318	2936
Извори. Попис на земјоделството во 2007 година, Структура на земјоделските стопанства 2013									

Имајќи го предвид претходно изнесеното може да се дојде до па-
доток дека во 2007 година земјоделските претпријатија и задруги наводну-
вале 29059 хектари, а индивидуалните земјоделски стопанства наводну-
вале вкупно 69070 хектари, што значи дека вкупно во 2007 година се
наводнувале 98129 хектари или 18,66% од обработливата површина, а до-
дека во 2013 година се наводнувале 73649 хектари или 14,47% од обра-
ботливата површина. Во табела 10 е дадена структурата на наводнуваните
површини во индивидуалните земјоделски стопанства во 2007 и 2013
година. Понатаму, од податоците во табела 10 може да се види дека кај
индивидуалните земјоделски стопанства вкупните наводнувани површини
бележат намалување за 9,52%, а додека кај житните култури намалувањето
е 10,16%, кај индустриските растенија тоа изнесува 2,12%, кај градинар-
ските растенија намалувањето е 31,67%, кај лозјата намалувањето е
30,35% и кај ливадите тоа изнесува запрепастувачки 79,57%. Од друга
страна кај фуражните култури имаме зголемување на наводнуваните по-
вршини и тоа за 16,88%, кај овошните насади зголемувањето е 74,36%, а
исто така имаме зголемување на наводнуваните површини кои се водат во
категија друго и тоа за 79,57%. Што ова значи, не треба посебно да се
говори, особено ако се има предвид дека изградбата на нови системи за
наводнување и ревитализацијата на постојните е долготраен процес, па
оттука може да се претпостави дека во следниот период не е можно со-
стојбата драстично да се подобри. Ваквата констатација пред се се темели
на фактот за малиот процент на наводнувани површини, како и на нама-
лувањето на вкупните наводнувани површини во 2013 година споредено
со 2007 година и тоа за 24,95%. Последното укажува на фактот дека зем-
јоделското производство во Македонија во голема мера зависи од хидро-
метеоролошките услови, кои како последица на климатските промени
осцилираат од година во година, што може да се види од податоците да-
дени во табела 11. Овие податоци нема посебно да ги коментираме бидејќи

влијанието на врнежите врз една земјоделска култура пред се зависи од интензитетот и распоредот во текот на вегетацијата на таа култура, прашање со кое треба да се позанимаваат стручњаците од областа на земјоделските науки.

Табела 11. Просечни ¹⁾ врнежи во милиметри во Република Македонија													
	Год.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
99	656,6	39,1	45,4	47,6	51,7	28,9	79,2	55,1	27,8	44,8	48,6	104,1	59,5
00	356,5	22,3	38,5	43,3	27,1	54,7	27,3	15,3	7,9	20,3	55,5	29,0	15,4
01	464,2	40,9	21,0	14,1	120,7	52,7	21,7	22,3	37,2	31,5	3,6	35,9	62,6
02	775,4	23,7	12,1	62,8	67,4	79,3	16,8	74,2	92,5	113,8	86,0	24,4	122,4
03	600,8	91,6	25,8	7,0	43,0	62,7	66,3	16,0	39,7	26,7	134,3	28,1	59,7
04	632,1	56,5	26,9	36,1	54,1	60,0	92,6	45,6	25,9	57,2	39,3	82,0	56,0
05	610,2	49,6	57,3	43,4	30,6	54,4	36,9	34,7	72,5	34,9	54,0	46,9	87,8
06	593,2	50,9	46,1	81,5	47,6	34,4	60,9	64,8	44,1	38,1	69,3	30,8	24,6
07	599,8	39,8	30,5	38,4	10,6	87,0	43,2	1,6	63,3	30,1	127,5	87,2	38,7
08	505,6	14,4	11,2	41,7	61,5	36,3	39,4	35,9	19,6	90,9	32,7	34,7	84,4
09	706,3	96,5	18,5	67,0	42,8	55,3	75,1	25,2	53,3	18,5	74,1	72,0	107,5
10	814,0	42,3	93,2	65,7	65,1	48,7	80,9	40,7	17,6	46,9	151,3	78,3	83,3
11	397,0	32,2	20,4	23,1	18,0	63,0	45,6	22,7	26,2	56,3	37,2	4,5	44,2
12	643,4	52,1	62,6	33,6	56,6	114,4	18,1	22,6	43,2	47,1	64,7	54,8	73,7
13	597,3	55,1	108,7	51,0	64,5	50,8	70,3	17,9	14,5	34,5	37,7	63,9	28,5
Извор. Преработени податоци на Управата за хидрометеоролошки работи, превземено од Статистички годишник на РМ 2003-2013, Државен завод за статистика 1) Пресметките се направени со земање на аритметичка средина на податоците за мерните места во: Берово, Битола, Демир Капија, Крива Паланка, Охрид, Прилеп, Скопје и Штип													

На крајот од овој дел ќе се осврнеме на бројот и структурата на земјоделските машини во периодот од 2004-2013 година. Од податоците дадени во табела 12 може да се види дека во вој период има релативно константен број на трактори, кој број од 67349 во 2005 година постојано се зголемува до 2011 година кога достигнал 70420 трактори, за да следната 2012 година истиот изнесува 67457 трактори, за да според податоците од истражувањето: Структура на земјоделските стопанства во 2013 година бројот на тракторите се искачи на 92708, бројка која пред се се должи на поволните кредитни линии за набавка на земјоделска механизација. Меѓутоа, како што видовме во истиот период имаме намалување на обработливите површини од 546000 хектари во 2005 година, од кои 131000 хектари се угари, на 509000 хектари во 2013 година од кои 132000 хектари се угари. Тоа значи дека во 2005 година еден трактор во просек се користи за обработка на 6,16 хектари, а во 2013 година за обработка на 4,07 хектари. Оттука, се поставува прашање на ефективноста и економичноста при користењето на земјоделската механизација, особено ако се земе предвид дека истата непосредно влијае на економските сметки во земјоделството, што

може да се види и од фактот дека во периодот од 2006 – 2012 година учеството на амортизацијата во бруто додадена вредност 1 во земјоделското производство се зголемило од 4,03% во 2006 година на 5,00% во 2012 година, а во бруто додадената вредност 2 се зголемило од 3,97% во 2006 година, на 4,73% во 2012 година (види табела 4).

Во поглед на ефективноста на користењето на земјоделската механизација слична е состојбата и со останатите видови машини. Така, на пример од податоците за ожнеаните површини под житни култури во 2005 година една сеалка за стрни жита се користела за обработка на 27,95 хектари, а во 2012 година за обработка на 15,33 хектари, а додека бројот на камионите од 2005 до 2012 година е зголемен за 921, иако како што покасно ќе видиме во овој период имаме рапидно намалување на физичкиот обем на земјоделското производство. Нешто поинаква е состојбата со бројот на комбајните, при што лесно се гледа дека во 2005 година еден комбајн се користел за обработка на 99,13 хектари, во 2012 година за обработка на 70,43 хектари и во 2013 година, кога според споменатото истражување имало 1797 комбајни, и еден комбајн се користел за обработка на 93,49 хектари. Што се однесува до искористеноста на косачките и ѓубрерастурачките, нема посебно да се осврнеме, бидејќи за бројот на истите не постојат податоци во споменатото истражување за структурата на земјоделските стопанства, меѓутоа податоците од табелите 3 и 12 говорат сами за себе.

Табела 12. Број на земјоделски машини							
Год.	Тракт.	Комбај.	Косач.	Сеалки за стрни жит.	Ѓубрерасту.	Камио.	Моторни прскалки
04	65338	-	-	-	-	-	-
05	67349	1696	6254	6016	4629	3874	9545
06	66179	1658	6520	6314	4858	3689	9497
07	67520	1714	7079	6387	5167	3983	9571
08	67962	1744	7940	7206	5471	4013	10175
09	68779	1797	7727	8218	5851	4232	10090
10	69240	1820	7752	7972	5895	4284	10096
11	70420	1870	8130	7740	5990	5030	10950
12	67457	1872	9704	8600	5830	4795	11307
Извор. Статистички годишник на РМ 2005, 2009 и 2013, Државен завод за статистика - нема достапни податоци							

Постојат редица причини за намалувањето на ефективноста на користењето на земјоделската механизација, но се чини дека една од главните е расцепканоста на земјоделските посеи и нивната некомпактност.

Јасно, оваа состојба е наследена, но се чини дека освен декларативното залагање за надминување на овој сериозен проблем скоро и ништо да не е направено за негово решавање. Имено, се до 2006 година ова прашање се игнорира од страна на државните институции и авторитети, а од 2006 година наваму освен што истото се отвара како проблем кој треба да се реши, скоро и ништо да не се прави, што може да се види од реализацијата на програмите за финансиска поддршка на земјоделското производство и програмите за рурален развој.

2. РАСТИТЕЛНО ПРОИЗВОДСТВО ВО ПЕРИОДОТ ОД 1999 ДО 2013 ГОДИНА

Во претходните разгледувања накратко ја анализиравме земјоделската структура и ресурсите во периодот од 1999 до 2013 година. Во овој дел ќе се осврнеме на движењето во одделни сегменти од растителното производство за разгледуваниот период. Притоа одделно ќе го разгледаме производството на:

- житните растенија,
- фуражните растенија,
- индустриските растенија,
- грозје,
- овошје,
- градинарството, и
- приносите од ливадите и пасиштата.

2.1. ПРОИЗВОДСТВО НА ЖИТНИ РАСТЕНИЈА

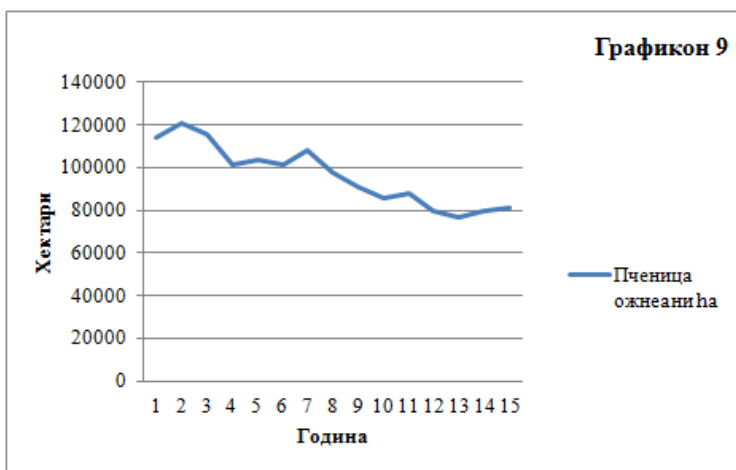
Во табела 13 се дадени податоците за производството на пченица во периодот од 1999 до 2013. Како што може да се види, во разгледуваниот период имаме тенденција на намалување на оженаните површини засеани под пченица, што сликовито е прикажано на графиконот 9. Притоа, во периодот од 1999-2002 година просечно се оженани 112915 хектари, во периодот 2003-2006 година просечно 102648 хектари и во периодот 2007-2013 просекот е 83077 хектари. Тоа значи дека во периодот од 1999-2002 година просечно се оженани 35,35% повеќе површини отколку во периодот од 2007-2012 година и во периодот од 2003-2006 година просечно се оженани 23,56% повеќе површини отколку во периодот од 2006-2013 година. Јасно, ваквата состојба непосредно се одразува на производството на пченица, па така истото од 319419 тони во 1999 година опаднало на 214963 тони во

2012 година, што претставува намалување за неверојатни 48,59%, за да во 2013 година изнесува 258960 тони, што е за 23,35% помалку отколку во 1999 година. Промената на производството на пченица во периодот од 1999 до 2013 година е прикажана на графиконот 10. Иако тенденцијата е очигледна сепак да забележиме дека во периодот 1999-2002 година просечното производство на пченица изнесувало 282986 тони, во периодот 2003-2006 година просечното производство е 302333 тони и во периодот 2007-2013 година тоа е 250582 тони. Тоа значи дека од 2007-2013 година во споредба со 1999-2002 година просечното производство се намалило за 32404 тони, т.е. за 11,45%, а додека во споредба со периодот 2003-2006 година намалувањето на просечното производство изнесува 51751 тони, односно 17,12%.

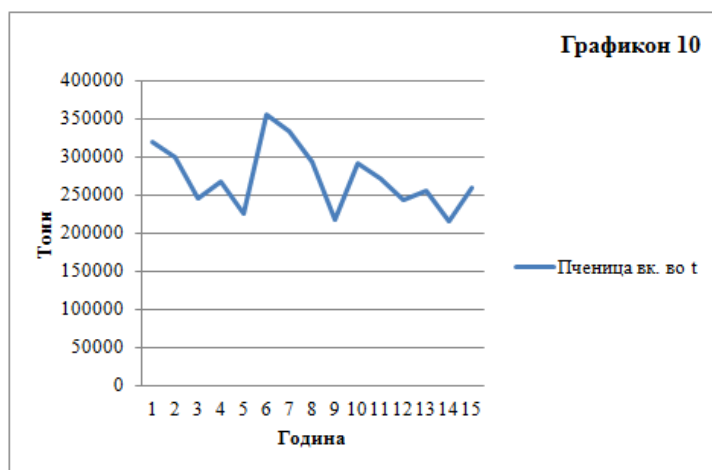
Година	Пченица			Пченка		
	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>
1999	113972	319419	2803	39229	160550	4093
2000	121103	299356	2472	37075	125383	3382
2001	115504	246208	2132	32857	117070	3563
2002	101081	266961	2641	34113	140694	4124
2003	103447	225300	2177	33690	136492	4051
2004	101321	356825	3522	32508	141875	4364
2005	108367	333880	3081	33008	148234	4491
2006	97458	293326	3010	31724	147494	4649
2007	90800	218076	2402	30859	118378	3836
2008	85454	291719	3414	31013	127125	4099
2009	88151	271117	3076	32466	154237	4751
2010	79865	243137	3044	28623	129045	4508
2011	76545	256103	3346	29369	126096	4294
2012	79745	214963	2696	29180	115928	3973
2013	80980	258960	3198	31028	131043	4223

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2014, Државен завод за статистика

Покрај ожнеаната површина и вкупното производство важен параметар за согледување на состојбите е и оствареното просечно производство по единици површина. Од податоците дадени во табела 13 може да се види дека кај просечно остварениот принос имаме нестандартни колебања, па затоа ќе ги разгледаме просечните приноси за разгледуваните периоди. Така, во периодот од 1999-2002 година просечниот принос е 2512 *kg* по *ha*, во периодот од 2003-2006 година тој изнесува 2947 *kg* по *ha* и во периодот од 2007-2013 година просечно остварениот принос изнесува 3025

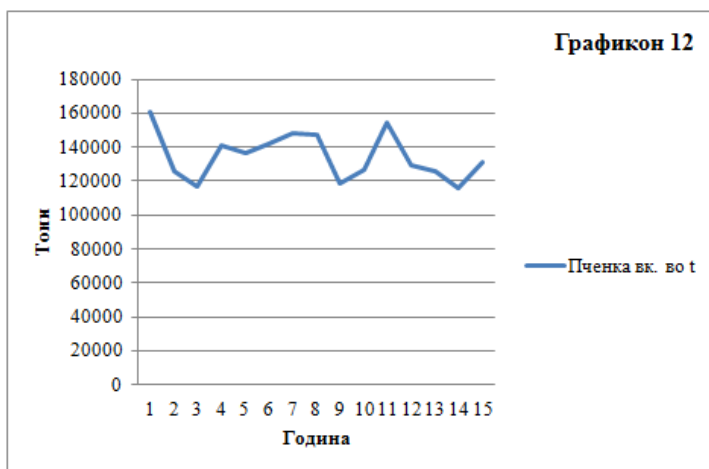
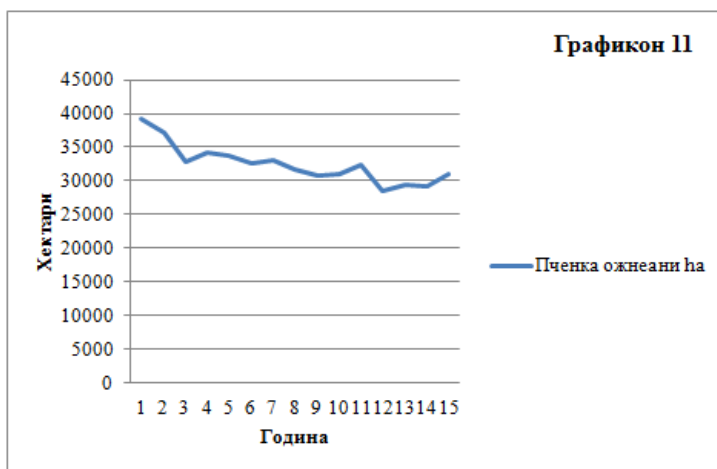

kg по ha и незначителното зголемување од 2,65% не може да се толкува како резултат на осмислена аграрна политика, туку пред се може да се смета дека е резултат на поволните метеоролошки услови (спореди со табела10).

Од податоците во табела 13 може да се види дека во периодот од 1999-2013 година, со евидентни осцилации, имаме рапидно намалување на ожнеаните површини засеани со пченка и тоа од 39229 хектари во 1999 на 31028 хектари во 2013 година, што претставува намалување за цели 26,43%. Што ова значи нема посебно да коментираме, бидејќи графичкиот приказ во графиконот 11 говори сам за себе, но ќе забележиме дека годишниот просек на ожнеана површина во периодот од 1999-2002 година изнесува 35818 хектари, за да истиот во периодот од 2003-2006 година се нама-

ли на 32732 хектари, а во периодот од 2007-2013 година изнесува само 30362 хектари. Нормално, ваквата состојба со ожеаните хектари непосредно се одразува на годишното производство на пченка, (види графикон 12). Од податоците во табела 13 може да се види дека во периодот од 2003-2006 година просечното годишно производство на пченка е највисоко и тоа изнесувало 143524 тони, а најмало е во периодот од 2007-2013 година кога просечно се произведувало 128836 тони, што значи 11,40% помалку во споредба со периодот 2003-2006 година.

Како и во случајот со пченицата, така и овде за да добиеме подобра слика за производството на пченка во периодот 1999-2013 година ќе ги разгледаме просечните приноси по хектар. Од податоците во табела 13 лесно се пресметува дека истите се највисоки во периодот 2003-2006 годи-

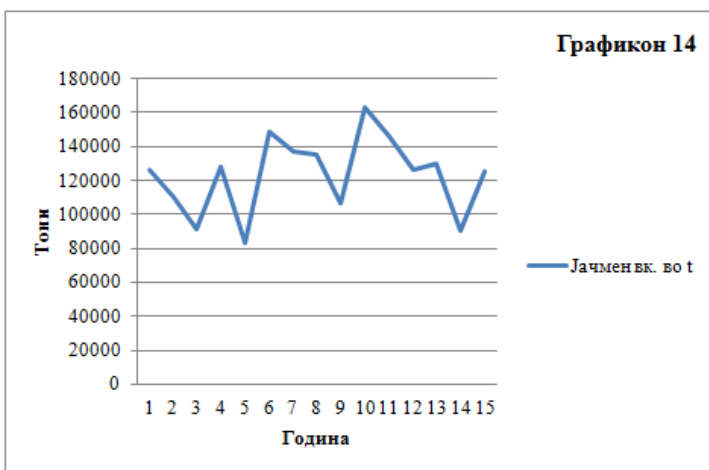
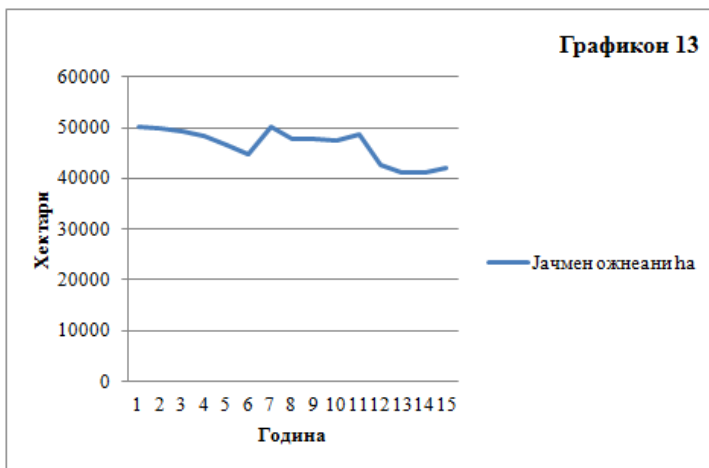
на и тие изнесуваат 4389 kg по ha, додека во периодот од 2007-2013 година изнесуваат 4240 kg по ha, односно 149 kg по ha, што значи дека се пониски за 3,51% во споредба со периодот 2003-2006 година, што не може да се толкува како резултат на осмислена аграрна политика, туку пред се може да се смета дека е резултат на метеоролошките услови.

Година	Јачмен			'Рж		
	ожнеани ha	вк. во t	kg по ha	ожнеани ha	вк. во t	kg по ha
1999	50289	126574	2517	6453	10594	1642
2000	49765	110145	2213	5816	8211	1412
2001	49334	91534	1855	5406	9455	1749
2002	48368	128560	2658	3937	7123	1809
2003	46540	83244	1789	4436	6057	1365
2004	44739	148892	3328	4476	10273	2295
2005	50341	136891	2719	4715	9451	2005
2006	47881	135053	2821	3928	8613	2193
2007	47767	106635	2232	4036	6735	1669
2008	47351	162779	3438	3923	9912	2527
2009	48622	146372	3010	3701	9089	2456
2010	42802	126315	2951	3590	8850	2465
2011	41096	129509	3151	3510	8297	2364
2012	41057	90384	2201	3767	7288	1935
2013	41944	125565	2994	3758	8898	2368

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2014, Државен завод за статистика

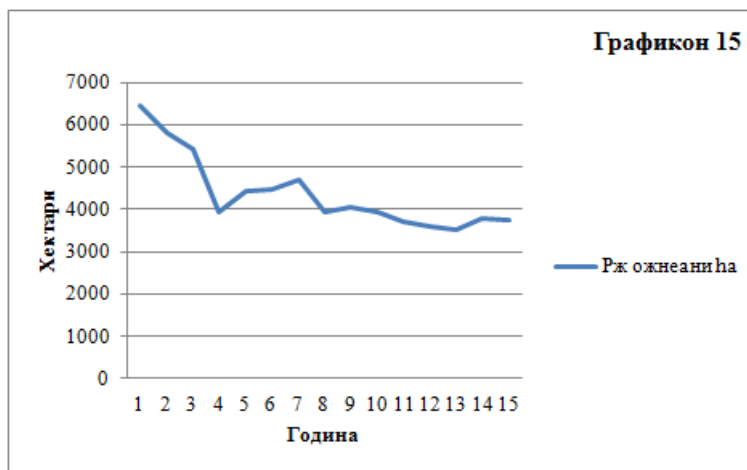
Во табела 14 се прикажани податоците за производство на јачмен и 'рж за периодот од 1999-2012 година. На графиконот 13 е дадена промената на засеаните површини под јачмен во разгледуваниот период и како што може да се види имаме драстично намалување во 2013 година во споредба со 1999 година, кое намалување е за 19,90%. Сепак, пореална слика за промените на овој показател може да се добие ако се разгледа просечното производство во разгледуваните периоди. Како што може да се види, во периодот од 1999-2002 година просечно се ожнеани 49439 хектари засеани под јачмен, во периодот 2003-2006 година овој просек изнесува 47375 хектари, за истиот се намали на 44377 хектари во периодот од 2007-2013 година или за 11,41% во споредба со периодот 1999-2002 година и за 6,76% во споредба со периодот 2002-2006 година. Јасно, ваквите промени во ожнеаните површини непосредно се одразуваат на вкупното производство (графикон 14), па така во периодот од 1999-2002 година имаме просечно

годишно производство од 114203 тони јачмен, за да во периодот од 2002-2006 година истото изнесува 126020 тони јачмен, а во периодот од 2007-2013 година тоа изнесува 126794 тони.

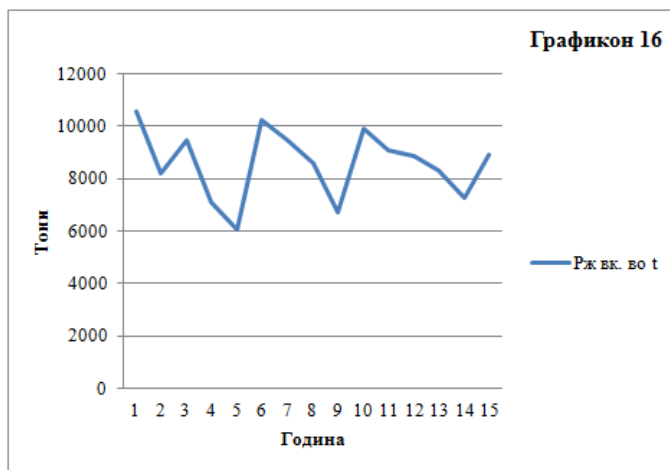
На прв поглед изгледа дека претходниот заклучок е погрешен, меѓутоа ако се анализира просечното производство по единица површина остварено во разгледуваните периоди и ако се земе предвид дека во 2003, 2007 и 2012 имаме исклучително ниско производство по единица површина, а во 2004 и од 2008-2011 и 2013 година овој просек е значително повисок и ако се земе предвид дека во годините кога просекот е низок, за периодите кои се значајни за вегетацијата на јачменот, имаме неповолен распоред на врнежите по месеци, а во периодите кога просекот е висок имаме исклучително поволен распоред на врнежите по месеци, тогаш е

јасно дека на просечно остварените приноси по единица површина и на вкупното производство на јачмен огромно влијание имале токму хидрометеоролошките услови. Сепак, заради целовитост на излагањата да споме-
 неме дека од 1999-2002 година е остварено просечно годишно производ-
 ство од 2311 kg по ha, од 2003-2006 година – 2664 kg по ha и во периодот
 од 2007-2013 година – 2854 kg по ha.

Што се однесува до производството на ‘рж, од податоците во та-
 бела 14 може да се види дека ожнеаните површини се намалиле од 6453
 хектари во 1999 година на 3758 хектари во 2013 година или за 41,76%, при
 вкупното производство во 2013 година се намалило за 16,01%, (види
 графикони 15 и 16). Но, за добиеме пореална слика ќе ги споредиме про-
 сечно ожнеаните површини, кои за периодот 1999-2002 година изнесуваат
 5403 хектари, за периодот 2003-2006 година – 4389 хектари и за периодот
 2007-2013 година 3755 хектари, што значи дека намалувањето во периодот
 2007-2012 година во споредба со периодот 1999-2002 година изнесува
 30,51%, а во споредба со периодот 2002-2006 година изнесува 14,45%.
 Понатаму, движењето на вкупното производство е дадено во табела 14 и
 истото е прикажано на графиконот 16. Како што може да се види истото е
 доста променливо, па за да ја согледаме тенденцијата ќе го пресметаме
 просечното производство за разгледуваните периоди. Така, во периодот од
 1999-2002 година тоа изнесува 8846 тони, во периодот 2003-2006 година е
 8599 тони и во периодот 2007-2013 година е 8438 тони. Како што може да
 се види и овде имаме блага тенденција на намалување на вкупното про-
 изводство иако засеаните површини бележат рапидно намалување. Без да

навлегуваме во детали, само ќе забележиме дека и кај ‘ржта, слично како и кај јачменот ваквата состојба меѓу другото најверојатно се должи на по-волните хидрометеоролошки услови во периодот на вегетацијата на ‘ржта, на што укажуваат податоците од табела 11 и фактот дека во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година се остварени просечни приноси од 1653 kg по ha, 1965 kg по ha и 2254 kg по ha, соодветно, а просечните годишни приноси се мали во истите години како и кај јачменот.

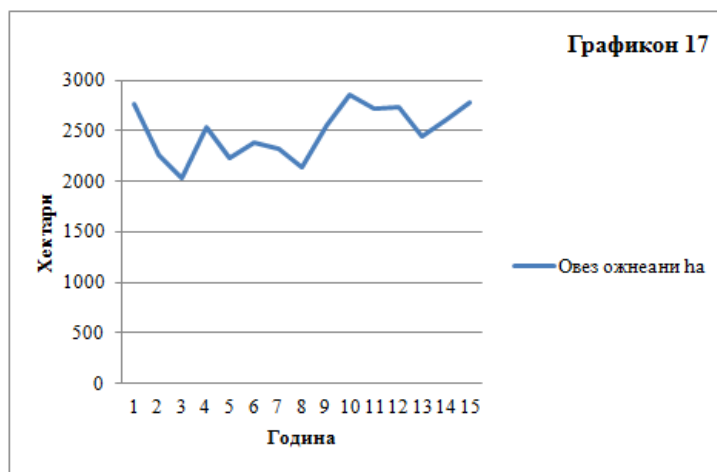

Табела 15. Површина и производство на овес и ориз

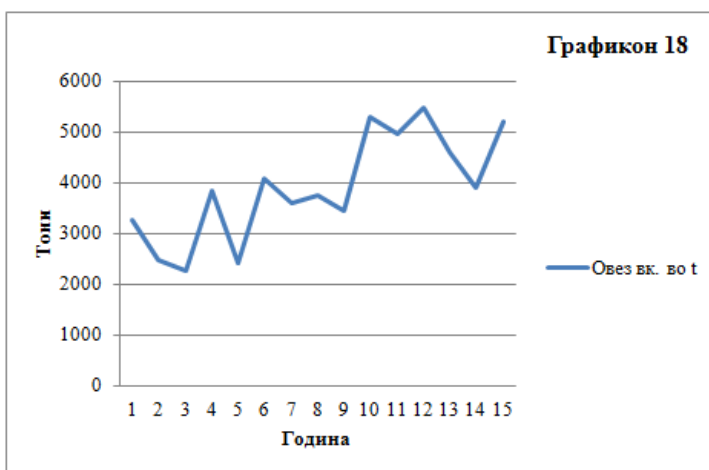
Година	Овес			Ориз		
	ожнеани ha	вк. во t	kg по ha	ожнеани ha	вк. во t	kg по ha
1999	2768	3272	1182	4196	17430	4154
2000	2263	2477	1095	3862	18433	4773
2001	2031	2275	1120	1518	7900	5204
2002	2528	3855	1525	1868	8852	4739
2003	2229	2419	1085	3013	12934	4293
2004	2386	4091	1715	2840	14676	5168
2005	2314	3593	1553	2385	12570	5270
2006	2139	3736	1746	2524	13949	5526
2007	2554	3449	1350	2504	15335	6132
2008	2852	5289	1854	2586	16140	6241
2009	2726	4960	1820	3120	19870	6368
2010	2729	5479	2008	4125	25700	6230
2011	2443	4596	1881	4500	26964	5992
2012	2618	3898	1489	4656	24361	5232
2013	2781	5215	1875	4660	27921	5992

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013, Државен завод за статистика

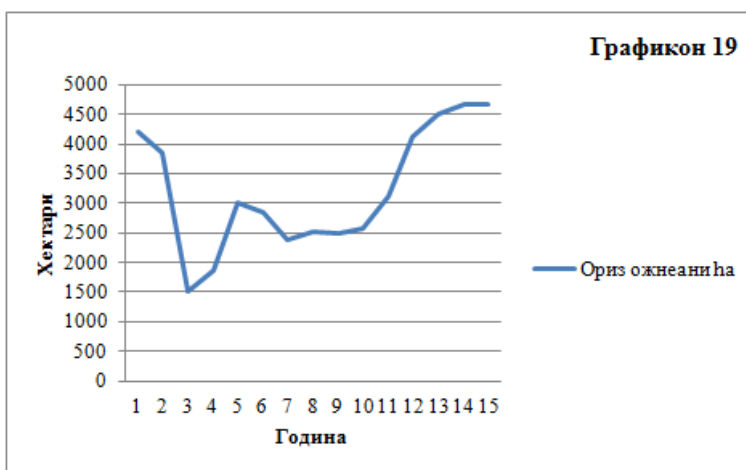
Во табела 15 се дадени податоците за производството на овез и ориз во периодот од 1999-2013 година. Како што може да се види, во разгледуваниот период ожнеаните површини засеани под овез се променливи, пришто од податоците не може да се согледа некаква законитост, како што тоа беше кај пченицата, пченката и ‘ржта (види графикон 17). Меѓутоа, ако ги разгледаме просечните ожнеани површини ќе забележиме дека во периодот од 1999-2002 година се ожнеани просечно 2397 хектари, во периодот од 2003-2006 година тој просек е 2267 хектари, а во периодот од 2007 до 2013 година просекот е највисок и изнесува 2672 хектар.

Понатаму, иако вкупното производство варира од година во година што може да се види и од приказот на графиконот 18, сепак зголемувањето на површините засеани со овез се рефлектира и на просечното остварено производство. Така, тоа е највисоко во периодот од 2007-2013 година и изнесува 4698 тони, односно истото е повисоко 35,79% во однос на просечното производство во периодот 2002-2006 година и за 58,19% во однос на периодот од 1999-2002 година. Без да навлегуваме во детали, само ќе забележиме дека и кај овезот, слично како и кај јачменот и ‘ржта, ваквата состојба меѓу другото во голема мера веројатно се должи на повољните хидрометеоролошки услови во периодот на вегетацијата на овезот, на што укажуваат податоците од табела 11 и фактот дека во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2012 година се остварени просечни приноси од 1231 kg по ха, 1525 kg по ха и 1754 kg по ха, соодветно, а просечните годишни приноси се мали во истите години како и кај јачменот и ‘ржта.

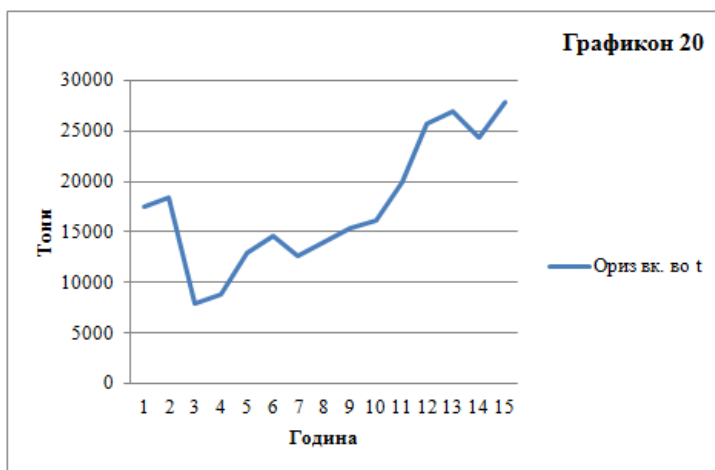

Што се однесува до производството на ориз, може да се каже дека после неговото преполовување во периодот од 1999-2002 година, кога застапеноста на оваа култура опаднала од 4196 хектари во 1999 година на само 1866 хектари во 2002 година, во следниот период имаме враќање на оризот на македонските ниви. Притоа, почнувајќи од 2007 година, па се до 2013 година застапеноста на оризот постојано расте, за да истата достигне максимум во 2013 година (види графикон 19). Како резултат на ваквиот тренд, кој пред се е резултат на добрата политика кон оваа култура просечната површина ожнеани хектари од 2861 хектар во периодот од 1999-2002 година се зголемила на 3734 хектари во периодот 2007-2013 година.

Притоа просечното годишно производство пораснало од 13154 тони во периодот 1999-2002 година на 22328 тони во периодот 2007-2013 го-

дина, што претставува зголемување од 69,74%, (види графикон 20). Драстичниот пораст на просечното годишно производство на ориз не е резултат само на зголемувањето на површините под оваа култура, туку истиот се должи и на зголемувањето на приносот по единица површина. Така, во периодот од 1999-2002 година просечниот принос по единица површина изнесувал 4718 kg по ha, за да во периодот 2003-2006 година се зголеми на 5064 kg по ha и во периодот од 2007-2013 ги достигне максималните 6026 kg по ha.

На крајот од овој дел само ќе забележиме дека во разгледуваниот период од 1999-2002 година просечното годишно производство на жито изнесувало 558083 тони, за да истото во периодот од 2003-2006 година се зголеми на 597467 тони, а потоа во периодот од 2007-2013 година опадне на 541676 тони. Според тоа, во периодот од 2003-2006 година годишно се произведувале просечно 55791 тон жито повеќе отколку во периодот од 2007-2013 година. Ваквата состојба резултира не само со зголемен увоз на жито, туку и со зголемен увоз на добиточна храна, состојба која е неодржлива на подолг временски период.

2.2. ПРОИЗВОДСТВО НА ФУРАЖНИ РАСТЕНИЈА

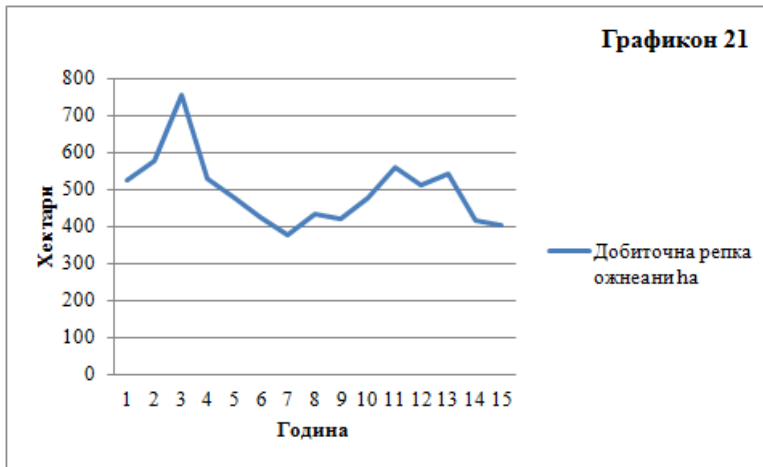
Состојбите во сточарското производство непосредно зависат од производството на фуражните растенија, па затоа на истото ќе се осврнеме во натамошните разгледувања. Во табела 16 се дадени податоците за про-

изводството на добиточна репка. Од графиконот 21 може да се види дека нејзината застапеност расте од 1999-2001, потоа опаѓа од 2001-2005, за да од 2005-2013 година повторно расте. Според истите, нејзината просечна застапеност на површина од 598 хектари во периодот од 1999-2002 година опаднала на 428 хектари во периодот од 2003-2006 година, за истата се зголеми на 477 хектари во периодот од 2007-2013 година, што значи дека во однос на периодот 1999-2002 година површините под добиточна репка во периодот 2007-2013 година се намалени за 20,26%, а во однос на периодот 2002-2006 година се зголемени за 11,55%.

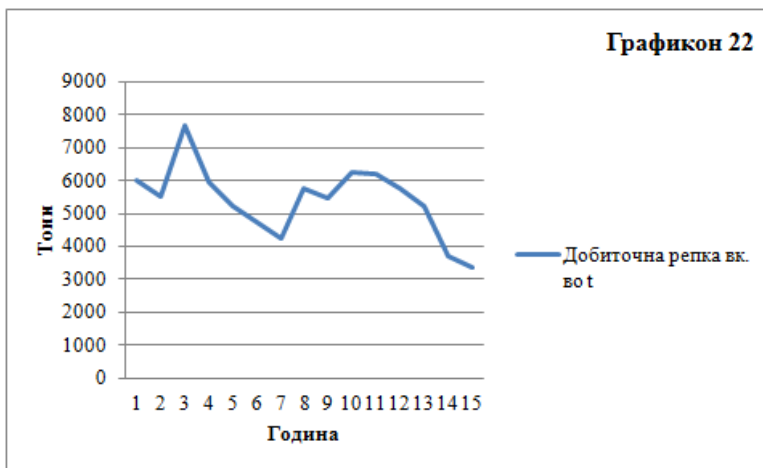
Ваквата тенденција довела и до промени во вкупното производство на добиточна репка, кое за разгледуваниот период нагледно е прикажано на графиконот 22, од каде може да се види дека не постои некоја законитост според која се одвивало производството на добиточна репка. Затоа ќе го разгледаме просечното годишно производство во одделните подпериоди. Така, во периодот од 1999-2002 година тоа изнесувало 6290 тони, за да во периодот 2003-2006 година истото опаден на 4992 тони, а потоа од 2007-2013 година порасне на 5139 тони. Според тоа, од 2007-2013 година во споредба со периодот од 1999-2002 година просечното годишно производство опаднало за 18,29%, но истото во однос на периодот 2002-2006 година се зголемило за 2,97%.

Табела 16. Површина и производство на добиточна репка и луцерка						
Година	Добиточна репка			Луцерка		
	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>
1999	525	6015	11457	18985	107582	5667
2000	579	5514	9523	18034	113265	6281
2001	757	7650	10106	18450	103658	5618
2002	531	5981	11263	17924	114482	6387
2003	476	5243	11014	17611	114718	6502
2004	423	4728	11178	17733	113012	6373
2005	376	4241	11279	17533	121528	6931
2006	435	5754	13227	18114	125832	6947
2007	420	5453	12983	19369	114130	6098
2008	479	6270	13089	18808	119153	6335
2009	561	6219	11086	19573	126112	6443
2010	513	5754	11217	19408	124145	6397
2011	543	5205	9586	19111	129009	6751
2012	418	3700	8852	19224	115692	6018
2013	404	3377	8358	19350	113195	5850

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2014, Државен завод за статистика

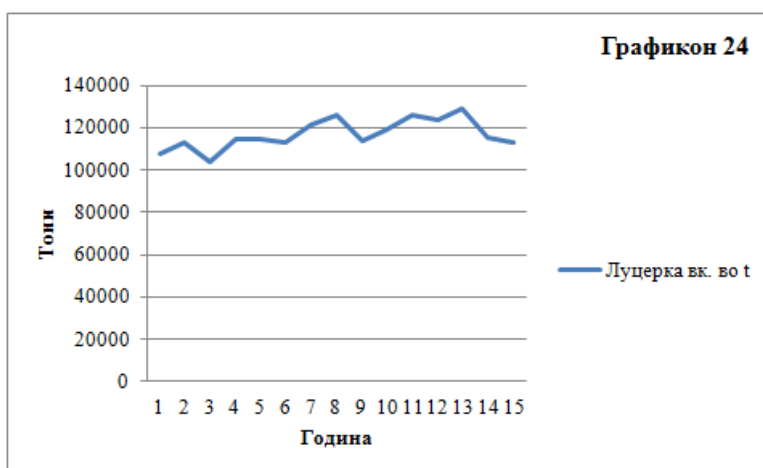
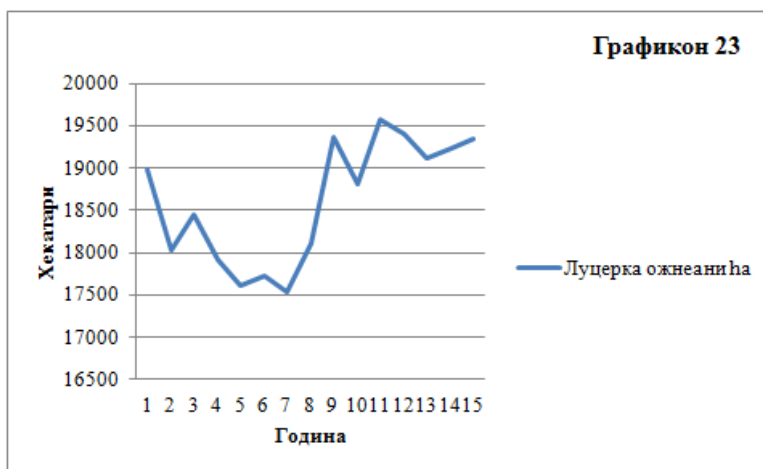

Како и во претходните разгледувања и овде ќе се осврнеме на просечното производство по единица површина, кое исто така во разгледуваните години е променливо. Така, од податоците во табела 16 може да се види дека истото од 10588 kg по ha во периодот 1999-2002 година пораснало на 11675 kg по ha во периодот од 2002-2006 година, за да истото во периодот од 2007-2013 година се намали на 10739 kg по ha.

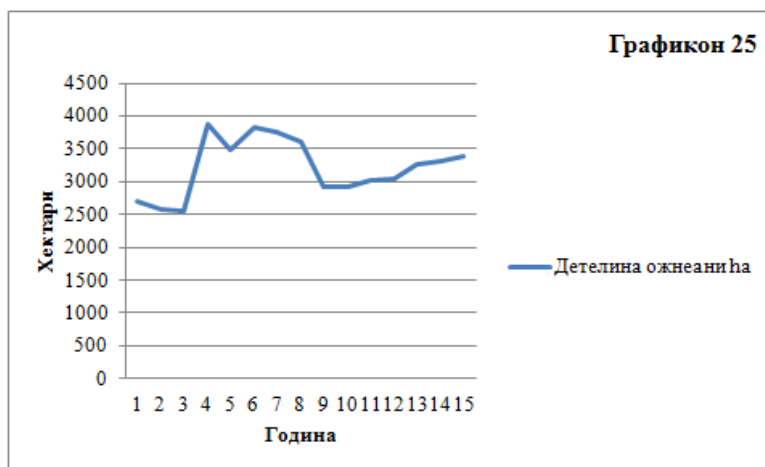
Во табела 16 се дадени и податоците за производството на луцерка во разгледуваниот период. Во периодот од 1999-2005 година ожеаните површини се намалуваат, за да во следниот период истите бележат неправилен раст, види графикон 23. Иако тенденцијата е очигледна, сепак заради споредливост на изложувањата да забележиме дека во периодот од 1999-2002 година просечно годишно се ожеани 18348 хектари, за да овој

просек во периодот од 2003-2006 година се намали на 17748 хектари, а потоа во периодот од 2007-2013 година се зголеми на 19263 хектари. Според тоа, во периодот од 2007-2013 година имаме зголемување на површините од 4,99% во однос на периодот од 1999-2002 година, односно од 8,54% во однос на периодот од 2003-2006 година. Што се однесува до вкупното годишно производство, може да се каже дека, со мали колебања, тоа бележи раст во целиот разгледуван период, види графикон 24. Како последица на ваквата тенденција просечното годишно производство се зголемило од 109747 тони во периодот од 1999-2002 година, на 118773 тони во периодот од 2003-2006 година, т.е. за 8,22%, односно на 120205 тони во периодот од 2007-2013 година, т.е. за 1,21%.

Што се однесува до просечните приноси по единица површина, тие во периодот од 1999-2002 година изнесувале 5998 kg по ha, за да во периодот од 2003-2006 година се зголемат на 6688 kg по ha, т.е. за 11,67%, а потоа во периодот од од 2007-2013 година се намалат на 6271 kg по ha, односно за 6,25% во споредба со периодот од 2003-2006 година. Меѓутоа, како што може да се види во периодот од 2007-2013 година просечните приноси се повисоки во споредба со оние од периодот од 1999-2002 година и тоа за 4,71%.

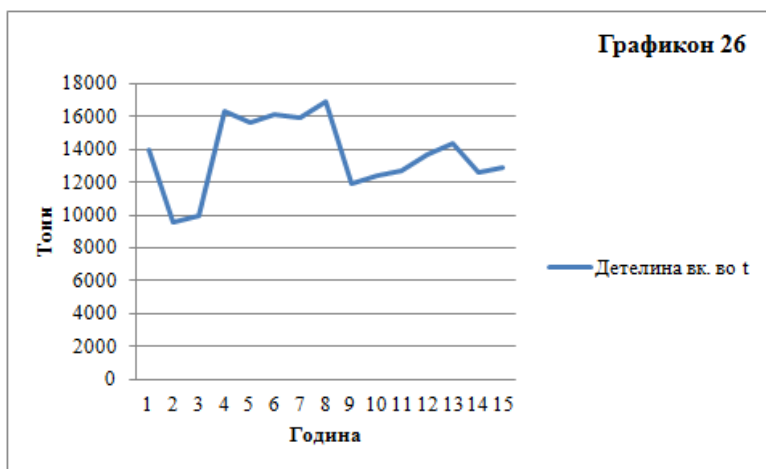
Во табела 17 се дадени податоците за производство на детелина за периодот од 1999-2013 година и истите се прикажани графиконот 25. Како што може да се види во првите три години од разгледуваниот период имаме релативно константна површина на ожнеани хектари, за да истата потоа драстично се зголеми и во следните пет години повторно е релативно константна, после што следува намалување од над 700 хектари и во следниот период имаме тенденција на раст. Ваквото движење се одразило на просечно ожнеаните површини во разгледуваните подпериоди, па така во периодот од 1999-2002 година просечно се ожнеани 2928 хектари, за да потоа имаме пораст на 3677 хектари во периодот од 2003-2006 година и намалување на просечно 3122 хектари ожнеана површина под детелина во периодот од 2007-2013 година. Сето ова се одразува и на вкупно оствареното производство, види графикон 26. Имено, во периодот од 1999-2002 година остварено е просечно годишно производство од 12433 тони, кое во периодот од 2003-2006 година се зголемило на 16163 тони, т.е. за 30,00%, за да потоа се намали во периодот од 2007-2013 година на 12931 тон, што во споредба со периодот од 2002-2006 година претставува намалување од 20%.

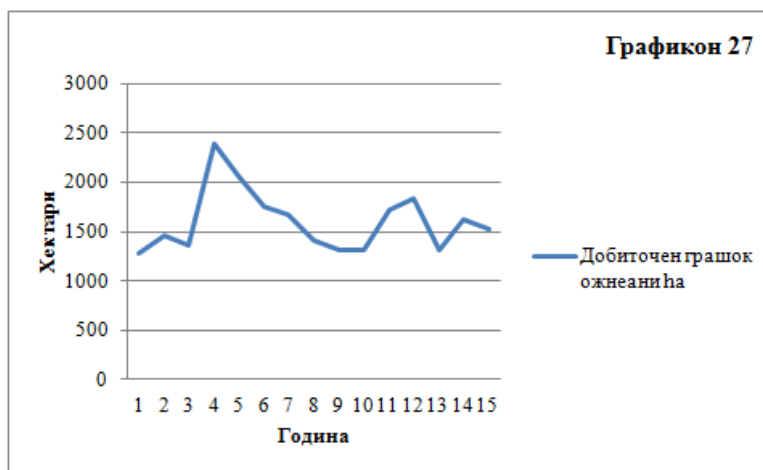
Година	Детелина			Добиточен грашок		
	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>
1999	2710	13937	5143	1278	4716	3691
2000	2573	9533	3705	1463	5248	3587
2001	2554	9928	3887	1366	4688	3532
2002	3873	16332	4216	2384	7459	3129
2003	3497	15634	3961	2057	5454	2652
2004	3837	16166	4213	1759	5557	3159
2005	3757	15901	4232	1670	5172	3097
2006	3618	16951	4685	1418	6624	4672
2007	2911	11921	4095	1312	3662	2791
2008	2920	12411	4260	1308	4605	3521
2009	3011	12684	4213	1729	5431	3141
2010	3046	13657	4484	1829	5863	3206
2011	3275	14345	4380	1317	4123	3130
2012	3305	12565	3802	1625	4836	2976
2013	3392	12933	3813	1526	4468	2928

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2014, Државен завод за статистика

Заради споредливост на изложувањата ќе се осврнеме и на производството по единица површина во разгледуваниот период. Од податоците во табела 17 може да се види дека со исклучок на неколку години тоа се движи околу 4000 kg по ha. Ваквиот тренд придонесува просечниот принос по единица површина за разгледуваните подпериоди да е речиси константен, па така тој во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесува 4238 kg по ha, 4273 kg по ha и 4150 kg по ha.

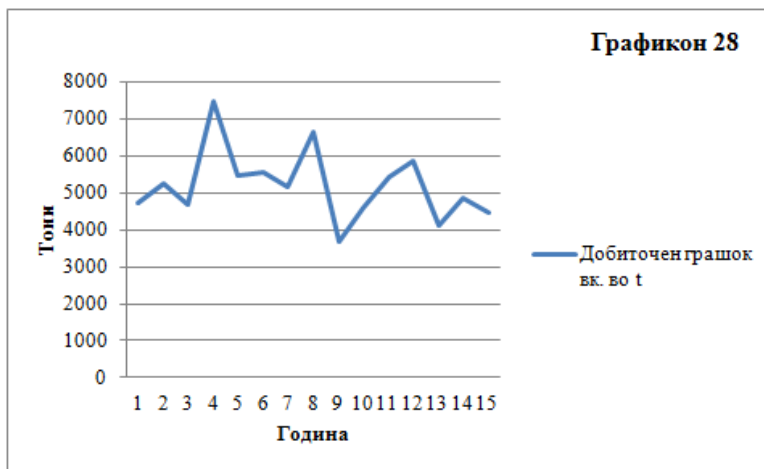

Што се однесува до производството на добиточен грашок од податоците во табела 17 може да се види дека во првите три години имаме релативно константни ожнеани површини, за да следната година се бележи драстичен пораст и во следните пет години имаме континуиран пад итн. (види графикон 27). Меѓутоа, ако ги разгледаме просечно ожнеаните површини ќе забележиме дека тие за периодите од 1999-2002, од 2003-2006 и од 2007-2013 година изнесуваат 1623, 1726 и 1521 хектари, соодветно, што значи дека во периодот од 2002-2006 година се најголеми и тоа за 6,36% се поголеми во однос на периодот од 1999-2002 година и за 13,49% во однос на периодот од 2007-2013 година. Ваквите движење кај ожнеаните површини директно се одразуваат и на вкупното производство, што може да се види како од податоците во табела 17, така и од графиконот 28. Но, тоа значи дека воочените тенденции имаат непосреден одраз и на просечното годишно производство во разгледуваните подпериоди. Така, за периодите од 1999-2002, од 2003-2006 и од 2007-2013 година тоа изнесува 5528, 5701 и 4713 тони, соодветно. Според тоа, во периодот 2002-2006 година просечното годишно производство е повисоко за 3,15% во споредба со производството во периодот од 1999-2002 година и за 20,99% во споредба со производството во периодот од 2007-2013 година.

Како и за останатите култури и овде ќе се осврнеме на остварените приноси по единица површина, чии просечни вредности во разгледуваните подпериоди имаат тенденција на намалување. Имено, за периодите од 1999-2002, од 2003-2006 и од 2007-2013 година истите имаат вредности 3484 kg по ha, 3395 kg по ha и 3128 kg по ha, што значи дека во споредба

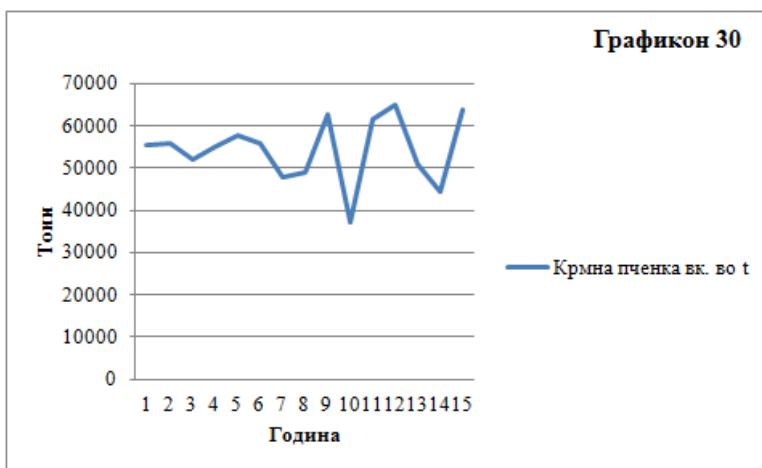
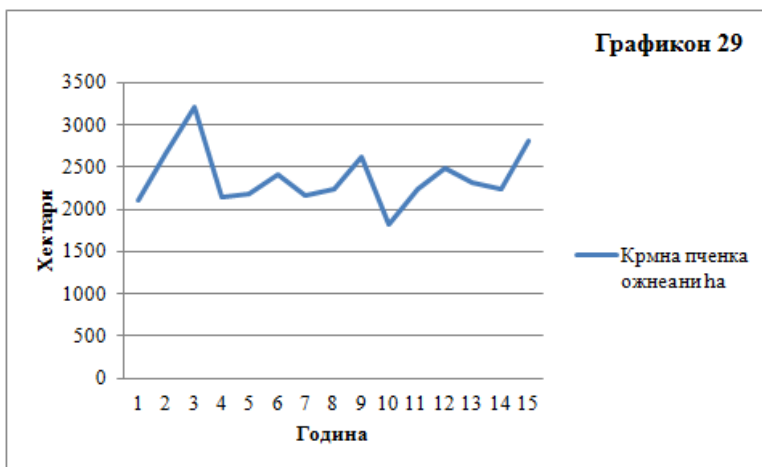
со периодот од 1999-2002 година во периодот од 2003-2006 година имаме намалување за 2,58%, а во споредба со периодот од 2003-2006 година во периодот од 2007-2013 година имаме намалување од 7,88%, при што вкупното намалување во разгледуваниот период изнесува 10,25%.

Година	Крмна пченка			Граор – сено		
	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>
1999	2108	55298	26232	3747	10405	2777
2000	2655	55993	21090	3543	8323	2349
2001	3205	52152	16272	3467	9844	2839
2002	2148	55020	25614	4008	12092	3017
2003	2188	57907	26466	3479	10837	3115
2004	2418	55694	23033	2806	9253	3298
2005	2170	48027	22142	2622	8680	3311
2006	2241	48916	21828	2399	10822	4511
2007	2627	62701	23868	2418	9461	3913
2008	1825	37144	20353	2456	9656	3931
2009	2249	61558	27371	2557	10327	4039
2010	2487	64870	26084	2447	7792	3184
2011	2314	50966	22025	2339	7178	3069
2012	2249	44467	19772	2168	5815	2682
2013	2814	63732	22648	2173	6759	3111

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013, Државен завод за статистика

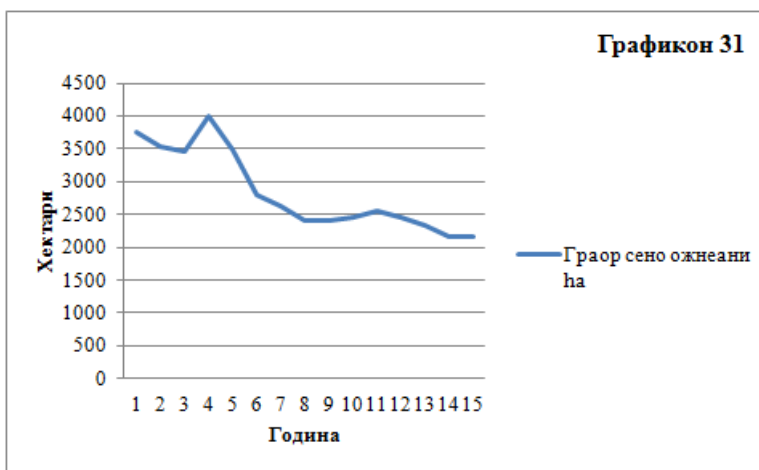
Во табела 18 се дадени податоците за производството на крмна пченка за периодот од 1999-2013 година. Од графиконот 29 се гледа дека вкупната ожнеана површина во разгледуваниот период е релативно константна, со исклучок на годините 2001 и 2008. Ова непосредно влијае просечно ожнеаната површина во разгледуваните периоди и истата за периодот од 1999-2002 година изнесува 2529 хектари, за периодот од 2003-2006 година е 2254 хектари и за периодот од 2007-2013 година е 2366 хектари.

Како што може да се види од податоците во табела 18 и особено од приказот на графиконот 30, освен за неколку години и вкупното годишно производство во целиот период е урамнотежено, па оттука е еднаквоста на просечното годишно производство во разгледуваните подпериоди. Имено, во периодот од 1999-2002 година тоа изнесува 54616 тони, во периодот од

2003-2006 година изнесува 52636 тони и во периодот од 2007-2013 година изнесува 55062 тони.

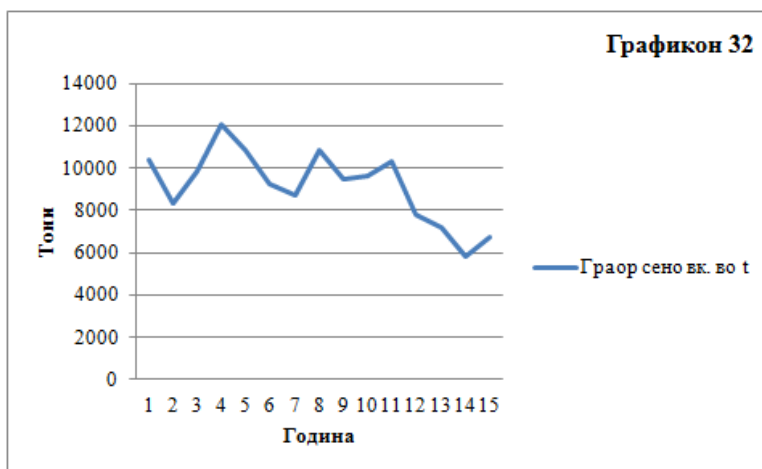
Што се однесува до просечниот принос по хектар, може да се забележи дека со исклучок на неколку години истиот е значително урамнотен, па оттука и просечниот годишен принос по хектар нема големи осцилации. Имено, за периодот од 1999-2002 година истиот изнесува 23302 kg по ha, за периодот од 2003-2006 година изнесува 23367 kg по ha и за периодот од 2007-2013 година изнесува 23160 kg по ha.

На крајот од овој дел ќе го разгледаме производството на граор-сено за периодот 1999-2013 година. Динамиката на ожнеаните површини во разгледуваниот период е дадена на графиконот 31. Како што може да се види од самиот графикон, а и од податоците во табела 18, освен во 2002 година, во периодот од 1999-2006 имаме континуирано намалување на ожнеаните површини со оваа култура, за да во следниот период истите се релативно константни. Ова непосредно влијае на просечните ожнеани површини во разгледуваните подпериоди, па така од 1999-2002 година тие изнесуваат 3692 хектари, од 2003-2006 година просечната ожнеана површина е еднаква на 2827 хектари и од 2007-2013 година таа е еднаква на 2365 хектари.

Понатаму, кај годишното производство, види графиконот 32, не може да се забележи јасно изразена тенденција на опаѓање се до 2009 година, но во следниот период истото рапидно се намалува. Така, просечното годишно производство во периодот од 1999-2002 година изнесувало 10116 тони, во периодот 2003-2006 година изнесувало 9898 тони и во периодот од

2007-2013 година истото е 8141 тон, што е за 17,75% помалку во однос на претходниот подпериод.

Конечно, просечниот принос по хектар во периодот од 1999-2002 година изнесувал 2746 kg по ha, потоа во периодот од 2003-2006 година се зголемил на 3559 kg по ha, за во периодот од 2007-2013 година незначително опаднал на 3470 kg по ha.

На крајот од овој дел само ќе забележиме дека во разгледуваниот период од 1999-2002 година просечното годишно производство на фуражни култури изнесувало 198779 тони, за да истото во периодот од 2003-2006 година се зголеми на 208163 тони, а потоа во периодот од 2007-2013 година незначително опадне и изнесува 206192 тони. Според тоа, во сите подпериоди имаме вкупно релативно константно производство на фуражни култури, што непосредно се одразува на високиот узвоз на добиточна храна.

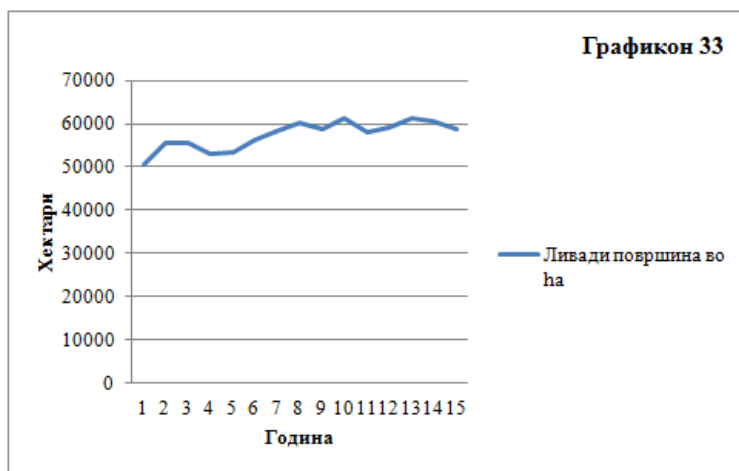
2.3. ПРИНОСИ ОД ЛИВАДИ И ПАСИШТА

Покрај приносите од фуражните култури, за сточарското производство од особена важност се приносите од ливадите и пасиштата, па затоа истите одделно ги разгледуваме. Податоците за површините и производството на ливадите и пасиштата се дадени во табела 19. Како што може да се види од табела 19 и од графиконот 33 во разгледуваниот период имаме континуирано зголемување на површините со ливади, па така во периодот

од 1999-2002 година просечно имаме 53648 хектари под ливади, од 2003-2006 година таа површина е 57201 хектар, а во периодот од 2007-2013 година истата изнесува 59707 хектари.

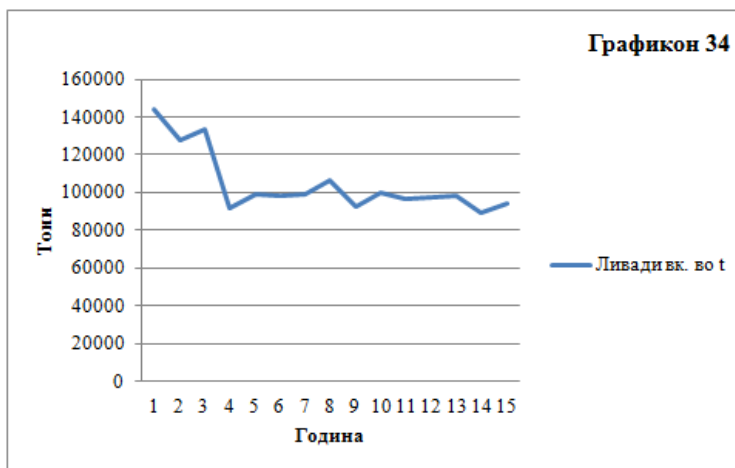
Год.	Ливади			Пасишта		
	површина во <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>	површина во <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>
1999	50626	143928	2843	483419	237378	491
2000	55591	128147	2305	498517	124516	250
2001	55466	133279	2403	629825	162830	259
2002	52910	91646	1732	738669	191120	259
2003	53560	99362	1855	732963	542082	740
2004	56420	98068	1738	697066	489499	702
2005	58561	98995	1690	682771	506079	741
2006	60264	106814	1772	687324	518705	755
2007	58804	92862	1579	549860	337321	613
2008	61229	100337	1639	542478	400155	738
2009	58199	96891	1665	500468	319880	639
2010	59088	97145	1644	611183	377173	617
2011	61323	98502	1606	608176	446921	735
2012	60441	89237	1476	756558	415200	549
2013	58865	94227	1601	751187	522970	696

Извор. Статистички годишник на РМ 2005, 2009 и 2013, Државен завод за статистика

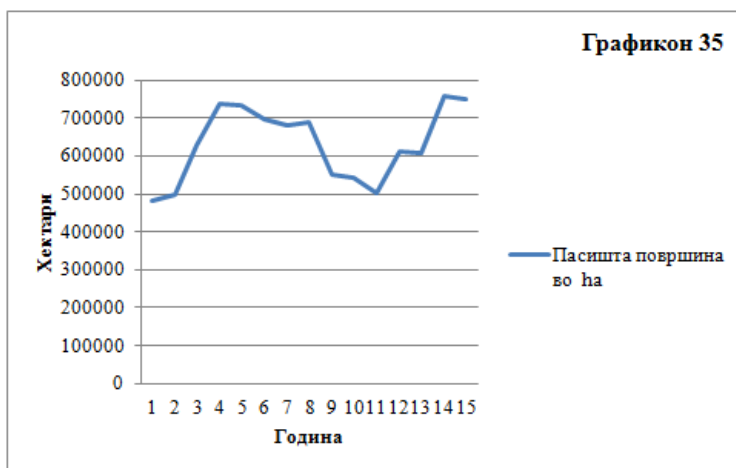

Меѓутоа, и покрај зголемувањето на површините сепак вкупниот принос од ливадите не бележи раст (види графикон 34). Така, просечниот принос од ливадите во периодот од 1999-2002 година изнесувал 124250 тони, за да во периодот 2003-2006 година опадне на 100810 тони, што значи

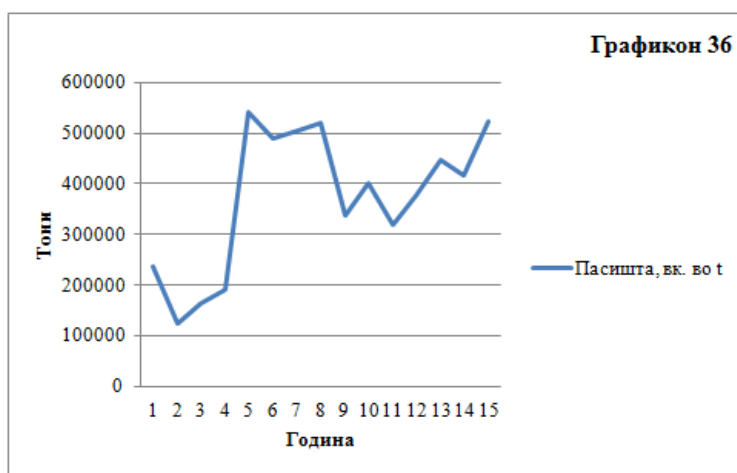
дека имаме намалување од 18,87%. Ваквиот тренд продолжува и во периодот од 2007-2013 година кога просечниот годипен принос изнесува 95600 тони, што значи дека истиот во споредба со претходниот период се намалил за 5,17%, а во споредба со периодот 1999-2002 година за 23,06%.

Како што видовме во изминатиот период имаме зголемување на површините под ливади, а намалување на вкупно остварениот принос. Последното значи дека во целиот период остварениот принос по единица површина се намалува, па така во периодот од 1999-2002 година имаме просечен принос од 2321 kg по ha, во периодот од 2003-2006 година тој изнесува 1764 kg по ha, а во периодот од 2007-2013 година е 1601 kg по ha, што секако е последица на големината на површините под ливади кои се наводнуваат (види табела 10).

Промената на површините под пасишта е дадена во табела 19 и истата е прикажана на графиконот 35. Како што можеме да видиме во периодот од 1999-2002 година имаме зголемување на површините под пасишта, за да потоа до 2009 година истите бележат намалување, па до крајот на разгледуваниот период да бележат раст. Ова непосредно влијае на годишниот просек на површините под пасишта, па така од 1999-2002 година просечно имаме 587607 хектари под пасишта, во периодот од 2003-2006 година тој просек е 700031 хектари, за да во периодот од 2007-2013 година истиот изнесува 617130 хектари.

Последното непосредно се одразува и на оствареното годишно производство, графикон 36, што значи и на просечно производство во разгледуваните подпериоди кое од 178961 тон во периодот од 1999-2002 година пораснало на 514091 тон во периодот од 2003-2006 година, за да истото во периодот на 2007-2013 година опадне на 402803 тони. Забележуваме дека просечното годишно производство прво бележи драстичен раст од неверојатни 187,26%, за да потоа истото забележи пад од 21,65%, што меѓу другото се должи и на остварените приноси по единица површина. Имено, во периодот од 1999-2002 година просечниот годишен принос по единица површина од пасиштата изнесувал 315 kg по ha, за да во периодот од 2003-2006 година истиот е 735 kg по ha, што значи дека пораснал за цели 133,26%. Но, веќе во следниот период имаме намалување на просечниот годишен принос по единица површина и истиот изнесува 655 kg по ha, што значи дека во периодот 2007-2013 година опаднал за 10,79% во споредба со периодот 2003-2006 година.

На крајот од овој дел да забележиме дека во разгледуваниот период вкупните приноси од ливадите и пасиштата исто така се променливи, па така нивната просечна вредност од 302211 тони во периодот од 1999-2002 година пораснала на 614901 тон во периодот од 2003-2006 година, т.е. за 102,80%, а потоа опаднала на 498403 тони во периодот 2007-2013 година, што значи дека опаднала за 18,94% во споредба со претходниот период, што исто така е причина за високиот увоз на добиточна храна.

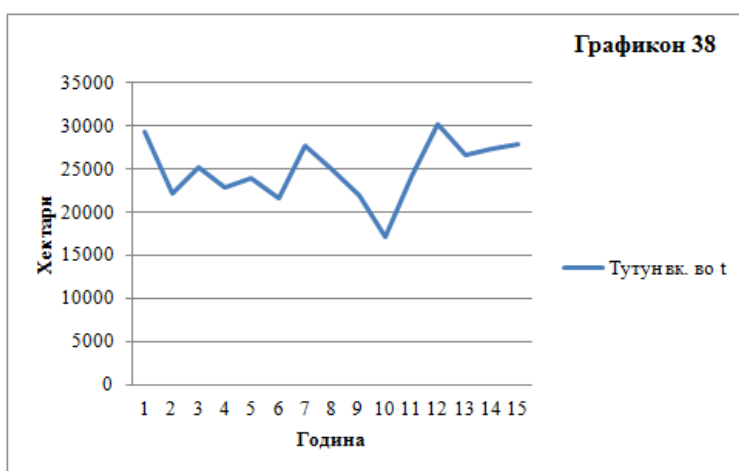
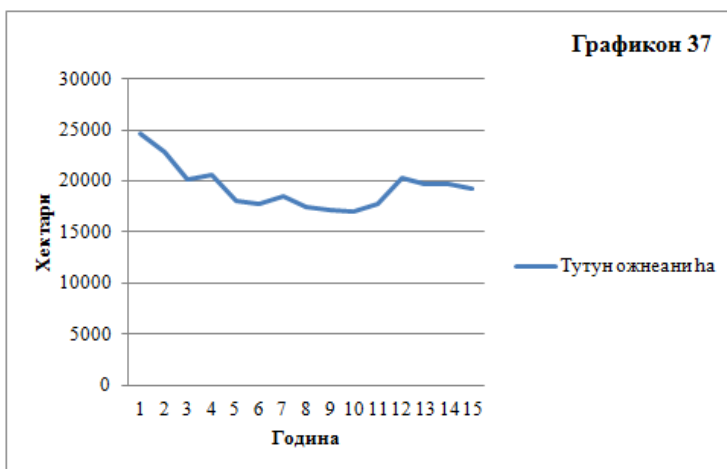
2.4. ПРОИЗВОДСТВО НА ИНДУСТРИСКИ РАСТЕНИЈА

При разгледувањето на производството на индустриски растенија ќе се осврнеме само на производството на тутун и сончоглед. Имено, според расположливите податоци производството на афионово семе е незначително, а додека од 2008 година наваму во Македонија шеќерната репка воопшто не се произведува, што значи дека оваа култура исчезнала од македонските ниви, па затоа увозот на шеќер и производи од шеќер изминативе години е драстично зголемен.

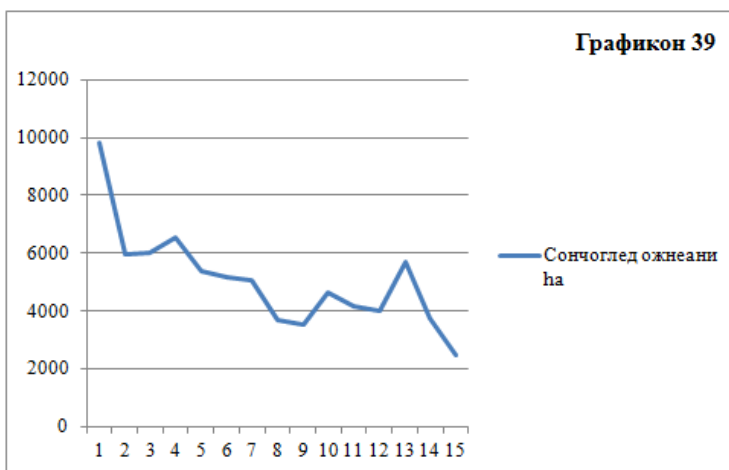
Година	Тутун			Сончоглед		
	ожнеани <i>ha</i>	вк. Во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>	ожнеани <i>ha</i>	вк. Во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>
1999	24696	29368	1189	9836	13937	1417
2000	22785	22175	973	5958	7351	1234
2001	20074	25217	1157	6034	5425	907
2002	20538	22911	1116	6519	8760	1344
2003	18008	23986	1332	5359	6794	1268
2004	17716	21630	1221	5153	7764	1507
2005	18488	27691	1498	5044	6711	1330
2006	17438	25036	1436	3713	6016	1620
2007	17132	22056	1287	3505	3579	1021
2008	17064	17087	1001	4647	5444	1171
2009	17800	24122	1355	4138	7774	1879
2010	20300	30280	1492	4029	7592	1884
2011	19679	26537	1348	5688	8497	1494
2012	19639	27333	1392	3752	4765	1270
2013	19178	27859	1453	2458	3832	1559

Извор. Статистички годишник на РМ 2005, 2009 и 2013, Државен завод за статистика

Промената на површините на кои е застапен тутунот може да се согледа од податоците во табела 20 и истата нагледно е прикажана на графиконот 37. Како што може да се види, почнувајќи од 1999, па се до 2009 година со мали осцилации имаме континуирано намалување на површините на кои е застапена оваа култура и истите се за околу 10% зголемени во 2011 и 2012 во споредба со 2009 година, за да во 2013 имаме намалување околу 2% во споредба со 2012 година. Ваквиот тренд неопосредно се одразил на просечната површина на кои е застапен тутунот, па така во периодот од 1999-2002 година тутунот просечно е застапен на 22023 хектари, во периодот од 2003-2006 година на 17913 хектари и во периодот од 2007-2013 година на 18684 хектари.

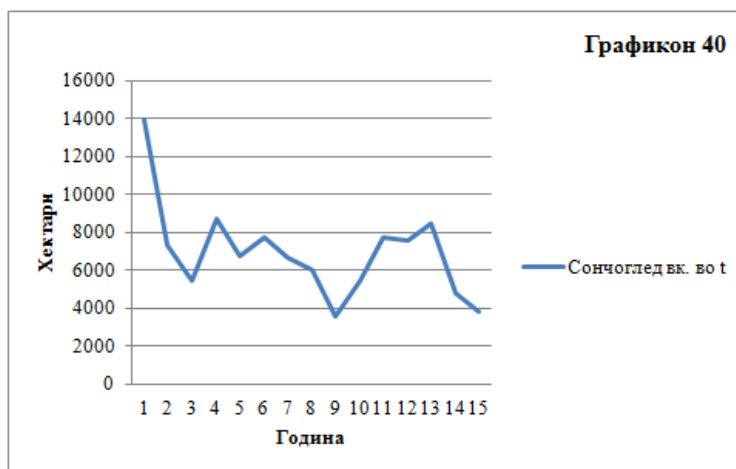

Што се однесува до вкупното производство на тутун, може да се каже дека, со исклучок на 1999, 2008 и 2010 година, тоа е релативно стабилно, што непосредно влијае на просечното годишно производство во разгледуваните подпериоди. Така, во периодот од 1999-2002 година тоа изнесува 24918 тони, за да во периодите 2003-2006 и 2007-2013 година истото е 24586 и 25039 тони, соодветно, што значи дека немаме забележителна промена по овој показател. Состојбата со годишниот принос по единица површина е малку поразлична, па така во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година просечниот годишен принос по хектар изнесувал 1109, 1372 и 1332 килограми, што значи дека имаме зголемување само во однос на периодот од 1999-2002 година, а додека во останатите два периоди скоро и да нема никаква разлика.

Од податоците во табела 20 може да се види дека во периодот од 1999-2013 година имаме тренд на намалување на површините на кои е застапен сончогледот (види графикон 39). Непосредна последица на ваквиот тренд е намалувањето на просечната површина од 7087 хектари на кои е застапен сончогледот во периодот од 1999-2002 година на само 4817 хектари на кои просечно е застапен сончогледот во периодот 2003-2006 година, односно на 4031 хектари во периодот 2007-2013 година. Според тоа, последователно во периодот од 2007-2013 година во однос на периодите 1999-2002 и 2003-2006 година површините под сончоглед просечно се намалиле за 43,12% и 16,32%, соодветно. Ваквиот тренд на ожнеаните површини го следи вкупното производство на сончоглед (графикон 40), што непосредно се одразува на просечното годишно производство во разгледу-

ваните подпериоди. Така, истото во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесува 8868, 6821 и 5926 тони соодветно, што значи дека во периодот од 2007-2013 година во однос на периодите 1999-2002 и 2003-2006 година просечното годишно производство на сончоглед се намалило за 33,18% и 13,12% соодветно. Што се однесува до состојбата со годишниот принос по единица површина може да се каже дека таа е малку поразлична. Така во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година просечниот годишен принос по хектар изнесувал 1226, 1431 и 1468 килограми, што значи дека имаме зголемување во секој нареден период, при што најголемо е зголемувањето во периодот од 2003-2006 во однос на периодот од 1999-2002 година.

Како што можеме да видиме во периодот од 1999-2013 година имаме негативен трен во производството на сончоглед, што непосредно се одразува на увозот на масло за јадење и сурово сончогледово масло, за што покасно подетално ќе говориме.

2.5. ЛОЗЈА И ПРОИЗВОДСТВО НА ГРОЗЈЕ

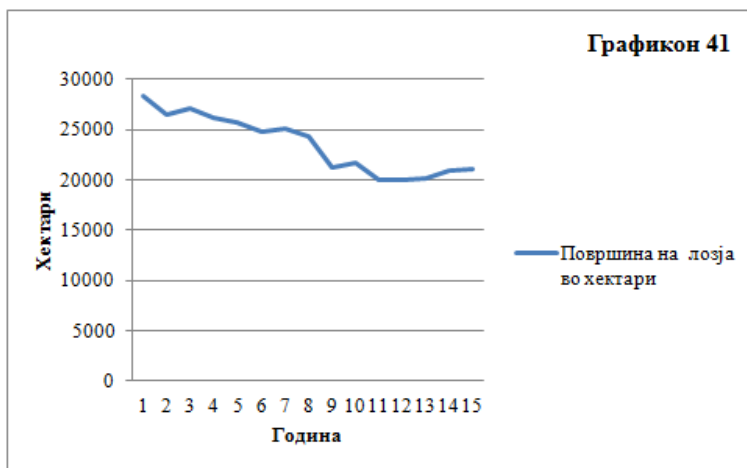
Македонија е традиционален производител на грозје и вино, па отука треба да се очекува дека производството на грозје треба да е во пораст. Меѓутоа, од податоците во табела 21 може да се види дека и во овој дел од аграрот тенденциите се негативни со исклучок на 2013 година, што

може сликовито да се види и од графиконите 41, 42 и 43, на кои се прикажани промените на површините на лозја, бројот на родни пенушки и вкупното производство на грозје.

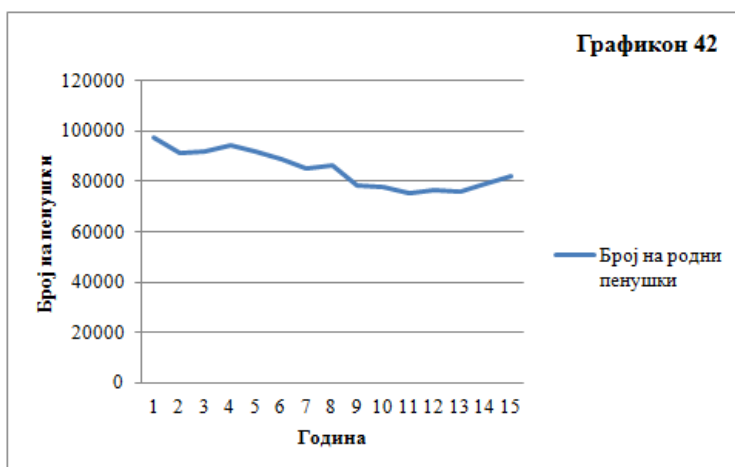
Година	Површина на лозја во хектари	Пенушки во илјади		Принос	
		Вкупно	Родни	Вкупен во <i>t</i>	<i>kg</i> по пенушка
1999	28304	100029	97246	230104	2,37
2000	26530	95609	91356	264256	2,89
2001	27111	99468	91981	229805	2,50
2002	26194	99725	94111	118935	1,26
2003	25692	96302	91894	243821	2,65
2004	24777	94618	88840	254613	2,87
2005	25044	88314	85098	265717	3,12
2006	24266	89662	86300	254308	2,95
2007	21312	81869	78351	209701	2,68
2008	21767	79986	77789	236834	3,04
2009	19960	78013	75228	253456	3,36
2010	20033	78692	76347	253372	3,32
2011	20164	78068	76176	235104	3,08
2012	20948	80713	79160	240461	2,98
2013	21109	83610	82354	292075	3,55

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013, Државен завод за статистика

Како што може да се види, во разгледуваниот период имаме континуирано намалување на површините под лозја. Ова резултира со намалување на просечните површи под лозови насади во разгледуваните подпериоди кои од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесуваат 27035, 24945 и 20756 хектари, соодветно. Тоа значи, дека во периодот 2007-2013 година површините под лозови насади се намалиле за 16,72% во однос на периодот 2003-2006 година и за 23,22% во периодот 1999-2002 година. Ваквата промена неминовна се одразува на вкупниот број пенушки, а со самото тоа и на бројот на родни пенушки, кој има тренд на постојан пад. Така, ако бројот на родни пенушки во 1999 година изнесувал 97246, тој во 2013 година бил 83610, што значи намалување од дури 18,08%. Јасно, изразената тенденција прикажана на графиконот 42 може да се види од просечниот број пенушки во разгледуваните подпериоди кој изнесува 93673, 88033 и 77915 пенушки во перидите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година, соодветно. Последното значи дека во периодот 2007-2013 година просечниот број родни пенушки е намален за 11,49% во однос на периодот 2002-2006 година, односно за 16,82% во однос на периодот 1999-2002 година.

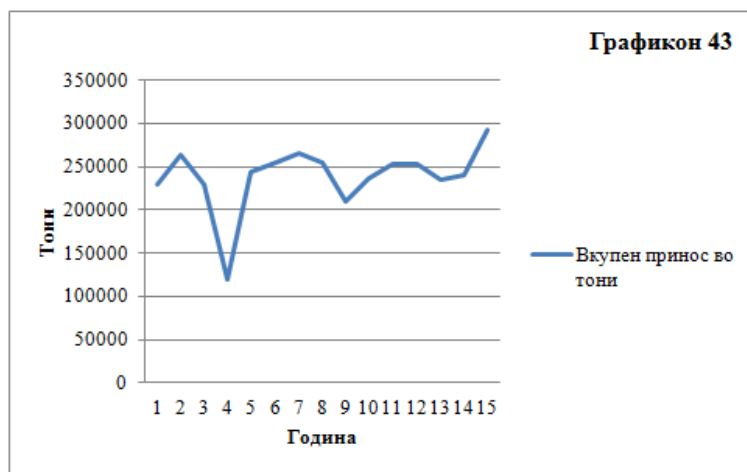

Годишното производство на грозје е релативно константно и тоа е најмало во 2002 година, што веројатно се должи на временските услови, а не на земјоделската политика, (види графикон 43). Меѓутоа, ако го пресметаме просечното годишно производство во разгледуваните подпериоди ќе забележиме дека истото во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесувало 210775, 254615 и 245857 тони. Тоа значи, дека во периодот од 2007-2013 година истото е поголемо за 16,64% во однос на периодот 1999-2002 година, но е помало за 3,44% во однос на периодот 2003-2006 година.

На крајот на овој дел ќе се осврнеме и на просечниот принос по родна пенушка, кој е најмал во 2002 година и изнесува само 1,26 kg, со-

стојба за која веќе рековме дека најверојатно се должи на климатските фактори. Кога сме кај приносот по родна пенушка да забележиме дека во 2013 година истиот е највисок и изнесува 3,55 kg по пенушка, што е 2,82 пати поголем од оној во 2002 година, состојба која повторно се должи на климатските фактори, но и на подобрување на квалитетот на лозовите насади. Што се однесува до просечниот принос по родна пенушка, во разгледуваните подпериоди истиот се движел од 2,26 kg по пенушка во периодот 1999-2002 година, преку 2,90 kg по родна пенушка во периодот 2003-2006 година, па се до 3,14 kg во периодот од 2007-2013 година.

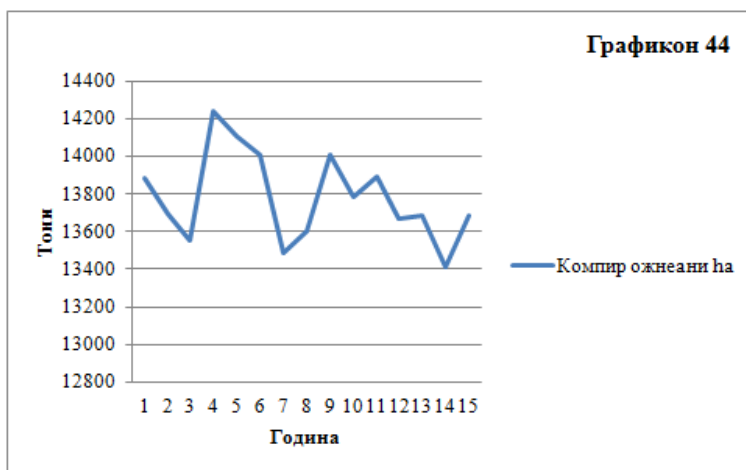

2.6. ГРАДИНАРСКО ПРОИЗВОДСТВО

При разгледувањето на производството на грав и компир ќе го разгледуваме вкупното производство на секоја од овие култури, т.е. производството кое се остварува од површини засеани само со разгледуваната култура и површини на кои разгледуваната култура се одгледува во комбинација со друга култура (меѓу посев).

Од податоците во табела 22 може да се види дека со исклучок на неколку години компирот е застапен на приближно 13500 хектари. Меѓутоа, заради конзистентност на разгледувањата истите се нагледно прикажани на графиконот 44. Понатаму, во периодот од 1999-2002 година под компир просечно имало 13840 хектари, во периодот од 2003-2007 година имало 13801 хектар и во периодот 2007-2013 година имало 13732 хектари,

што значи дека во секој од разгледуваните периоди површините под компир се намалувале незначително и тоа за околу 108 хектари.

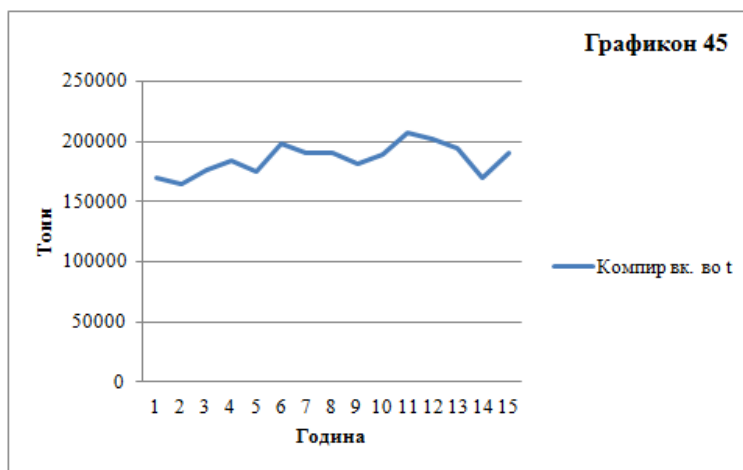
Табела 22. Површина и производство на компир и грав

Година	Компир – чист и меѓу посеv			Грав – чист и меѓу посеv		
	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>
1999	13884	169258	12191	19002	15175	799
2000	13690	164486	12015	15041	13495	897
2001	13549	176336	13015	15424	11647	755
2002	14235	184487	12960	15710	13812	879
2003	14110	174661	12379	15752	14194	901
2004	14010	198507	14169	14499	14189	979
2005	13486	190432	14121	14384	14215	988
2006	13599	189867	13962	14454	14858	1028
2007	14005	180887	12916	13727	10947	797
2008	13781	189430	13746	13621	12800	940
2009	13893	207153	14911	13880	12751	919
2010	13668	202325	14803	13285	12070	909
2011	13686	193858	14165	13551	12990	959
2012	13410	169976	12675	13806	10978	795
2013	13687	190878	13946	13502	11373	842

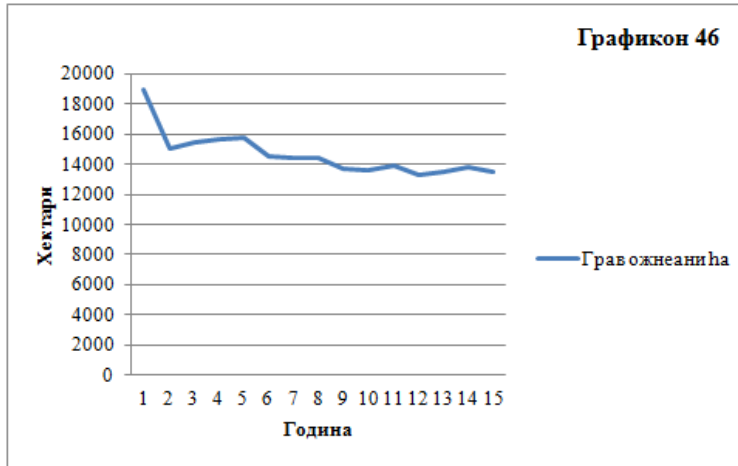
Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2014, Државен завод за статистика

Вкупното производство на компир во разгледуваниот период е доста променливо (графикон 45), па затоа повторно како критериум за споредба ќе го земеме просечното остварено годишно производство за разгле-

дуваните подпериоди. Така во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година тоа изнесува 173642, 188367 и 190643 тони, соодветно. Како што можеме да видиме иако површините се намалуваат, имаме пораст во вкупното производство на компири, што значи дека приносот по единица површина расте. Навистина, во периодот од 1999-2002 година остварен е просечен принос од 12545 kg по ha, од 2003-2006 година по 13658 kg по ha и од 2007-2013 година од 13880 kg по ha, тенденција која е посакувана во секоја дел од земјоделското производство.

Од податоците дадени во табела 22 може да се види дека во изминатиот период имаме постојано намалување на површините на кои се одгледува гравот, што сликовито се гледа и од графиконот 46. Притоа, во периодот 1999-2002 година гравот се одгледувал просечно на 16294 хектари, во периодот 2003-2006 година на 14772 хектари и во периодот 2007-2013 година на 13624 хектари. Тоа значи дека застапеноста на гравот како култура во периодот 2007-2013 година во споредба со периодот 2003-2006 година опаднала за 7,77%, а во споредба со периодот 1999-2002 година за 16,38%. Меѓутоа, во исто време просечното годишно производство од 13532 тони во периодот од 1999-2002 година се зголемило на 14364 тони во периодот од 2003-2006 година, а потоа се намалило на 11987 тони во периодот од 2007-2013 година. Тоа значи, дека во периодот од 2007-2013 година просечното годишно производство опаднало за 16,55% во споредба со истото во периодот 2002-2006 година и за 11,42% во споредба со тоа од периодот 1999-2002 година.

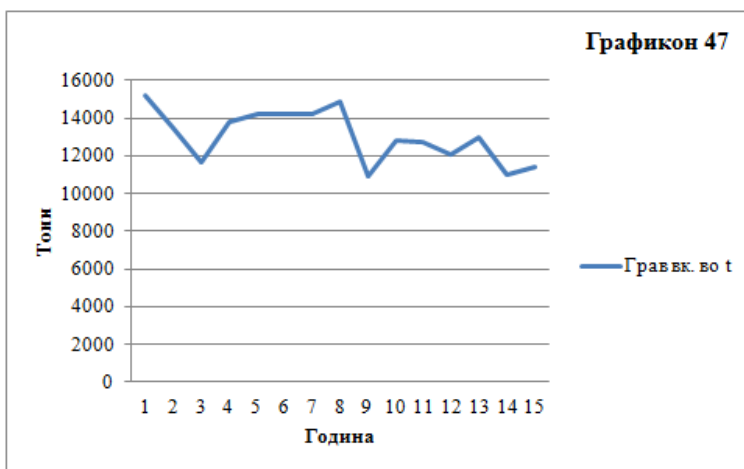

Како што можеме да видиме иако имаме тренд на намалување на површините на кои е засеан гравот, сепак во периодот од 2003-2006 година имаме најголемо просечно годишно производство. Се разбира ова е последица на зголемените приноси по единица површина, кои за периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2012 година изнесуваат 833 kg по ha, 974 kg по ha и 880 kg по ha, што значи дека истите во периодот 2003-2006 година во однос на периодот 1999-2002 година се повисоки за 17%, а во однос на периодот 2007-2013 година за 4,53%.

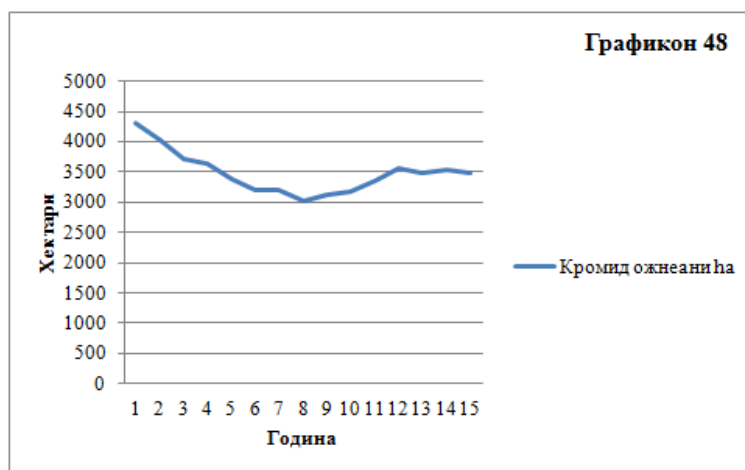
Табела 23. Површина и производство на кромид и зелка

Година	Кромид			Зелка		
	ожеани ha	вк. во t	kg по ha	ожеани ha	вк. во t	kg по ha
1999	4309	38255	8878	3563	70177	19696
2000	4026	36336	9025	3626	70378	19409
2001	3723	30594	8218	3591	75284	20965
2002	3645	34589	9490	3413	70586	20682
2003	3385	30478	9004	3633	75347	20740
2004	3200	34334	10729	3986	92319	23161
2005	3212	38465	11975	3541	82804	23384
2006	3029	33853	11176	3565	77850	21837
2007	3131	33524	10707	3996	86226	21578
2008	3182	34934	10979	4147	93876	22637
2009	3361	41863	12455	4486	112130	24991
2010	3554	47432	13346	4695	149157	31769
2011	3488	44540	12769	4631	142670	30808
2012	3527	43732	12399	4804	128571	26763
2013	3490	50787	14552	5770	157416	27282

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013, Државен завод за статистика

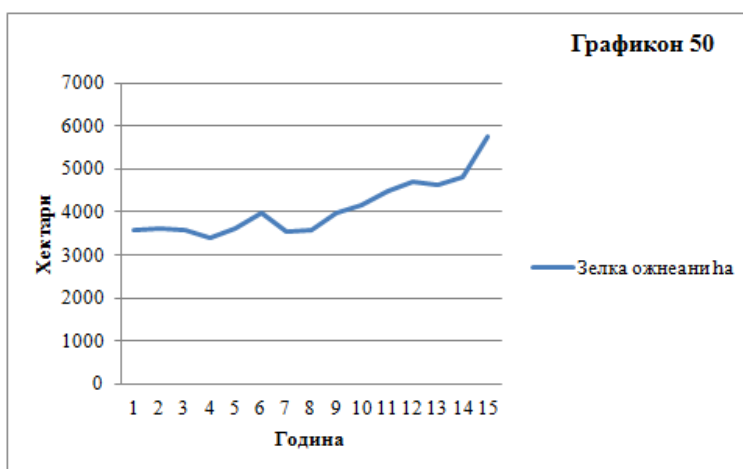
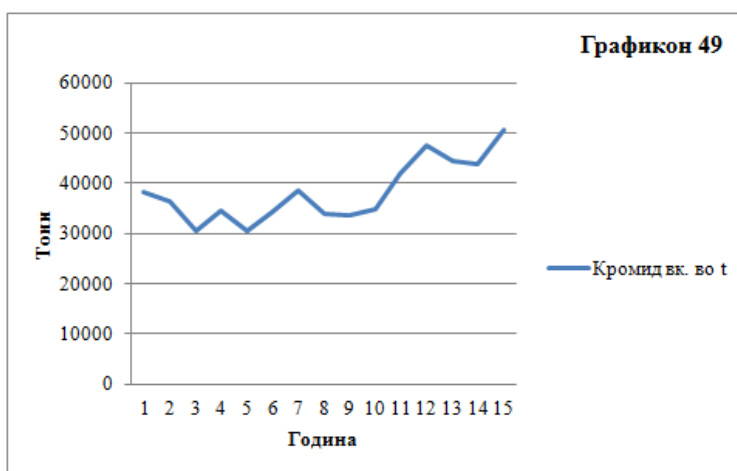

Во табела 23 се дадени податоците за производството на кромид и зелка во периодот од 1999-2013 година. Од истите може да се види дека површините на кои бил застапен кромидот опаѓаат почнувајќи од 1999 до 2006 година, за да истите потоа имаат пораст до 2010 година, после што се релативно константни, графикон 48. Што се однесува до разгледуваните подпериоди просечните површини на кои бил застапен кромидот во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесуваат 3926, 3207 и 3390 хектари, соодветно. Според тоа, во периодот 2007-2013 година тие се поголеми за 5,73% од површините во периодот 2003-2006 година, а се помали за 13,64% од површините во периодот 1999-2002 година.

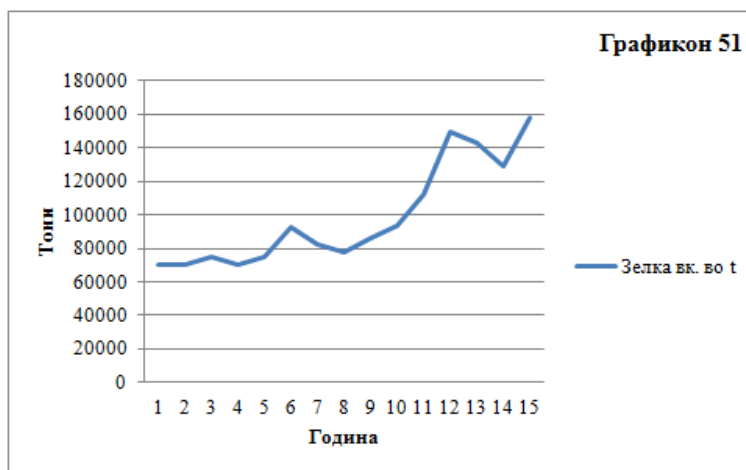

Од податоците во табела 23 може да се види дека и покрај намалувањето на површините во последните години имаме зголемување на про-

изводството (види графикон 49), што значи и зголемување на просечното годишно производство и тоа од 34944 тони во периодот 1999-2002 година на 42402 тони во периодот 2007-2013 година. Оттука просечното годишно производство во периодот 2007-2013 година е поголемо за 23,68% во однос на производството во периодот 2003-2006 година и е поголемо за 21,34% во однос на производството во периодот 1999-2002 година. Јасно, ова се должи на просечно остварените приноси по единица површина, кои од 8903 kg по ha во периодот 1999-2002 година се зголемиле на 10721 kg по ha во периодот 2003-2006 година, т.е. за 20,42%, односно на 12458 kg по ha во периодот 2007-2013 година, т.е. за 16,20%, сосостојба која треба да биде посакувана и цел на аграрната политика во сите нејзини сегменти.

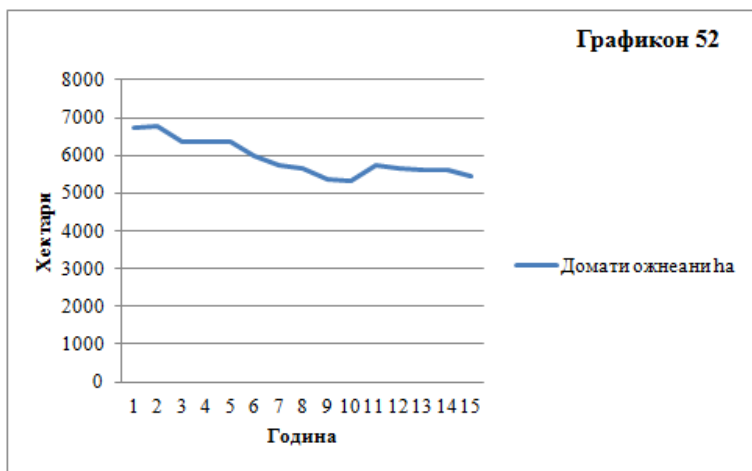
Што се однесува до производството на зелка може да се каже дека состојбата е далеку подобра, види графикон 50. Имено, во периодот од 1999-2002 година оваа култура се одгледувала просечно на 3548 хектари, за да во периодот од 2003-2006 година истата се одгледува просечно на 3681 хектар, а во периодот 2007-2013 година на 4647 хектари. Според тоа, во периодот од 2007-2013 година имаме зголемување на површините на кои е застапена зелката од 30,97% во однос на периодот 1999-2002 година и зголемување од 26,23% во однос на периодот од 2003-2006 година.

Меѓутоа, уште позначајно е тоа што во разгледуваните периоди значително расте вкупното производство на зелка, види графикон 51. Ова непосредно се отсликува на просечно оствареното годишно производство во секој од подпериодите, па така тоа од 71606 тони во периодот 1999-2002 година пораснало на 82080 тони во периодот од 2003-2006 година, односно на 124292 тона во периодот од 2007-2013 година. Според тоа, просечното годишно производство на зелка во периодот од 2007-2013 година е поголемо за 73,58% во однос на периодот од 1999-2002 година, односно за 51,43% во однос на периодот од 2003-2006 година. Јасно, ова се должи и на просечно остварените приноси по единица површина во разгледуваните периоди. Имено, во периодот од 1999-2002 година остварен е просечен принос од 20188 kg по ha, во периодот од 2003-2006 година остварен е просечен принос од 22281 kg по ha и во периодот од 2007-2013 година остварен е просечен принос од 26547 kg по ha, што претставува зголемување од 19,15% во однос на периодот од 2003-2006 година и зголемување од 31,50% во однос на периодот од 1999-2002 година.

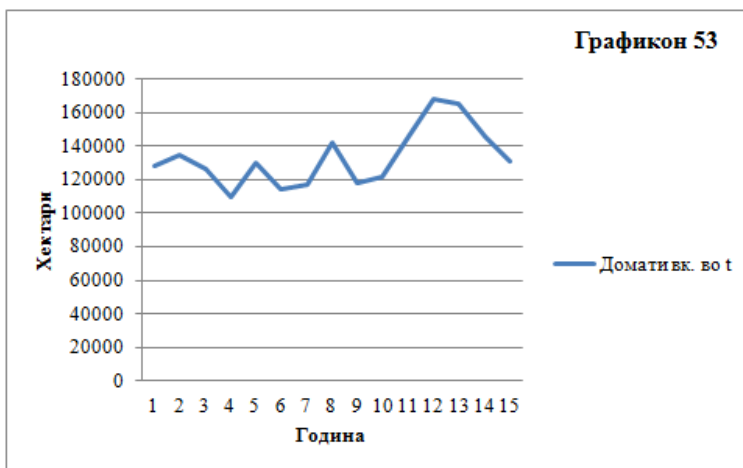
Година	Домати			Пипер		
	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>
1999	6751	128382	19017	8302	119610	14407
2000	6778	134654	19866	8550	120529	14097
2001	6373	126313	19820	8157	114355	14019
2002	6372	109506	17185	8418	112130	13320
2003	6361	129739	20396	8567	113680	13270
2004	5972	114490	19171	8124	127852	15738
2005	5728	116633	20362	8141	127472	15658
2006	5642	142387	25237	8313	140905	16950
2007	5368	117981	21979	8331	140558	16872
2008	5319	121637	22868	8199	141729	17286
2009	5731	145395	25370	8438	154771	18342
2010	5665	168010	29659	8474	168150	19843
2011	5632	165642	29411	9465	153842	18174
2012	5614	145818	25974	8626	166247	19273
2013	5457	130960	23999	8501	152153	17898

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013, Државен завод за статистика

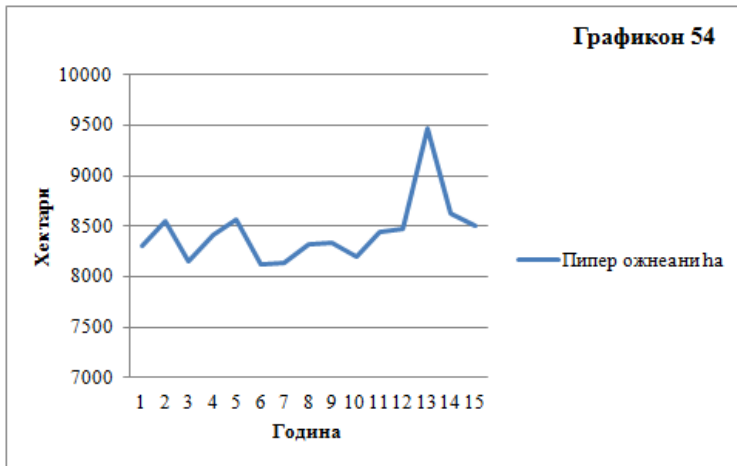
Од податоците во табела 24 може да се забележи дека површините на кои се застапени домати опаѓаат од 1999-2008 година, за да потоа истите бележат благ пораст, графикон 52. Ваквиот тренд непосредно се одразува на просечните годишни површини на кои се одгледуваат домати. Така, во периодот од 1999-2002 година домати просечно се застапени на 6569 хектари, во периодот 2003-2006 година на 5926 хектари и во периодот 2007-2013 година на 5540 хектари. Според тоа, во периодот 2007-2013 година во споредба со периодот 2003-2006 година имаме намалување

на површините од 6,50%, а во споредба со периодот 1999-2002 година тоа намалување е 15,65%.

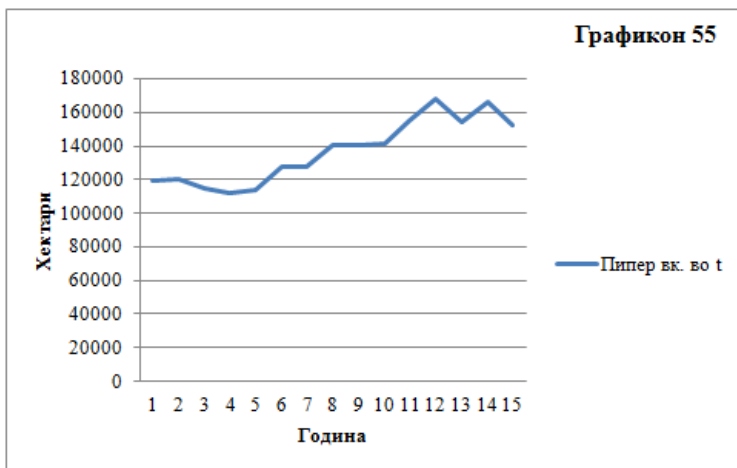

Меѓутоа, иако површините под домати се намалуваат просечното годишно производство од 124714 тони за периодот 1999-2002 година во периодот 2003-2006 година се зголемило на 125812 тони, а додека во периодот 2007-2013 година тоа пораснало на 142206 тони, т.е. тоа постојано расте, види графикот 53. Тоа значи дека во периодот 2007-2013 година просечното годишно производство е за 13,03% поголемо од тоа во периодот 2002-2006 година и за 14,03% е поголемо во однос на периодот 1999-2002 година. Ваквите движења на просечното вкупно производство, во услови кога се намалуваат површините на кои се застапени домати, се резултат на зголемувањето на приносот по единица површина, кој принос за периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесува 18972 kg по ha, 21292 kg по ha и 25609 kg по ha, соодветно. Според тоа, во периодот 2007-2013 година приносот по единица површина е зголемен за 20,28% во однос на периодот 2003-2006 година и за 34,98% во однос на периодот 1999-2002 година.

Од податоците во табела 24 се гледа дека во целиот разгледуван период, освен во 2011 година површините на кои се одгледувал пиперот се приближно исти, види графикон 54, па затоа и просечните површини во разгледуваните подпериоди незначително се разликуваат. Така, во периодот од 1999-2002 година пиперот просечно бил застапен на 8357 хектари, во периодот 2003-2006 година на 8286 хектари и во периодот од 2007-2013 година на 8576 хектари, што е незначително зголемување во однос на претходните два периода.

Меѓутоа, просечното годишно производство во разгледуваните подпериоди бележи постојан раст и тоа од 116656 тони во периодот 1999-2002 година, на 127477 тони во периодот 2003-2006 година и на 153921 тон во периодот 2007-2013 година, што значи дека во периодот 2007-2013 година тоа е поголемо за 20,74% во однос на периодот 2003-2006 година и за 31,94% во однос на периодот 1999-2002 година, види графикон 55.

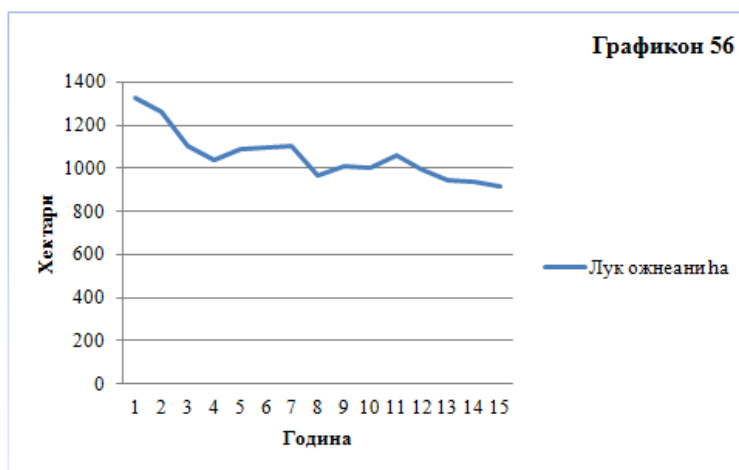

Како и во случајот со доматиите, ваквото зголемување се должи на порастот на приносот по единица површина, кој од 13961 kg по ha во периодот 1999-2002 година се зголемил на 15404 kg по ha во периодот 2003-2006 година и се зголемил на 17898 kg по ha во периодот 2007-2013 година. Тоа значи дека во периодот 2007-2013 година приносот по единица

површина во однос на периодот 2003-2006 година бележи пораст од 18,41%, а о однос на периодот 1999-2002 година бележи пораст од 30,66%.

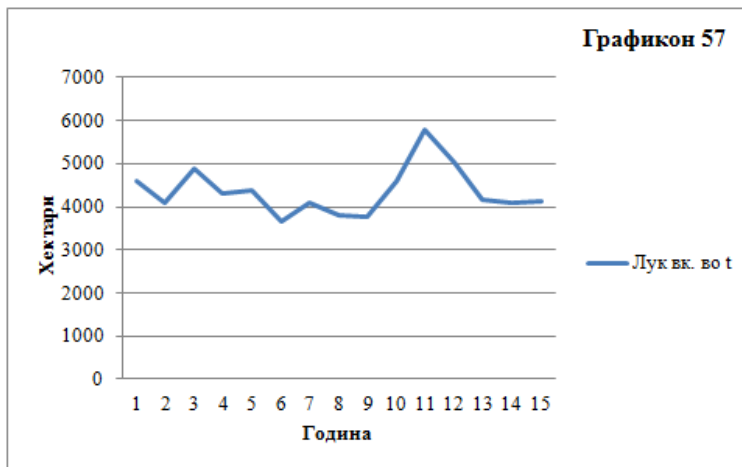
Година	Лук			Леќа		
	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>
1999	1325	4580	3457	288	177	615
2000	1266	4079	3221	295	192	652
2001	1103	4878	4422	185	120	650
2002	1041	4305	4135	164	156	951
2003	1092	4363	3995	137	144	1050
2004	1095	3669	3350	136	99	729
2005	1101	4077	3703	103	69	671
2006	964	3814	3956	103	86	833
2007	1013	3754	3706	102	87	850
2008	1003	4604	4590	96	85	889
2009	1060	5803	5475	82	69	840
2010	996	5015	5035	72	90	1252
2011	947	4150	4382	68	72	1058
2012	936	4081	4360	74	77	1045
2013	920	4134	4493	82	77	944

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013, Државен завод за статистика

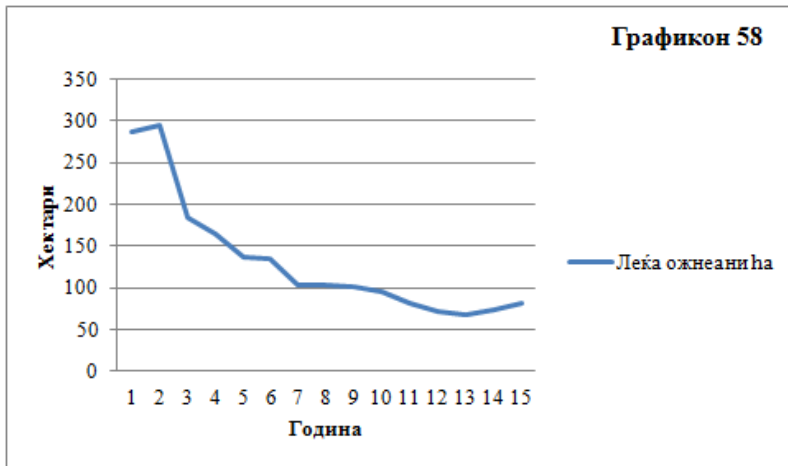
Во табела 25 се дадени податоците за производството на лук и леќа во разгледуваниот период. Како што може да се види од приказот на графикон 56 површините на кои е застапен лукот постојано се намалуваат. Така и просечните површини на кои е застапен лукот опаѓаат, па така тие од 1184 хектари во периодот 1999-2002 година опаднале на 1063 хектари

во периодот 2003-2006 година, за да потоа опаднат на 982 хектари во периодот 2007-2013 година, што претставува намалување за 17,03% во споредба со периодот 1999-2002 година.

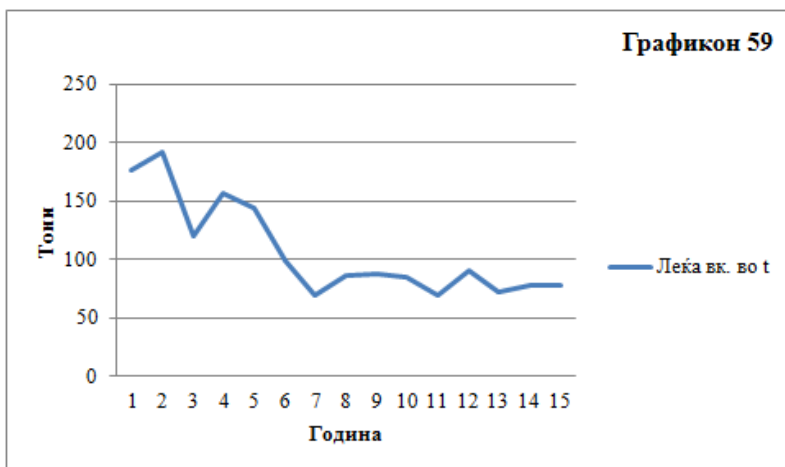

Меѓутоа, од графикон 57, на кој е дадено движењето на годишното производство на лук, може да се види дека движењето на годишното производство не го следи движењето на површините на кои е застапен лукот. Последното се одразува на просечните годишни приноси во разгледуваниот период, па така во периодот од 1999-2002 година годишниот просек на производство е 4461 тон, за да истиот во периодот 2003-2006 се намали на 3981 тон, а потоа во периодот 2007-2013 година нарасне на 4505 тон, што претставува зголемување од 1,02% во однос на периодот 1999-2002 година и зголемување од 13,19% во споредба со периодот 2003-2006 година. Ваквото зголемување на просечните годишни приноси во последниот период се должи на движењето на приносите по единица површина, а особено на приносите во 2009 и 2010 година кои изнесувале 5803 и 5015 kg по ha, и тие соодветно се повисоки за 32,64% и 21,98%, од просечните приноси во периодот од 1999-2012 година, па затоа голема е веројатноста истите да се должат на поволните хидрометеоролошки услови во овие години, но и на фактот дека голем дел од површините на кои е застапен зеленчукот се наводнува.

Од податоците во табела 25 и од графиконот 58 може да се види дека површините на кои е застапена леќата бележат надолен тренд, па логично е да се очекува дека оваа култура во догледно време ќе исчезне од македонските ниви. Имено, ако во 1999 година леќата била застапена на 288 ha, во 2012 на само 74 ha и во 2013 година на 82 ha.

Што се однесува до просечните површини на кои е застапена леќата во разгледуваните подпериоди може да се каже дека во периодот 2007-2013 година тие изнесуваат само 35,31% од оние во периодот 1999-2002 година, т.е. намалувањето изнесува 64,69%. Јасно, ова непосредно се одразува и на просечното годишно производство кое од 161 тон во периодот 1999-2002 година се намалило на само 80 тони во периодот 2007-2013 година, што значи дека имаме намалување од 50,39%. Единствена светла точка во производството на овој прехранбен артикл е тоа што приносот по единица површина во периодот од 2007-2013 година изнесува 983 kg по ha и тој е за 19,71% поголем во споредба со периодот од 2003-2006 година, односно за 37,04% во однос на периодот од 1999-2002 година.

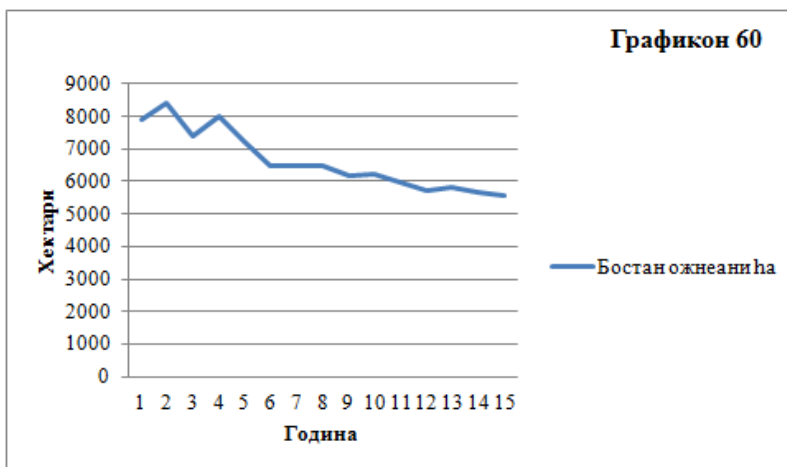

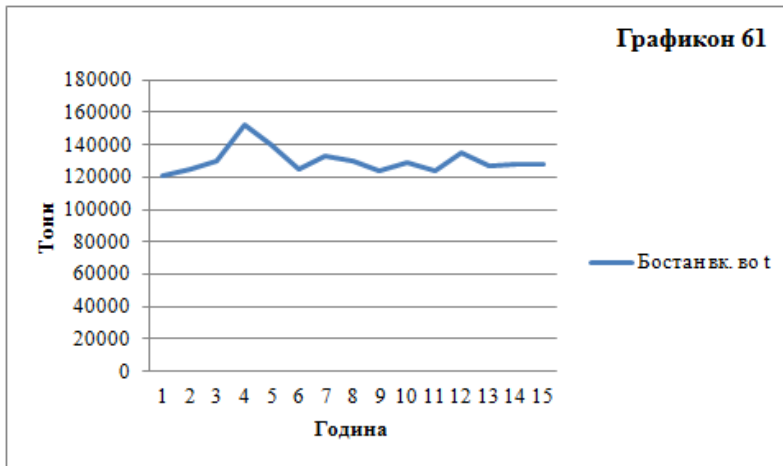
Година	Бостан		
	ожнеани <i>ha</i>	вк. во <i>t</i>	<i>kg</i> по <i>ha</i>
1999	7877	121277	15396
2000	8422	124968	14821
2001	7419	130073	17532
2002	7995	152443	19067
2003	7178	140393	19559
2004	6463	125381	19400
2005	6503	132872	20432
2006	6466	129564	20038
2007	6152	123840	20130
2008	6211	129288	20816
2009	5977	123939	20736
2010	5732	134885	23532
2011	5800	127449	21974
2012	5691	127953	22420
2013	5586	128417	22989

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2014,
Државен завод за статистика

Во табела 26 се дадени податоците за производството на бостан во периодот од 1999-2013 година, а на графиконите 60 и 61 е прикажано движењето на површините на кои бостанот е застапен и движењето на годишното производство на бостан во разгледуваниот период. Како што може да се види во разгледуваниот период имаме континуирано намалување на површините на кои е застапен бостанот, што непосредно се отсликува

и на просечните површини со бостан во разгледуваните подпериоди. Така, од 1999-2002 година бостанот просечно бил застапен на 7928 хектари, во периодот од 2003-2006 година на 6653 хектари и во периодот од 2007-2013 година на 5878 хектари, што значи дека во однос на периодот од 2003-2006 година имаме намалување на површините со бостан од 11,64%, а во споредба со периодот од 1999-2002 година дури за 25,86%.

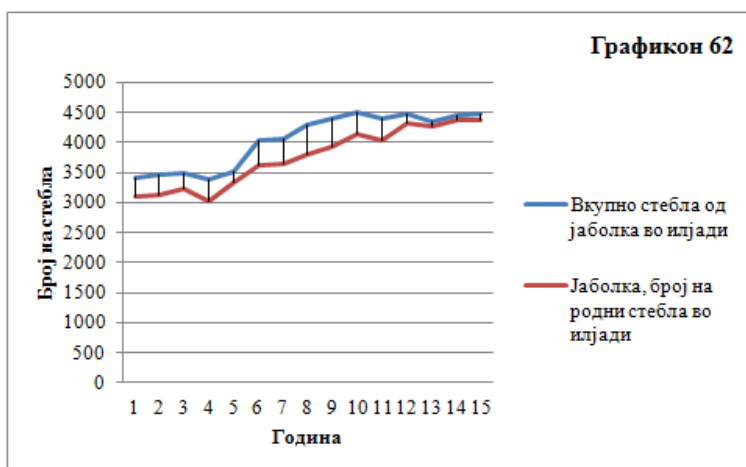
Што се однесува до просечното годишно производство на бостан во разгледуваните подпериоди, истото во периодот од 1999-2002 година изнесувало 132190 тони, во периодот од 2003-2004 година изнесувало 132052 тони, што значи дека и покрај намалувањето на површините на кои е застапен бостанот годишното производство останало на исто ниво. Меѓутоа, веќе во следниот период од 2007-2013 година тоа изнесувало 127967 тони, што во споредба со периодот од 2003-2006 година претставува намалување за 3,10%. Забележуваме дека процентот на намалување на просечното годишно производство на бостан е помало од процентот на намалувањето на површините на кои е застапен бостанот и ова се должи на зголемувањето на приносот по единица површина. Имено, во периодот од 1999-2002 година просечно е остварен принос од 16704 kg по ha, во периодот од 2003-2006 година од 19857 kg по ha и во периодот од 2007-2013 година просечниот остварен принос изнесува 21799 kg по ha, што значи дека е поголем за 30,51% и 9,78% во однос на периодите 1999-2002 и 2003-2006 година, соодветно.

На крајот од овој дел ќе забележиме дека и покрај тоа што во периодот од 1999-2013 година имаме намалување на површините на кои се одгледува зеленчук, што може да се види од фактот дека во периодот од 1999-2002 година зеленчукот бил застапен просечно на 61878 хектари, во периодот од 2003-2006 година на 57508 хектари и во периодот од 2007-2013 година на 56454 хектари, сепак вкупниот обем на градинарското производство бележи постојан раст и тоа од просечно годишно производство од 671906 тони во периодот 1999-2002 година, на 708515 тони во периодот 2003-2006 година, па се до 798005 тони во периодот 2007-2013 година,

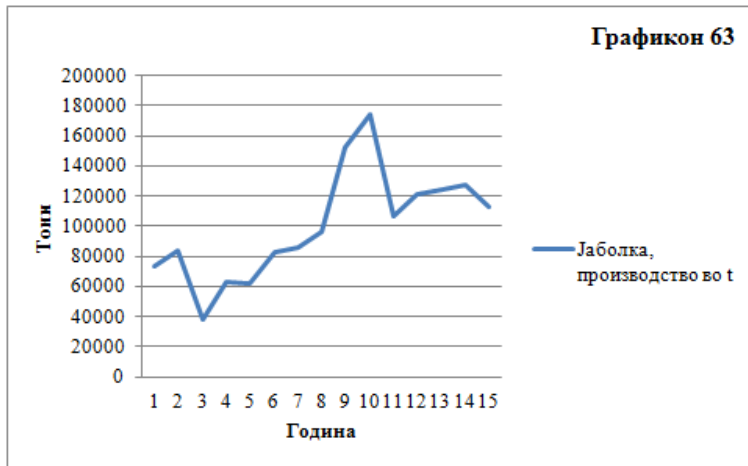
што претставува зголемување од 12,63% во однос на претходниот подпериод и зголемување од 18,77% во однос на периодот од 1999-2002 година.

2.7. ПРОИЗВОДСТВО НА ОВОШЈЕ

Од податоците во табела 27 може да се види дека почнувајќи од 2003 година, па се до 2006 година вкупниот број на јаболковите стебла е зголемен за 803000, после што вкупниот број на јаболкови стебла, со мали осцилации, се зголемил за само 157000. Оттука и тенденцијата на зголемување на бројот на родни стебла, кој број во 2008 година достигнал 4154 илјади, за да во следниот период продолжи растот на бројот на родни стебла и во 2013 година истиот да достигне бројка од 4467 илјади, види графикон 62. Ваквата тенденција довела до зголемување на просечниот број на родни стебла од 3121 илјада во периодот од 1999-2002 година на 3600 илјади родни стебла во периодот од 2003-2006 година, за да тој број во периодот од 2007-2013 година се зголеми на 4213 илјади. Според тоа во периодот 2007-2013 година бројот на родни стебла е поголем за 17,03% и 34,98% од бројот на родните стебла во периодите 2003-2006 и 1999-2002 година, соодветно. Последното пред се се должи на веќе споменатото зголемување на вкупниот број на јаболкови стебла во периодот од 2003-2006 година.

Просечниот принос на јаболка по родно стебло во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесувал 20,8 kg, 22 kg и 31,3 kg,

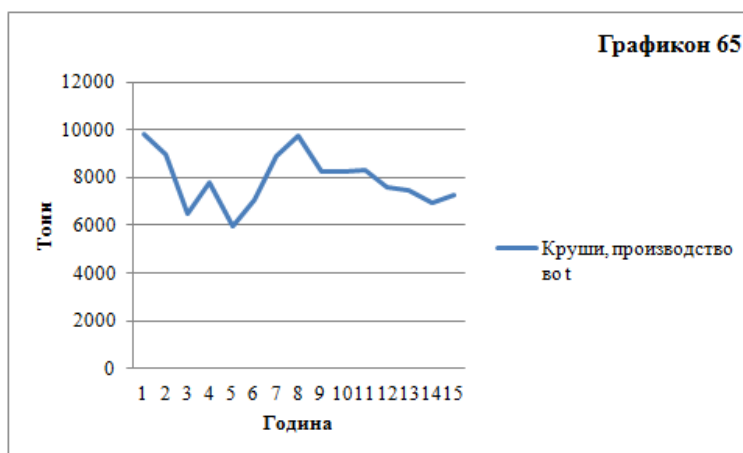
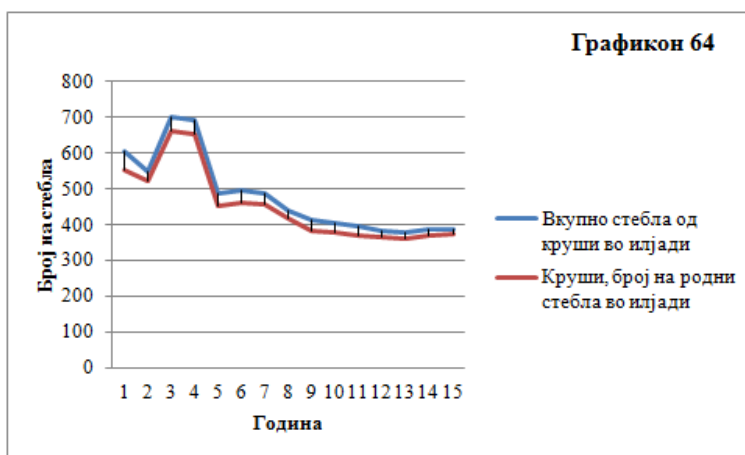

соодветно, што значи дека истиот во периодот 2007-2013 година е поголем за 42,37% и 50,23% во однос на периодите 2003-2006 и 1999-2002 година, соодветно. Претходно изнесеното е причина за зголемување на годишното производство на јаболка, види графикон 63, чиј годишен просек за периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесува 64782, 81598 и 131256 тони, соодветно, што значи дека во периодот од 2007-2013 година истото е поголемо за 60,86% и 102,61% во однос на периодите 2003-2006 и 1999-2002 година, соодветно.

Год.	Јаболка				Круши			
	Број на стеб. во 000		Производство		Број на стеб. во 000		Производство	
	Вкупно	Родни	Вк. во t	kg по стеб.	Вкупно	Родни	Вк. во t	kg по стеб.
1999	3407	3114	72952	23,4	603	553	9834	17,8
2000	3466	3117	84275	27,0	547	520	8949	17,2
2001	3482	3233	38433	11,9	700	663	6487	9,8
2002	3401	3023	63470	21,0	691	652	7817	12,0
2003	3507	3331	61936	18,6	485	452	5980	13,2
2004	4040	3625	82414	20,4	498	462	7058	15,3
2005	4052	3644	86217	23,7	486	457	8892	18,3
2006	4310	3803	95826	25,2	441	417	9728	23,3
2007	4412	3942	152089	38,6	415	382	8235	21,6
2008	4512	4154	174315	42,0	403	380	8260	21,7
2009	4397	4049	106356	26,3	395	371	8313	22,4
2010	4491	4313	121383	28,1	384	366	7586	20,7
2011	4357	4281	124552	29,1	378	361	7460	20,7
2012	4456	4373	127171	29,1	385	368	6937	18,9
2013	4467	4385	112929	25,8	387	372	7265	19,5

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013, Државен завод за статистика

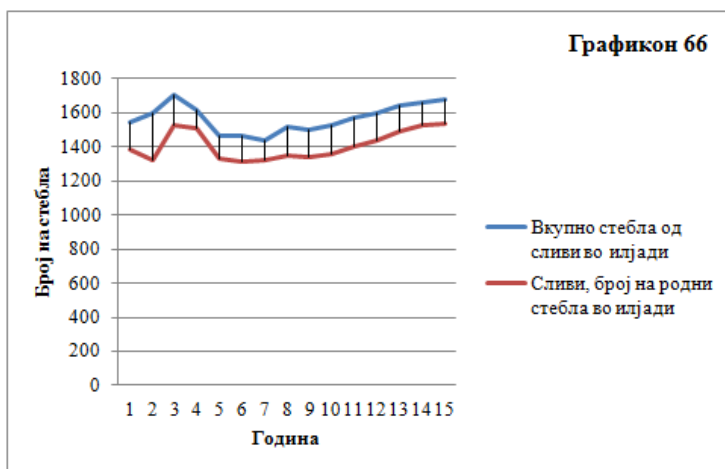
Податоците за производството на круши во разгледуваниот период се дадени во табела 27. Како што може да се од самата табела, но и од графиконот 64 со исклучок во 2001 и 2002 година, во целиот период имаме тренд на опаѓање на вкупниот број и бројот на родните стебла. Така, просечниот број на родни стебла во периодот од 1999-2002 година изнесувал 597 илјади, за да истиот во периодот 2003-2006 година опадне на 447 илјади и во периодот 2007-2013 година тој да биде 371 илјада, што значи дека просечниот број на родни стебла во периодот 2007-2013 година опаднал за 37,78% во однос на периодот 1999-2002 година и за 16,91% во однос на периодот 2003-2006 година.

Меѓутоа, во разгледуваните подпериоди просечниот принос по родно стебло изнесува 14,2 kg во периодот 1999-2002, 17,5 kg во периодот

2003-2006 и 20,8 kg во периодот 2007-2013 година, што значи дека истиот постојано расте. Токму порастот на просечниот принос по родно стебло е причина поради која годишното производство опаѓа, види графикон 65, со помал интензитет од интензитетот со кој се намалува бројот на родните стебла, па затоа просечното годишно производство во периодот 2007-2013 година се намалило само за 2,43% и 6,64% во однос на периодите 2003-2006 и 1999-2002 година.

Во табела 28 се дадени податоците за производството на сливи во разгледуваниот период, а промените на вкупниот број на стебла и бројот на родните стебла се прикажани на графиконот 66. Како што можеме да забележиме прво имаме пораст на бројот на родни стебла, за да истиот до 2004 година бележи опаѓање, а потоа се до 2013 година бележи континуиран раст, кога и го достигнува нивото од 2001 година. Јасно, ова непосредно се отсликува на просечниот број родни стебла во разгледуваните подпериоди, па така во периодот од 1999-2002 година просечно има 1434 илјади родни стебла, во периодот од 2003-2006 година тој број е 1328 илјади, за да во периодот од 2007-2013 година порасне на 1440 илјади родни стебла.

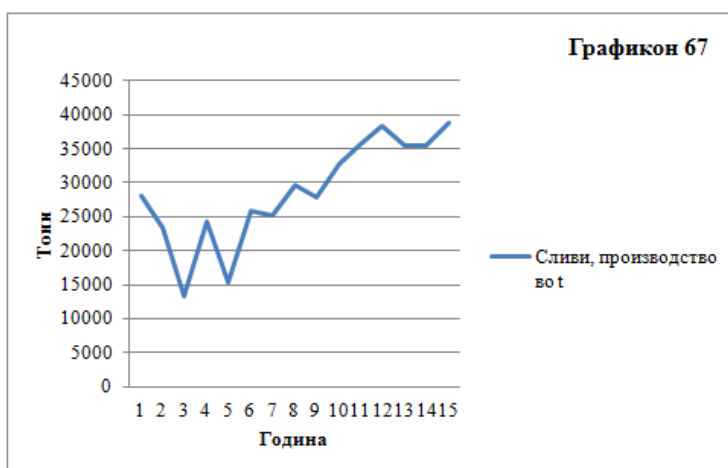

Во разгледуваните подпериоди имаме постојан пораст на просечниот принос по родно стебло, кој во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесувал 15,7 kg, 18,1 kg и 24,2 kg по родно стебло, што придонесува за зголемување на производството, види графикон 67. Питоа, просечното годишно производство на сливи од 22241 тон во периодот 1999-2002 година, се зголемило на 24032 тони во периодот од 2003-2006

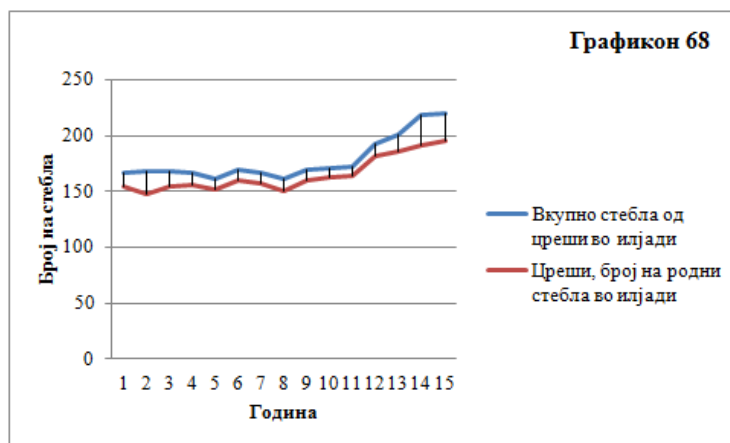
година, односно на 34919 тони во периодот од 2007-2013 година. Според тоа, просечното годишно производство во периодот 2007-2013 година е повисоко за 33,70% и 54,14% во однос на периодите 2003-2006 и 1999-2002 година, соодветно.

Год.	Сливи				Цреси			
	Број на стеб. во 000		Производство		Број на стеб. во 000		Производство	
	Вкупно	Родни	Вк. во t	kg по стеб.	Вкупно	Родни	Вк. во t	kg по стеб.
1999	1541	1387	28089	20,3	167	154	3725	24,2
2000	1597	1318	23421	17,8	168	147	3346	22,8
2001	1707	1524	13252	8,7	168	155	2412	15,6
2002	1617	1509	24203	16,0	167	156	3175	20,4
2003	1467	1333	15313	11,5	161	152	2782	18,3
2004	1463	1311	25815	19,7	170	160	4017	25,1
2005	1436	1318	25254	19,2	167	157	4358	27,8
2006	1520	1348	29745	22,0	161	151	4646	30,8
2007	1499	1337	27773	20,8	169	160	4966	31,0
2008	1530	1354	32826	24,2	171	163	5631	34,5
2009	1576	1400	35610	25,4	172	164	5587	34,0
2010	1601	1438	38431	26,7	192	182	5701	31,3
2011	1643	1489	35448	23,8	201	186	6019	32,4
2012	1657	1527	35444	23,2	218	191	5539	29,0
2013	1679	1539	38902	25,3	220	195	6037	31,0

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2014, Државен завод за статистика

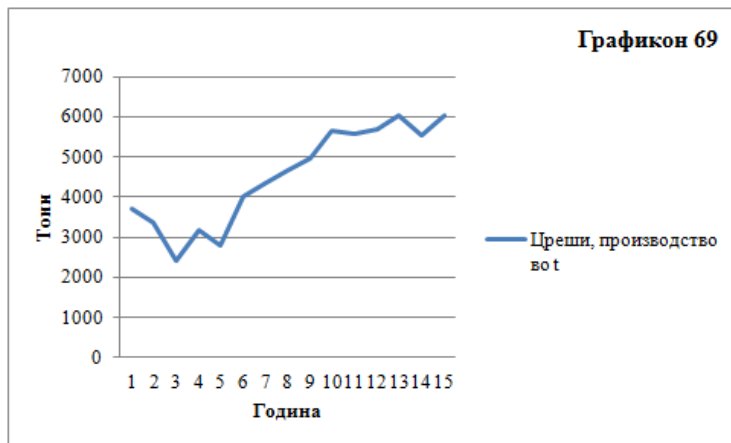

Од табела 28, но и од графиконот 68 може да се види дека вкупниот број на стебла и бројот на родните стебла кај црешите, во разгледуваниот период, има тенденција на постојан раст. Така, просечниот број на родни стебла во периодот од 2007-2013 година се зголемил за 14,38% и 15,87% во однос на периодите 2003-2006 и 1999-2002 година. Паралелно со зголемувањето на бројот на родните стебла во разгледуваните подпериоди имаме тренд на раст кај просечниот принос по родно стебло, кој од 20,8 kg во периодот 1999-2002 година се зголемил на 25,5 kg во периодот од 2003-2006 година, односно на 31 kg во периодот од 2007-2013 година. Јасно, зголемувањето на бројот на родните стебла и приносот по родно стебло довело до зголемување на годишното производство на цреши, што може да се види и до графиконот 69, каде овој тренд е нарушен само во 2001 и 2003 година, состојба која може да се констатира и кај сливите, јаболката и крушите. Како последица на ова имаме зголемување на просечното годишно производство кое за периодот од 1999-2002 година изнесувало 3165 тони, во периодот од 2003-2006 година тоа е 3951 тон и во периодот од 2007-2013 година тоа изнесува 5640 тони, што значи дека во споредба со периодот 2003-2006 година е зголемено за 42,76%, а во споредба со периодот од 1999-2002 година зголемувањето е за 78,23%.

Во табела 29 се дадени податоците за производството на дуњи во разгледуваниот период, а на графиконите 70 и 71 се прикажани податоците за бројот на стеблата и производството на дуњи, соодветно. Како што можеме да забележиме во разгледувааниот период прво до 2007 година имаме тренд на намалување на бројот на родните стебла, за да потоа со бројот се зголемува и во 2013 година тој изнесува 53000. Така, во периодот од

1999-2002 година просечниот број на родни стебла изнесува 52 илјади, за да истиот во периодот од 2003-2006 година се намали на 48 илјади, а потоа во периодот од 2007-2013 година се зголеми на 52 илјади.

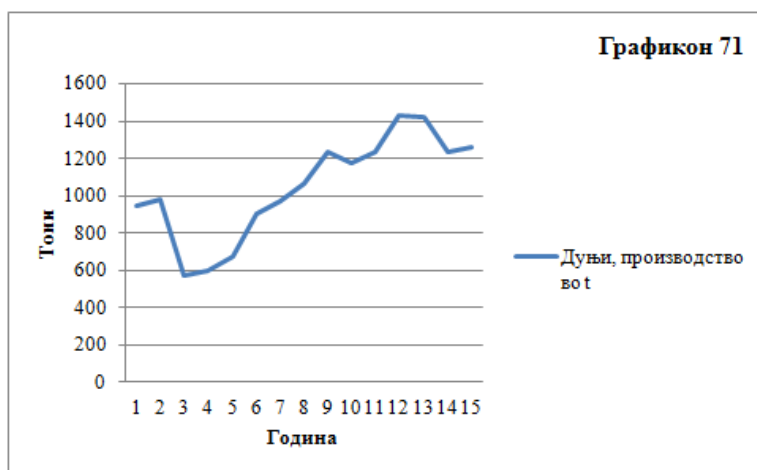
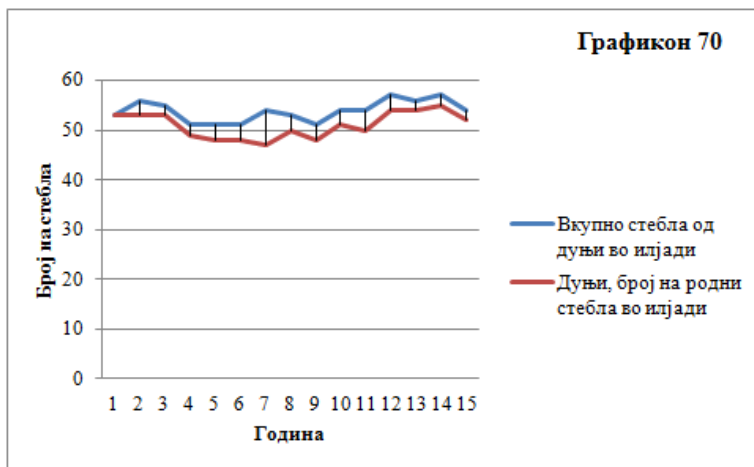

Год.	Дуњи				Вишни			
	Број на стеб. во 000		Производство		Број на стеб. во 000		Производство	
	Вкупно	Родни	Вк. во t	kg по стеб.	Вкупно	Родни	Вк. во t	kg по стеб.
1999	53	53	946	17,8	1007	655	5774	8,8
2000	56	53	983	18,5	1060	625	3293	5,3
2001	55	53	576	10,9	1169	756	3032	4,0
2002	51	49	600	12,2	1176	787	3213	4,1
2003	51	48	673	14,0	1157	984	3690	3,7
2004	51	48	904	18,8	1346	1155	7324	6,3
2005	54	47	975	20,7	955	740	5532	7,5
2006	53	50	1061	21,2	909	765	6037	7,9
2007	51	48	1231	25,6	1060	932	7034	7,5
2008	54	51	1179	23,1	926	773	8832	11,4
2009	54	50	1237	24,7	1049	804	8684	10,8
2010	57	54	1426	26,4	696	494	5207	10,5
2011	56	54	1424	26,4	770	606	6514	10,7
2012	57	55	1237	22,5	808	682	8127	11,9
2013	54	52	1257	24,2	859	724	8867	12,3

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013, Државен завод за статистика

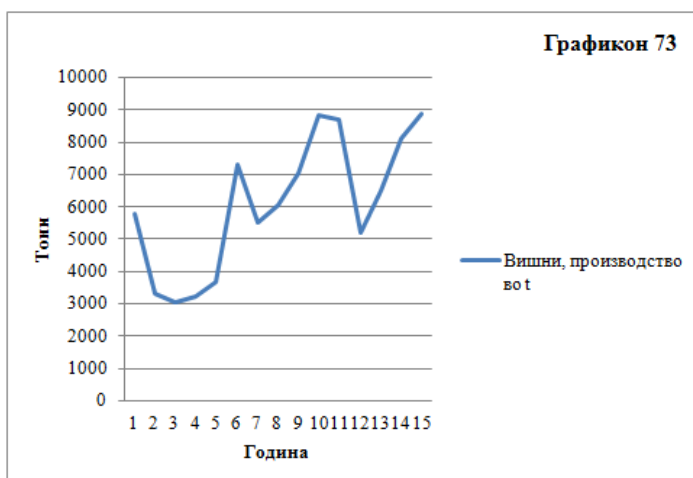
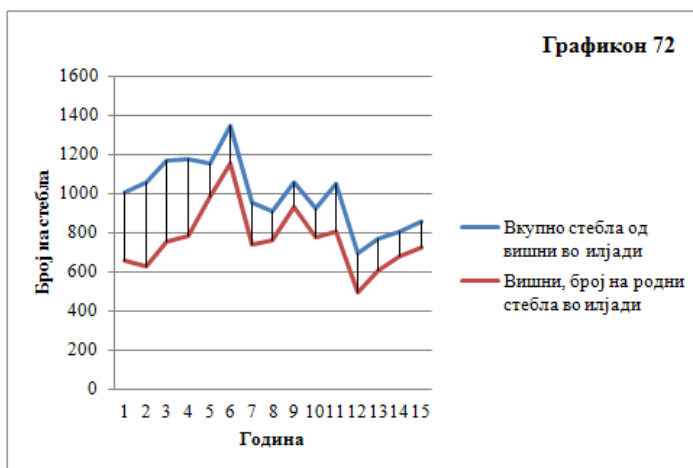
Што се однесува до просечното годишно производство во разгледуваните периоди истото се движело од 776 тони во периодот од 1999-2006 година, преку 903 тони во периодот од 2003-2006 година, па се до

1284 тони во периодот од 2007-2013 година. Според тоа, во периодот од 2007-2013 година просечното годишно производство е поголемо за 42,20% и 65,46% во однос на периодите 2003-2006 и 1999-2002 година. Ваквото зголемување при релативно мал пораст на родните стебла се должи на зголемувањето на просечните годишни приноси по родно стебло, кои за разгледуваните подпериоди 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2012 година изнесуваат 14,8 kg, 18,7 kg и 24,7 kg, соодветно.

Податоците за бројот на стеблата и производството на вишни се дадени во табела 29 и истите се прикажани на графиконите 72 и 73, соодветно. Како што може да се види во периодот од 1999-2004 година имаме пораст на бројот на родните стебла, за да во следниот период нивниот број има надолен тренд. Непосредна последица на ваквите движења е просеч-

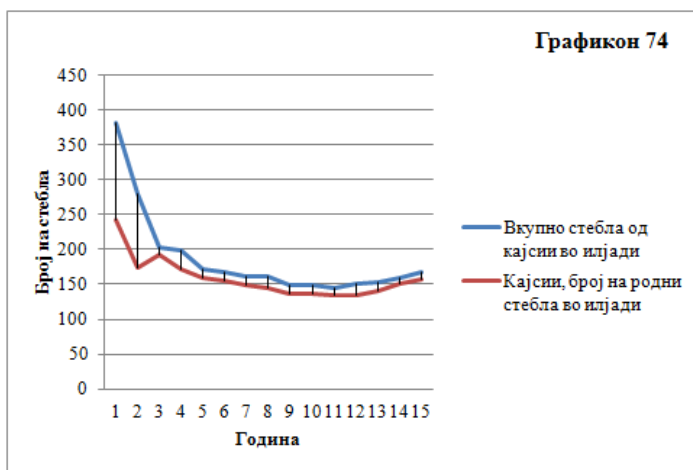
ниот број на родни стебла во разгледуваните подпериоди, па така во периодот од 1999-2002 година тој изнесува 706 илјади, во периодот од 2003-2006 година тој број е 911 илјади, за да во периодот од 2007-2013 година истиот се намали на 716 илјади. Од друга страна, во разгледуваните подпериоди просечниот принос по родно стебло бележи зголемување и тој од 5,6 kg во периодот од 1999-2002 година се зголемил на 6,4 kg во периодот од 2003-2006 година, за да во периодот од 2007-2013 година порасне на 10,7 kg по родно стебло, што значи дека во однос на претходните два подпериоди се зголемил за 93,30% и 68,95%, соодветно.

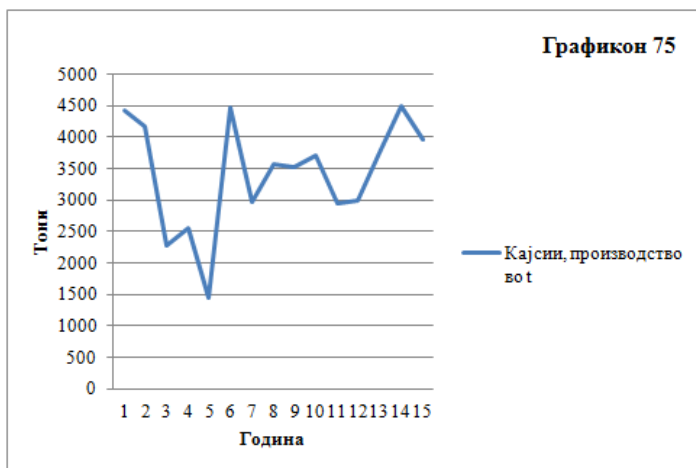
Непосредна последица на ваквото зголемување на приносот по родно стебло е зголемувањето на просечното годишно производство во

разгледуваните подпериоди. Така, во периодот од 1999-2002 година е остварено просечно годишно производство од 3828 тони, во периодот од 2003-2006 година тоа изнесувало 5646 тони и во периодот од 2007-2013 година имаме просечно годишно производство од 7609 тони, што е за 98,78% повисоко од она во периодот од 1999-2002 година и 34,9% повисоко од просечното производство во периодот 2003-2006 година.

Во табела 30 се дадени податоците за бројот на стеблата и годишното производство на кајсии во разгледуваниот период, кои се прикажани во графиконите 74 и 75, соодветно. Како што можеме да видиме и вкупниот број на стебла и бројот на родните стебла имаат тренд на намалување во целиот период. Тоа значи намалување и на просечниот број родни стебла во секој од разгледуваните подпериоди, па така во периодот од 1999-2002 година имаме просечно 195 илјади родни стебла, во периодот од 2003-2006 година тој број изнесува 152 илјади и во периодот од 2007-2013 година тој опаднал на само 142 илјади, што во споредба со претходните два периода е намалување за 6,67% и 27,33%.

Од друга страна, просечниот принос по родно стебло во разгледуваните подпериоди изнесува 17,2 kg во периодот од 1999-2002 година, 20,6 kg во периодот од 2003-2006 година и 25,6 kg во периодот од 2007-2013 година, што значи дека тој во последниот подпериод во однос на претходните два подпериоди е поголем за 24,58% и 48,37%. Последното е непосредна причина за зголемувањето на просечното годишно производство во периодот 2007-2013 година во споредба со периодите 1999-2002 и 2003-2006 година кое изнесува 6,23% и 16,70% соодветно.

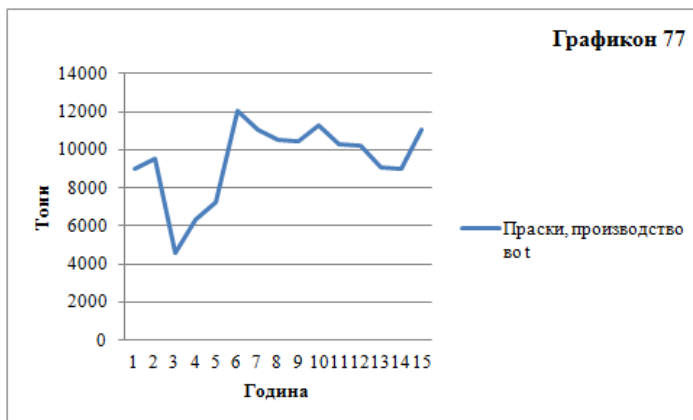
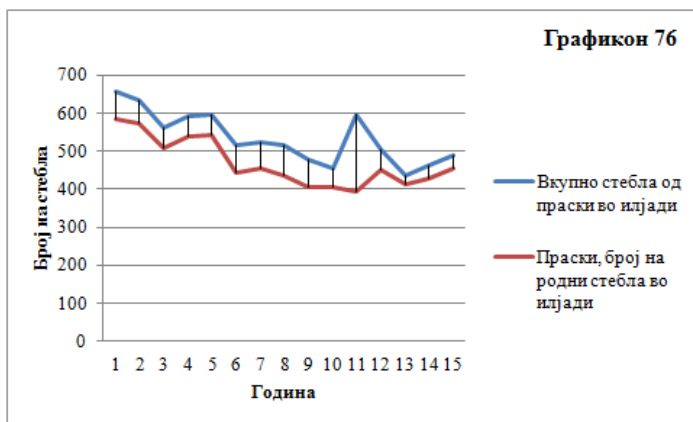
Табела 30. Број на стебла и производство на кајсии и праски

Год.	Кајсии				Праски			
	Број на стеб. во 000		Производство		Број на стеб. во 000		Производство	
	Вкупно	Родни	Вк. во t	kg по стеб.	Вкупно	Родни	Вк. во t	kg по стеб.
1999	381	242	4426	18,3	659	586	9003	15,4
2000	279	174	4168	24,0	635	573	9512	16,6
2001	202	192	2271	11,8	562	510	4598	9,0
2002	198	172	2546	14,8	594	539	6315	11,7
2003	172	159	1436	9,0	598	541	7264	13,4
2004	168	156	4476	28,7	518	443	12045	27,2
2005	161	148	2964	20,0	522	454	11041	24,3
2006	161	145	3561	24,6	518	435	10532	24,2
2007	149	137	3531	25,8	478	407	10461	25,7
2008	148	137	3706	27,1	454	405	11252	27,8
2009	144	135	2950	21,9	597	396	10266	25,9
2010	150	134	2996	22,4	505	452	10211	22,6
2011	154	140	3747	26,8	437	413	9039	21,9
2012	160	151	4503	29,8	463	429	8987	20,9
2013	167	158	3968	25,1	490	456	11034	24,2

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2014, Државен завод за статистика

Од податоците во табела 30 може да се види дека кај праските вкупниот број стебла и бројот на родни стебла во разгледуваниот период имаат негативен тренд, види графикон 76. Тоа значи дека и просечниот број на родни стебла во разгледуваните подпериоди се намалува, па така тој за периодот 1999-2002 година е еднаков на 552 илјади, во периодот од 2003-2006 година е еднаков на 468 илјади и во периодот 2007-2013 година е еднаков на 423 илјади. Тоа значи, дека бројот на родни стебла во перио-

дот 2007-2013 година е помал за 9,76% и 23,45% од бројот на родни стебла во периодите 2003-2006 и 1999-2002 година, соодветно.

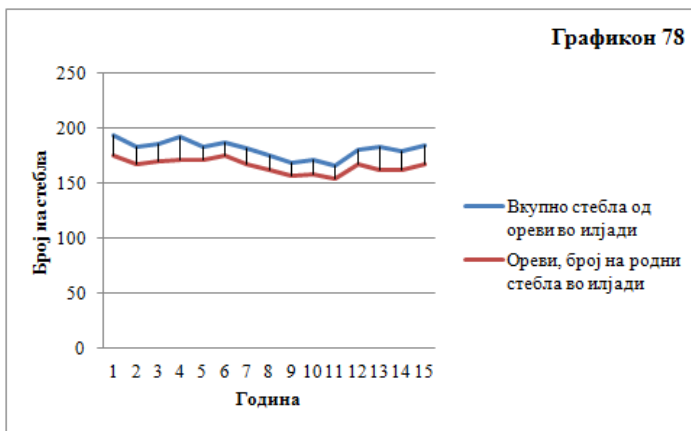

Од друга страна, во периодот од 1999-2002 година просечниот принос по родно стебло изнесувал 13,2 kg, во периодот од 2003-2006 година тој е еднаков на 22,3 kg и во периодот од 2007-2013 година имаме 24,1 kg просечен принос по родно стебло. Тоа значи, дека во периодот од 2007-2013 година просечниот принос по родно стебло е поголем за 8,38% од истиот во периодот од 2003-2006 година и за 83,25% од просечниот принос по родно стебло во периодот од 1999-2002 година. Непосредна последица од ваквите движења на просечните приноси во разгледуваните подпериоди е вкупното производство на праски, кое е покрај осетното намалување на бројот на родните стебла во периодот од 2007-2013 година се намалило само за 0,41% во однос на периодот од 2003-2006 година, а во однос на периодот од 1999-2002 година е зголемено за 38,35%.

Год.	Ореви			
	Број на стеб. во 000		Производство	
	Вкупно	Родни	Вк. во t	kg по стеб.
1999	194	175	3958	22,6
2000	183	168	3862	23,0
2001	186	170	1758	10,3
2002	193	172	1957	11,4
2003	184	172	1984	11,5
2004	188	175	3672	21,0
2005	182	167	4511	27,0
2006	176	163	5527	33,9
2007	169	157	4786	30,5
2008	171	159	4863	30,6
2009	166	154	4981	32,3
2010	181	168	5769	34,3
2011	183	162	5480	33,8
2012	179	162	4952	30,6
2013	185	167	5467	32,7

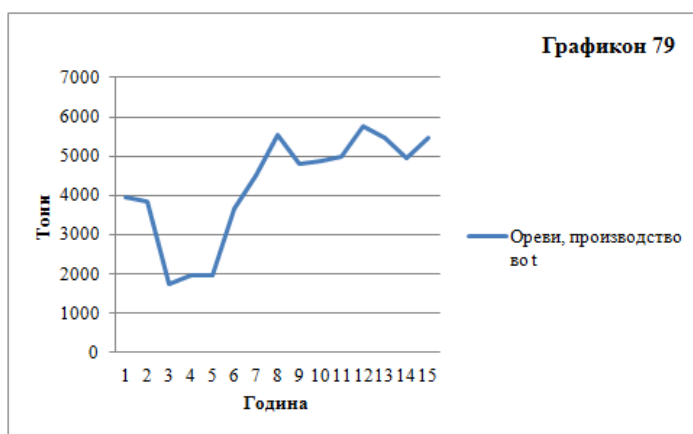
Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013,
Државен завод за статистика

малил на 169 илјади во периодот 2003-2006 година, за да потоа се намали на 161 илјади во периодот 2007-2013 година. Тоа значи, дека бројот на родните стебла во периодот 2007-2013 година е помал за 4,71% и 5,82% од бројот на родните стебла во периодите 2003-2006 и 1999-2002 година соодветно.

Од друга страна, во периодот 1999-2002 година просечниот принос по родно стебло бил 16,8 kg, во периодот од 2003-2006 година тој бил 23,4

kg и во периодот од 2007-2013 година просечниот принос по родно стебло бил 32,1 kg, што значи дека во однос на претходните два периоди тој се зголемил за 37,53% и 90,87%. Ваквото движење на приносот по родно стебло непосредно се одразува на просечното годишно производство во разгледуваните подпериоди, па така истото од 2884 тони во периодот 1999-2002 година се зголемило на 3924 тони во периодот 2003-2006 година, за да потоа се зголеми на 5185 тони во периодот од 2007-2013 година, што во однос на периодот 2003-2007 година претставува зголемување од 37,16%, а во однос на периодот од 1999-2002 година тоа е зголемено за 79,82%.

На крајот од овој дел да забележиме дека во периодот од 1999-2002 година просечно е произведено 116658 тони овошје, во периодот од 2003-2006 година е произведено вкупно 141298 тони овошје и во периодот од 2007-2013 година е произведено 207424 тони овошје. Според тоа, во периодот 2007-2013 година е произведено 46,80% повеќе во споредба со периодот 2003-2006 година и 77,80% повеќе во споредба со периодот 1999-2002 година. Секако дека причините за ваквите движење на производството на овошје се повеќекратни, но овде ќе споменеме дека една од можните причини за ваквиот пораст, во ситуација кога имаме зголемување на бројот на родните стебла во периодот од 2007-2013 година за само 5,74% во однос на периодот 2003-2006 година и за само 10,24% во однос на периодот 1999-2002 година е зголемувањето на приносите по родно стебло, односно екстремно ниските приноси по родно стебло кај сите видови овошје во периодот од 2001-2003 година.

3. СТОЧАРСКО ПРОИЗВОДСТВО И РИБАРСТВО ВО ПЕРИОДОТ ОД 1999 ДО 2013 ГОДИНА

Во претходните разгледувања накратко се осврнавме на растителното производство во периодот од 1999 до 2013 година. Во овој дел ќе се задржиме на сточарското производство за разгледуваниот период. Притоа одделно ќе го разгледаме:

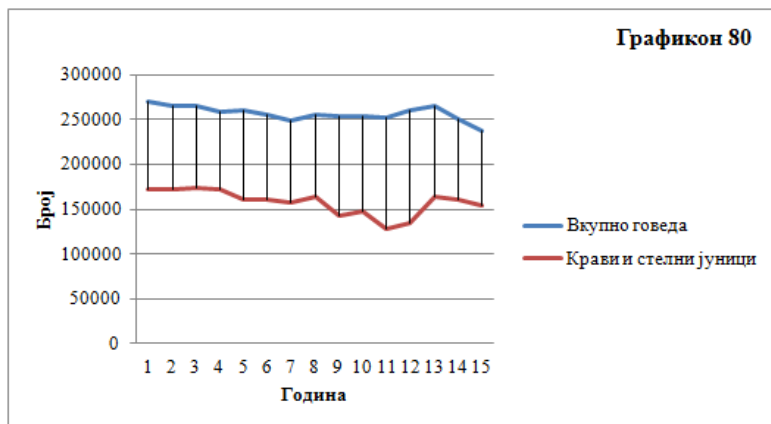
- движењето на бројот на добитокот, живината и пчелните семејства,
- производството на млеко, волна, јајца и мед,
- производството на месо и сурови маснотии и
- уловот на риба.

3.1. ДОБИТОК, ЖИВИНА И ПЧЕЛНИ СЕМЕЈСТВА

При анализата на состојбите со добитокот ќе се осврнеме на движењето на бројот на говедата, свињите, овците и коњите во периодот од 1999-2013 година. Притоа нема да ја разгледуваме состојбата во козарството, бидејќи освен за 2007 и 2013 година не постојат достапни податоци за движењето на бројот на козите во Македонија, што е сериозен проблем за согледување на состојбите во оваа гранка на сточарското производство.

Во табела 32 се дадени податоците за движењето на вкупниот број говедата и бројот на кравите и стелните јуници и истите се прикажани на графиконот 80. Од графиконот можеме да зебележиме дека во разгледуваниот период бројот на говедата од 1999 година постојано опаѓал се до 2005 година и во овој период истиот се намалил од 270147 на 248185. Во следниот период имаме зголемување на бројот на говедата и истиот достигнал 265299 во 2011 година, за да потоа се намали на 251240 во 2012 година, односно на 238833 во 2013 година. Ваквите движења непосредно се отсликуваат на просечниот број говеда во разгледуваните подпериоди, кој број

во периодот 1999-2002 година изнесувал 264828, во периодот 2003-2006 година тој број е 254598, што значи дека во споредба со претходниот период се намалил за 3,87%, за да потоа просечниот број на говеда во периодот 2007-2013 година остане скоро непроменет и тој е 253503 говеда, што значи дека во однос на периодот 1999-2002 година се намалил само за 4,28%.

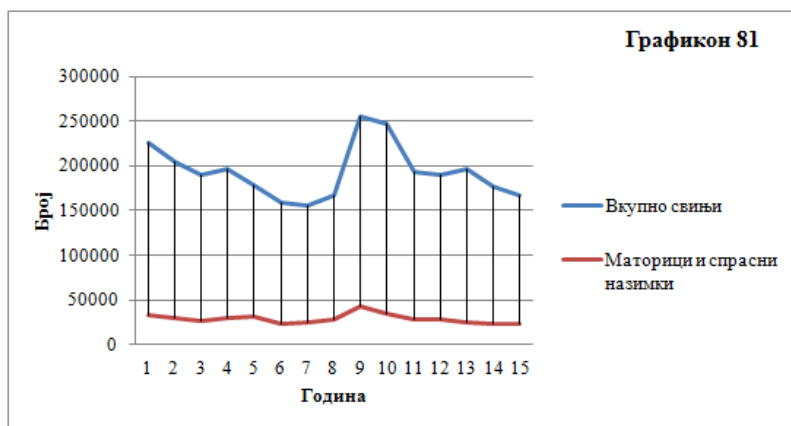
Табела 32. Број на добиток

Год.	Говеда		Свињи		Овци		Коњи
	Вкупно	Крави и стелни ј.	Вкупно	Маторици и спрасни назимки	Вкупно	Овци за приплод	
1999	270147	171969	226047	32674	1288733	868661	57152
2000	264968	171745	204135	29247	1250686	887057	56486
2001	265266	174255	189293	26541	1285099	896769	45638
2002	258973	172784	196223	29999	1233830	882823	41775
2003	259976	160810	179050	31508	1239330	827435	42883
2004	254803	161554	158231	23960	1432369	1005271	40391
2005	248185	156950	155753	24809	1244000	833181	39651
2006	255430	164013	167116	28148	1248801	858684	40553
2007	253766	143217	255146	42533	817536	551379	31065
2008	253473	147519	246874	34972	816604	587625	30936
2009	252521	128628	193840	27993	755356	521524	29418
2010	259887	135004	190552	28279	778404	568301	26658
2011	265299	164537	196570	24180	766631	545631	25415
2012	251240	161012	176920	23534	732338	520767	21676
2013	238333	154487	167492	23581	731828	530760	20682

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013, Државен завод за статистика

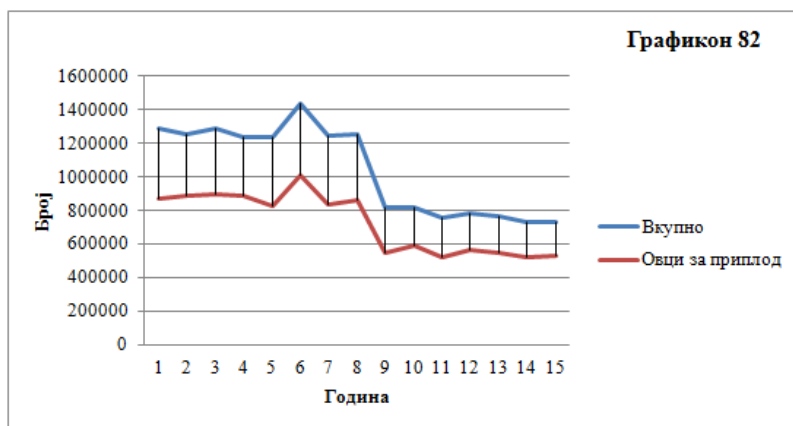
Состојбата со кравите и стелните јуници е сосема поинаква. Имено, во периодот од 1999-2002 година просечно имало 172688 крави и стелни

јуници, во периодот од 2003-2006 година тој број е 160832 крави и стелни јуници, за да во периодот од 2007-2013 година просечниот број на крави и стелни јуници е 147772. Тоа значи, дека во периодот од 2007-2013 година просечниот број на крави и стелни јуници опаднал за 8,12% во споредба со периодот од 2003-2006 година и за 14,43% во споредба со периодот од 1999-2002 година. Ваквите податоци не треба посебно да загрижуваат, бидејќи почнувајќи од 2009 година кога имаме само 128628 крави и стелни јуници, во следните години овој број се постојано се зголемува и истиот во 2011, 2012 и 2013 година изнесува 164537, 161012 и 154487, соодветно.

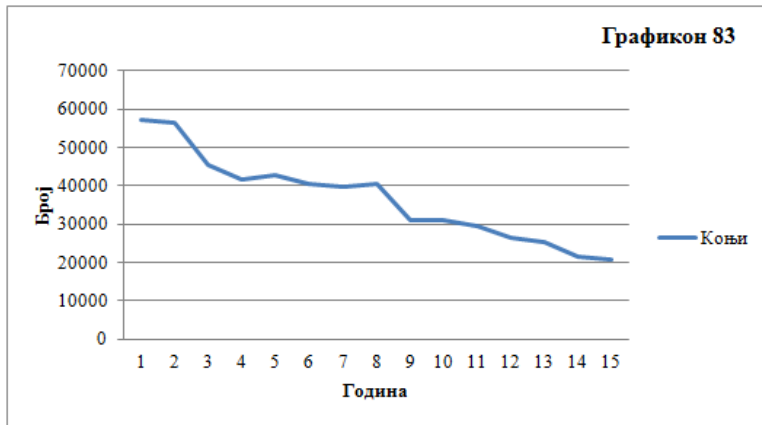
Од податоците во табела 32 и од графиконот 81 може да се види дека почнувајќи од 1999 година, па се до 2005 година вкупниот број на свињи постојано опаѓа, за да во 2007 година имаме драстично зголемување на истиот и потоа повторно да бележи негативен тренд. Ова непосредно се одразува на бројот на свињите во разгледуваните подпериоди, па така во периодот од 1999-2002 година просечно имало 203925 свињи, во периодот од 2003-2006 година просечно имало 165038 свињи и во периодот од 2007-2013 година тој број е 203913. Според тоа, во периодот 2007-2013 година просечниот број на свињи е поголем за 23,56% во споредба со периодот од 2003-2006 и е еднаков со бројот на свињите во периодот 1999-2002 година. На прв поглед ова е во ред, меѓутоа овој број се должи на екстремното зголемување на бројот на свињите во 2007 и 2008 година во споредба со претходниот период, а потоа повторно имаме брзо опаѓање и во 2013 година вкупниот број на свињи е 167492, што секако треба да загрижува, особено ако се има предвид дека скоро во целиот разгледуван период производството на свињско месо опаѓа, за што покасно ќе стане збор. Што се однесува до маториците и спрасните назимки, во периодот од 1999-2002 година

нивниот просечен број изнесува 29615, за да потоа во периодот 2003-2006 година се намали на 27106 и во следниот период од 2007-2013 година се зголеми на 29296, што значи зголемување за 8,08% во споредба со периодот од 2003-2006 и намалување од 1,08% во споредба со периодот од 1999-2002 година, соодветно. Меѓутоа, како што може да се види и овде состојбите се должат на драстичното зголемување на бројот на маториците и спрасните назимки во 2007 година, кога имаме дури 42533 маторици и спрасни назимки, за да потоа овој број постојано опаѓа и во 2013 година тој изнесува само 23581, што значи дека заедно со бројот на маторици и спрасни назимки од 23534 од 2012 година е најмал периодот од 1999-2013 година.

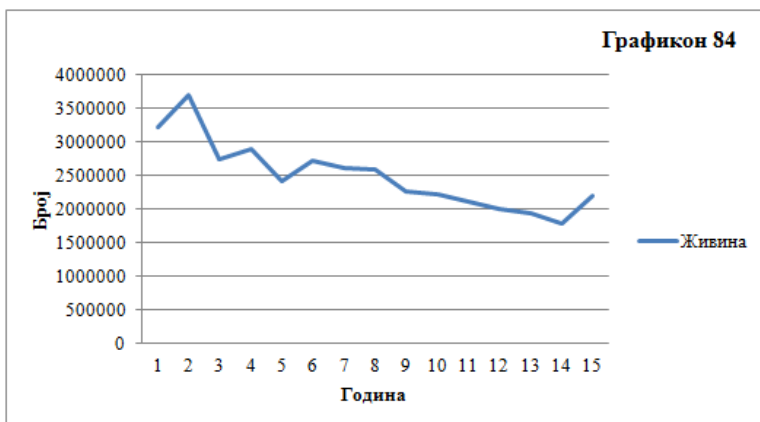

Според податоците од табела 32 може да се каже дека состојбата во овчарството е алармантна, што сликовито може да се види на графиконот 82. Имено, во периодот од 1999-2006 година како вкупниот број на овци, така и бројот на овци за приплод е релативно константен, за да потоа во периодот од 2007-2013 година имаме значајно намалување. Така, во периодот од 1999-2002 година просечниот број на овци изнесувал 1264587, во периодот од 2003-2006 година тој број е 1291125, а во периодот од 2007-2013 година просечниот број на овци е 777242. Според тоа, просечниот број на овци во периодот 2007-2013 година во однос на периодите 1999-2002 и 2003-2006 година се намалил за неверојатни 39,01% и 40,27%, соодветно. Слична е состојбата и со овците за приплод, каде просечниот број од 883826 во периодот од 1999-2002 година се намалил на 881143 во периодот 2003-2006 година, односно на 546570 во периодот од 2007-2012 година, што значи дека во однос на претходно разгледуваните периоди се намалил за цирку 38%. Што ова значи, не треба посебно да се коментира, но само ќе споменеме дека по-

следното непосредно се одразува како на производството на овчо месо, така и на производството на овчо млеко, за што покасно ќе говориме.

Движењето на бројот на коњите во разгледуваниот период е прикажано на графиконот 83. Како што можеме да видиме во целиот период имаме негативен тренд на вкупниот број коњи, па така ако во периодот од 1999-2002 година имало просечно 50263 коњи, во периодот од 2003-2006 година тој број опаднал на 40870 коњи, за да во периодот од 2007-2013 година истиот изнесува само 26550 коњи. Според тоа, во периодот од 2007-2013 година просечниот број на коњи во однос на периодот 2003-2006 година е намален за 35,04%, а во однос на периодот од 1999-2002 година е намален за 47,18%, што значи дека скоро е преполовен. Но сосотојбата е уште поалармантна, што може да се види од фактот дека во 2013 година бројот на коњите е само 20682.

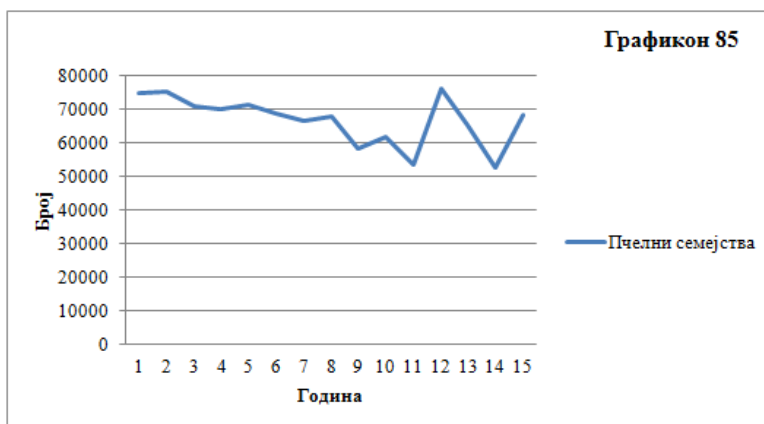
Табела 33. Број на живина и пчелни семејства		
Год.	Живина	Пчелни семејства
1999	3223184	74972
2000	3713369	75481
2001	2749637	70869
2002	2900966	70088
2003	2417362	71602
2004	2725298	69036
2005	2617012	66738
2006	2585327	67804
2007	2263894	58307
2008	2226055	61705
2009	2117890	53439
2010	1994852	76052
2011	1944260	65277
2012	1776297	52897
2013	2201550	68294
Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2014, Државен завод за статистика		

Во табела 33 се дадени податоци за бројот на живината во разгледуваниот период, а во графиконот 84 истите се нагледно прикажани. Како што можеме да видиме од самиот графикон бројот на живината има постојан негативен тренд во целиот период, освен зголемувањето во 2013 однос на 2012 година, и истиот се намалил 3713369 во 2000 година на само 1776297 во 2012 година, што значи дека имаме намалување од неверојатни 52,16%. Меѓутоа, според податоците на Државниот завод за статистика, овој број е драстично зголемен на 2201550 во

2013 година. Последното секако е позитивно, но овде ќе забележиме дека ваквиот податок покажува извесна неусогласеност со производството на живинско месо и производството на јајца во 2013 година, кои бележат намалување од 144 тони месо и 21000000 јајца, соодветно. Сепак, и покај ваквата неусогласеност во разгледуваните периоди имаме намалување на просечниот број на живина. Имено, ако во периодот од 1999-2002 година просечниот број на живина изнесувал 3146789, тој во периодот од 2003-2006 година опаднал на 2586250, за да во периодот од 2007-2013 година изнесува само 2074971. Според тоа, во периодот од 2007-2013 година бројот на живината во однос на периодот 2003-2006 година опаднал за 19,77%, а во однос на периодот 1999-2002 година тој се намалил за дури 34,06%. Јасно, ваквата тенденција непосредно се одразила како на производството на јајца, така и на производството на живинско месо, на што покасно ќе се навратиме.

Во табела 33 се дадени податоците и за промените на бројот на пчелните семејства во разгледуваниот период, кои промени се прикажани и на графиконот 85. Како што можеме да видиме и во овој случај имаме негативна тенденција, со тоа што просечниот број од 72853 во периодот 1999-2002 година опаднал на 68795 во периодот од 2003-2006 година, односно на 62281 пчелни семејства во периодот од 2007-2013 година, со тоа што во 2009 и 2012 година е најнизок за целиот разгледуван период. Што ова значи

не треба посебно да се говори, меѓутоа важно е да се напомене дека намалувањето од 9,47% во однос на периодот од 2003-2007 година, т.е. од 14,51% во однос на периодот од 1999-2002 година значително влијаело на производството на мед, за што покасно ќе стане збор. Покрај тоа, може да се каже дека и покрај евидентните субвенции кои државата ги одвојува по пчелно семејство, сепак во периодот по 2006 година, не само што имаме намалување на бројот на пчелни семејства, туку истиот нетипично осцилира од година во година, при што во некои случаи промените на годишно ниво се од 20-42%. Што ова значи, тешко е да се каже, но секако треба да се согледаат причините за ваквите промени, бидејќи истите сериозно се одразуваат на производството и на напорите на државните авторитети за стабилно и зголемено производство на мед, кои како што рековме може да се евидентираат од сериозните субвенции по пчелни семејства.

3.2. ПРОИЗВОДСТВО НА МЛЕКО, ВОЛНА, ЈАЈЦА И МЕД

Во табела 34 е дадено движењето на производството на млеко за разгледуваниот временски период и истите се прикажани на графиконот 86. Пред да преминеме на нивно разгледување да забележиме дека почнувајќи од 2007 година во податоците за млекопроизводството вклучено е и козјото млеко, за кое лесно се пресметува дека во 2007 година се произведени 28988 илјади литри козјо млеко, во 2008 година – 31556 илјади литри, во 2009 година - 19386 илјади литри, во 2010 година – 15074 илјади, во

2011 година – 15565 илјади, во 2012 година – 14848 илјади и во 2013 година 14394 илјади литри козјо млеко.

Ако ги разгледаме податоците за производството на кравјо млеко ќе забележиме дека до 2005 година истото се движело од 191533 до 220244 илјади литри млеко. Меѓутоа веќе во 2006 година имаме зголемување на производството за 18,86% во однос на преходната 2005 година, за да потоа истото веќе следната година се зголеми за 59,22%. Логично е да се запрашаме на што се должи ваквиот драстичен пораст на кравјо млеко. За да одговориме на ова прашање ќе извршиме споредбена анализа на вкупното производство на кравјо млеко, просечно произведено млеко по молзна крава и бројот на кравите и стелните јуници.

Табела 34. Производство на млеко во илјади литри					
Година	Вкупно ¹⁾²⁾	Кравјо млеко		Овчо млеко	
		Вкупно	l по молз. крава	Вкупно	l по молз. овца ³⁾
1999	240331	202387	2152	37944	45
2000	260400	220244	2343	40156	47
2001	248390	200904	2096	47486	54
2002	250057	198431	2094	51626	61
2003	243999	191533	2140	52446	62
2004	260774	212898	2362	47876	49
2005	246164	197464	2254	48700	59
2006	291290	234708	2497	56582	64
2007	438168	373706	2880	35473	66
2008	438069	368217	2835	38296	68
2009	394942	342622	3004	32934	69
2010	394334	347103	2787	32157	60
2011	417236	376290	2866	25381	51
2012	403233	349769	2928	38616	79
2013	429400	380736	3009	34270	70

Извор. Статистички годишник на РМ 2005, 2009 и 2013, Државен завод за статистика

- 1) Не е вклучено млекото што го исцицал подмладокот
- 2) Од 2007 година вклучено е и козјото млеко
- 3) Просекот е пресметан по женско приплодно грло

Од податоците во табела 34, ако вкупното произведено млеко го поделиме со просечното произведено млеко по молзна крава ќе го добиеме бројот на молзните крави на годишно ниво, види табела 35. Понатаму, ако овој број го одземеме од бројот на молзните крави и стелните јуници ќе го добиеме бројот на стелните јуници. Како што можеме да видиме се до 2006 година имаме релативно константна бројка на крави и релативно константна бројка на стелни јуници. Меѓутоа, во 2007 година бројот на молзните крави се зголемува за 35763 грла, а истовремено бројот на стелните јуници се на-

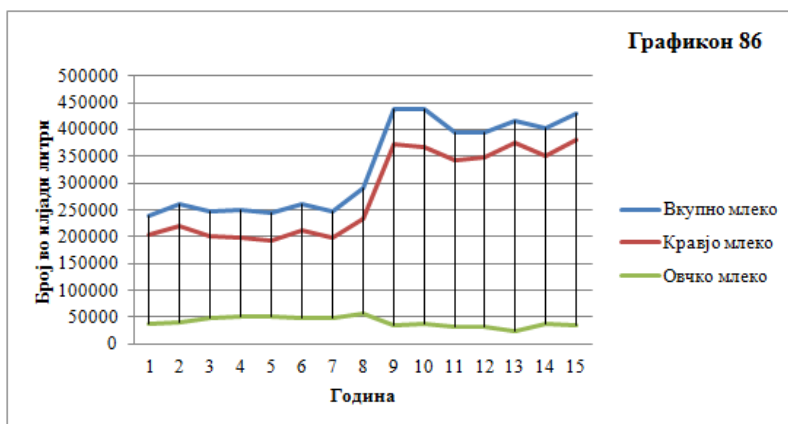
малува за 56559 грла, па затоа логично е да претпоставиме дека зголемувањето на бројот на молзните крави во 2007 и 2008 година е резултат од добрата политика во претходниот период, а додека драстичното намалување на бројот на молзните крави во 2009 година е непосредна последица од добро познатите случувања со преработката на млеко таа година, од кои последиците се чувствуваат следните неколку години. Во прилог на ваквата констатација оди и фактот дека во 2006 и 2007 година е реализиран вкупен увоз на живи животни во вредност од 4219000 американски долари, сума со која сигурно не е можно бројот на молзните крави да се зголеми за 35763 грла. Претходните размислувања важат и за просечното производство на млеко по молзна крава, кое во 2006 година во однос на 2005 година пораснало за 10,78%, а во 2007 година во однос на 2006 година пораснало за 59,22%, за да во следниот период, со евидентни осцилации, се задржи скоро на истото ниво.

Табела 35. Молзни крави и стелни јуници во илјади			
Година	Молзни крави	Молзни крави и стелни јуници	Стелни јуници
1999	94046	171969	77923
2000	94001	171745	77744
2001	95851	174255	78404
2002	94762	172784	78022
2003	89501	160810	71309
2004	90135	161554	71419
2005	87606	156950	69344
2006	93996	164013	70017
2007	129759	143217	13459
2008	129883	147519	17636
2009	114055	128628	14573
2010	124544	135004	10460
2011	131294	164537	33243
2012	119457	161012	41555
2013	126532	154487	27955

Извор. Споставени пресметки врз основа на податоците во табелите 31 и 33

После овие појаснувања да се вратиме на податоците во табела 34. Имено, просечното годишно вкупно производство на млеко во периодот од 1999-2002 година изнесувало 249794 илијади литри млеко, за да истото во периодот од 2003-2006 година изнесува 260552 илјади литри млеко, а во периодот од 2007-2013 година се зголеми на 416483 илјади литри млеко, што во однос на претходните периоди претставува зголемување за 59,85% и 66,73%, соодветно. Истовремено, просечното годишно производство на

кравјо млеко се зголемило од 205491 илјада литри млеко во периодот на од 1999-2002 година на 209151 илјада литри млеко во периодот од 2003-2006 година, односно на 362635 илјади литри млеко во периодот од 2007-2013 година, што претставува зголемување од 73,38% и 76,47%, соодветно. Притоа просечното производство на млеко по молзна крава се зголемило од 2171 *l* во периодот од 1999-2002 година на 2313 *l* во периодот од 2003-2006 година, односно на 2901 *l* во периодот од 2007-2013 година, што во периодот 2007-2013 година претставува зголемување за 25,42% и 33,62% во однос на претходните два периода. Јасно, ваквиот процент на зголемување на просечното производство на млеко по молзна крава е добар показател, но да забележиме дека просекот по молзна крава е далеку под европскиот просек кој изнесува 6000 *l* и чие постигнување е една од целите на аграрната политика зацртана во 2007 година.

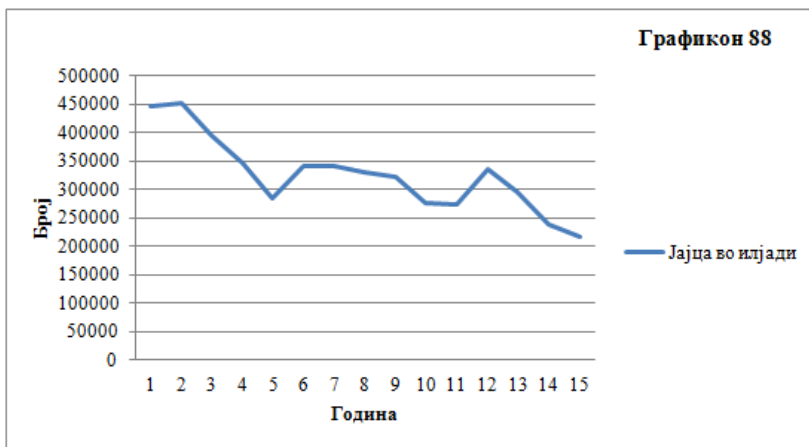
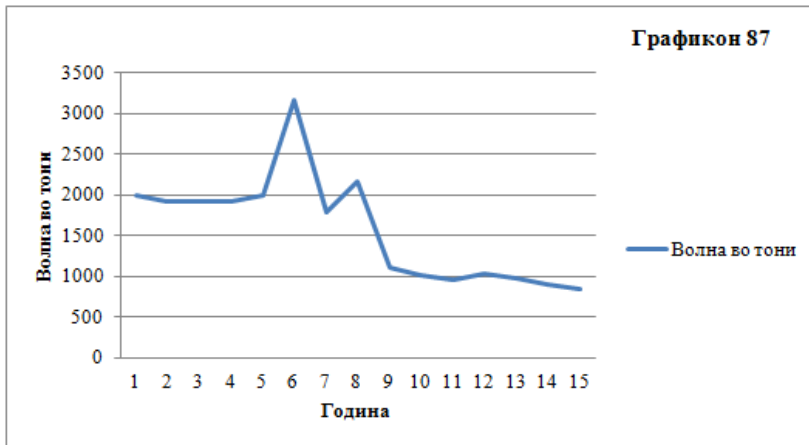
Што се однесува до производството на овчко млеко, може да се каже дека истото е во рамките на очекувањата. Имено, природно е заради намалувањето на бројот на овците да се очекува намалување на производството на овчко млеко, што може да се види и од податоците во табела 34. Оттука и намалувањето на просечното годишно производство на млеко во разгледуваните подпериоди, кое од 44303 илјади литри млеко во периодот од 1999-2002 година и 51402 илјада литри млеко во периодот од 2003-2006 година опаднало на 33810 илјади литри млеко во периодот од 2007-2013 година, што во споредба со претходните два периода претставува намалување за 23,69% и 34,22%, соодветно. Овде уште ќе забележиме дека намалувањето на производството на овчко млеко е помало во однос на намалувањето на бројот на овците што се должи на просечното производство на млеко по молзна овца. Имено, во периодот од 1999-2002 година просечно

имаме 52 l по молзна овца, за да во периодот од 2003-2006 година овој просек се зголеми на 59 l и во периодот од 2007-2013 година се искачи на 66 l по молзна овца, што секако е позитивен тренд, но недоволно за да се компензира драстичното намалување на бројот на овците.

Во табела 36 се дадени податоците за производството на непрана волна во разгледуваниот период, види графикон 87. Како што можеме да видиме во 2013 година се произведени само 841 тон волна, што е за 1155 тони, односно 57,86% помалку во однос на 1999 година. Ваквата тенденција е очекувана со оглед на веќе констатираниот тренд на намалување на бројот на овците во периодот од 1999-2013 година. Иако од графиконот е јасна тенденцијата, сепак како и при останатите разгледувања ќе ги разгледаме просечните производства на волна во разгледуваните подпериоди, кои се мерки на централните тенденции. Во периодот од 1999-2002 година просечно е произведено 1937 тони волна, во периодот од 2003-2006 година просечното производство на волна е еднакво на 2282 тони, а додека во периодот од 2007-2013 година тоа изнесува 974 тони волна. Што ова значи не треба посебно да се коментира, но ќе забележиме дека во периодот од 2007-2013 година во однос на периодите 1999-2002 и 2003-2006 година годишното просечно производство на волна во Македонија се намалило за 49,70% и 57,32%, соодветно.

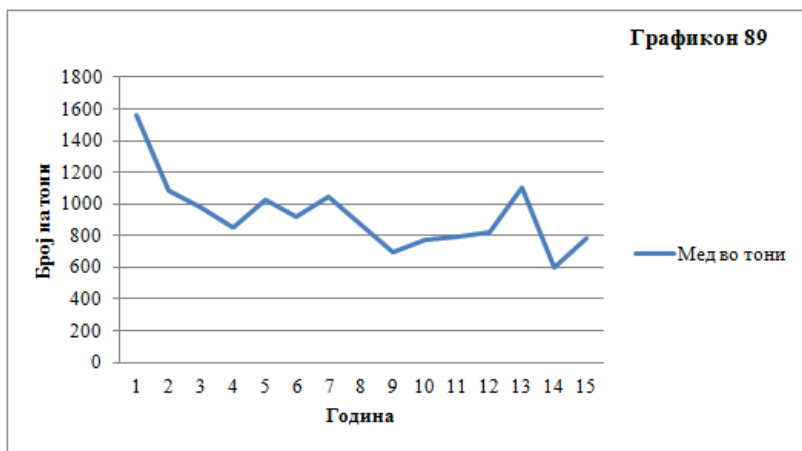
Година	Волна		Јајца		Мед	
	Вкупно ¹⁾	kg по овца ²⁾	Вкупно	Број по кок.	Вкупно	kg по кошн.
1999	1996	2	445000	158	1558	21
2000	1920	2	452000	151	1087	14
2001	1917	2	395000	161	982	13
2002	1914	2	345000	158	853	12
2003	2003	2	283300	140	1026	14
2004	3176	3	340007	158	916	13
2005	1791	2	339669	152	1042	15
2006	2160	2	330546	153	868	13
2007	1113	2	321146	187	699	12
2008	1018	2	276398	166	775	13
2009	951	1	274043	179	791	15
2010	1025	2	335820	199	825	11
2011	975	2	295908	193	1105	17
2012	897	2	237469	166	603	11
2013	841	2	216000	174	784	12

Извор. Статистички годишник на РМ 2005, 2009 и 2013, Државен завод за статистика
1) Непрана волна
2) Просекот е пресметан по порасната овца

Во претходните разгледувања констатиравме дека во изминативе години драстично е намален бројот на живината во нашата држава. Јасно, ова непосредно се одразува на производството на јајца, за кое податоците се дадени во табела 35 и истите се прикажани во графиконот 88. Како што може да се види производството на јајца во разгледуваниот период е во сериозен пад. Оттука и намалувањето на просечно оствареното годишно производство во разгледуваните подпериоди, па така во периодот од 1999-2002 година просечно годишно се произведени 409250000 јајца, во подпериодот 2003-2006 година 323380000 јајца и во периодот од 2007-2013 година тоа производство е 279540000 јајца. Според тоа, во периодот од 2007-2013 година просечното годишно производство на јајца во однос на периодот 2003-2006 година се намалило за 13,56%, а додека во однос на периодот 1999-2002 година тоа се намалило за 31,69%. Овде уште ќе забе-

лежиме дека и покрај поголемиот пад на бројот на живината, сепак во разгледуваниот период имаме помало процентуално намалување на производството на јајца. Ова се должи на зголемувањето на бројот на јаца по кокошка кој во периодот од 2007-2013 година просечно годишно изнесувал 181 јајца, што е за 26 јајца повеќе во однос на периодот од 1999-2002 година, односно за 32 јајце поголем во однос на бројот на јајцата во периодот од 2003-2006 година.

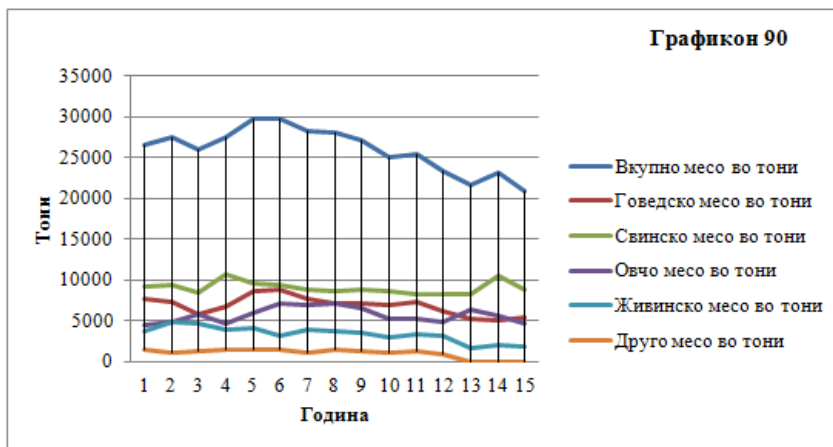
На крајот од овој дел ќе се осврнеме на производството на мед, за кое податоците се дадени во табела 36 и истите се прикажани на графиконот 89. Во периодот од 1999-2002 година остварено е просечно годишно производство од 1120 тони мед, при што просечното производство по пчелно семејство изнесувало 15 kg, во периодот од 2003-2006 година просечното годишно производство на мед било 963 тони со просечно производство по пчелно семејство од 13,75 kg, а во периодот од 2007 до 2013 година просечното производство е 797 тони и просечното производство по пчелно семејство е 13 kg. Како што можеме да видиме во периодот од 2007-2013 година имаме најмало просечно годишно производство и тоа е помало за 17,18% во однос на периодот од 2003-2006 година и за 28,8% во однос на периодот 1999-2002 година, а исто така во овој период е помало и оствареното количество мед по пчелно семејство и тоа за 5,46% и 13,33% во однос на периодите 2003-2006 и 1999-2002 година.

3.3. ПРОИЗВОДСТВО НА МЕСО И СУРОВИ МАСНОТИИ

Важен дел во сточарското производство е производството на месо, за кое податоците се дадени во табела 37 и истите се прикажани на графиконот 90.

Година	Вкупно	Говедско	Свинско	Овчо	Живинско	Друго
1999	26512	7732	9189	4396	3757	1441
2000	27470	7287	9323	4919	4840	1101
2001	26041	5835	8413	5789	4702	1302
2002	27471	6738	10626	4637	3992	1478
2003	29835	8691	9609	5895	4116	1524
2004	29839	8824	9373	7030	3189	1423
2005	28264	7604	8897	6857	3809	1097
2006	28041	7132	8633	7198	3715	1363
2007	27228	7121	8856	6495	3524	1232
2008	25065	7018	8703	5204	3012	1128
2009	25362	7307	8291	5225	3319	1220
2010	23271	6082	8292	4786	3236	875
2011	21632	5301	8340	6370	1621	0
2012	23124	4981	10598	5600	1945	0
2013	20856	5485	8845	4725	1801	0

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2014, Државен завод за статистика

Како што може да се види, во периодот од 1999-2004 имаме тенденција на зголемување на вкупното производство на месо, за да се до 2011 година истото постојано опаѓа. Но, во 2012 година имаме зголемување, кое се должи на нерепалното зголемување на производството на свинско месо и кое е резултат на намалувањето на бројот на свињите за приближно 20000 грла. Меѓутоа, веќе следната година продолжува намалување

њето на вкупното производство на месо, при што имаме незначително зголемување на производството на говедско месо, што е резултат на намалување на бројот на говедата за забележителни 12907 грла. Сето ова резултира да во периодот од 1999-2002 година просечното годишно производство на месо изнесувало 23874 тони, па потоа истото во периодот од 2003-2006 година пораснало на 28995 тони, за да во периодот од 2007-2013 година опадне на 23791 тон, што во споредба со периодот од 1999-2002 година значи намалување од 11,47%, а во споредба со периодот од 2003-2006 година значи намалување од значи намалување за 5203 тони или 17,95%. Меѓутоа, кога сме кај вкупното производство на месо загрижува податокот дека производството во 2013 година е за 8983 тони или неверојатни 43,07% помало од производството во 2004 година.

Во разгледуваниот период имаме намалување на производството на говедско месо, од кое во периодот од 1999-2002 година просечно годишно се произведени 6898 тони, па во периодот од 2003-2006 година имаме просечно годишно производство од 8063 тони, за да во периодот од 2007-2013 година ова производство опадне на 6185 тони. Тоа значи дека во периодот 2007-2013 година просечното годишно производство е помало за 1873 тони отколку во периодот од 2003-2006 година или за 23,28%, а во однос на периодот од 1999-2002 година е помало за 10,34%.

Што се однесува до просечното годишно производство на свинско месо, истото во периодот од 1999-2002 година изнесува 9388 тони, во периодот 2003-2006 година тоа е 9128 тони, за да во периодот од 2007-2013 година опадне на 8846 тони, што значи дека во споредба со периодот 1999-2002 година тоа се намалило за 5,77%, а во споредба со периодот 2002-2006 година се намалило за 3,09%.

Понатаму, паралелно со намалувањето на бројот на овците во периодот од 2007-2013 година имаме и намалување на просечното годишно производство на овчо месо и тоа од 4935 тони во периодот од 1999-2002 година имаме зголемување на 6745 тони во периодот од 2003-2006 година, а потоа намалување на 5486 тони во периодот од 2007-2013 година, што значи во споредба со претходниот период намалувањето изнесува 18,66%.

Конечно, во разгледуваниот период најголемо е намалувањето на производството на живинско месо. Имено, ако во периодот од 1999-2002 година просечното годишно производство на живинско месо изнесувало 4323 тони, тоа во периодот од 2003-2006 година се намалило на 3707 тони, за да во периодот 2007-2013 година изнесува 2636 тони, што значи дека во споредба со претходните два периода се намалило за 39,00% и за 28,87%,

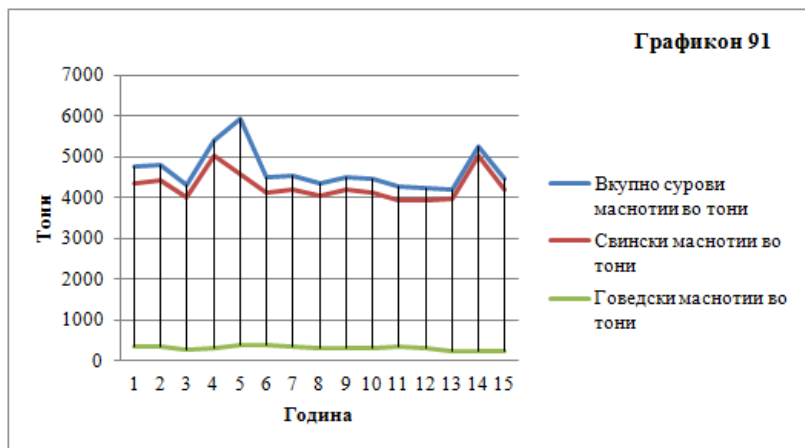
соодветно. Што се однесува до состојбата со производството на друго месо не е потребен никаков коментар, бидејќи во периодите од 1999-2002 и од 2003-2006 година тоа изнесувало околу 1340 тони, за да во периодот од 2007-2013 година истото опадне на само 743 тони.

Година	Вкупно	Свински	Говедски
1999	4773	4363	332
2000	4799	4427	327
2001	4311	3996	262
2002	5391	5046	303
2003	5953	4563	390
2004	4506	4110	396
2005	4552	4211	341
2006	4361	4040	321
2007	4489	4180	309
2008	4448	4133	315
2009	4265	3937	328
2010	4227	3937	290
2011	4199	3961	238
2012	5247	5033	224
2013	4447	4201	246

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2014, Државен завод за статистика

Во табела 38 се дадени податоците за производството на сурови маснотии и истите се прикажани во графиконот 91. Лесно се гледа дека просечното годишно производство на сурови маснотии во периодите од 1999-2002 и 2003-2006 година е речиси константно и тоа е 4818 и 4843 тони, а додека во периодот од 2007-2013 година се намалило на 4474 тони, што значи дека намалувањето е 7,61% во однос на претходниот период. Притоа намалувањето во последниот период би било далеку

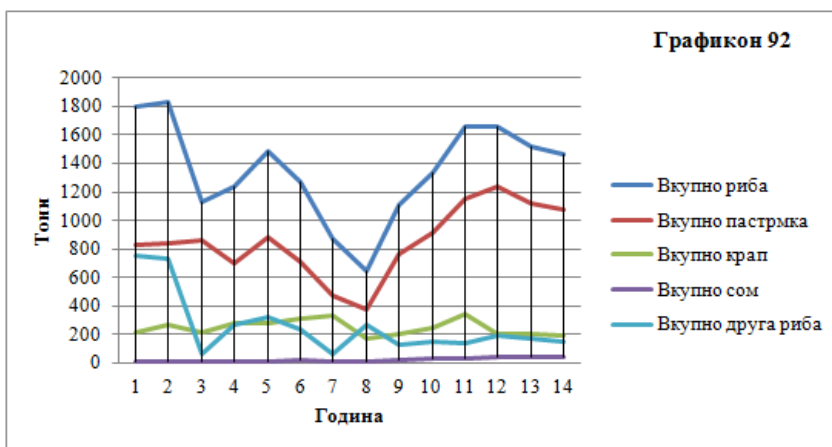
поголемо, ако во 2012 година не е зголемено производството на свински масти, кое се должи на намалувањето на свињите за близу 20000 грла во 2012 година за кое претходно говоревме. Овде уште ќе споменеме дека без разлика на зголемувањето на производството на свински масти во 2012 година сепак просечното годишно производство во трите разгледувани подпериоди се намалува и тоа опаднало од 4458 тони, прво на 4231 тон, а потоа на 4201 тон.

На претходните разгледувања не им се потребни дополнителни коментари, но само ќе споменеме дека намалувањето на производството на месо и сурови маснотии негативно влијае на покриеноста на увозот со извозот кај стоквите сектори кои ги опфаќаат земјоделството и прехранбената индустрија, на што покасно ќе се навратиме.

3.4. УЛОВ НА РИБА

Во табела 39 се дадени податоците за уловот на слатководна риба во разгледуваниот период, без 2013 година, за која нема податоци и истите се прикажани на графиконот 92. Како што може да се види, вкупното количество уловена риба во разгледуваниот период е доста променливо, со тоа што почнувајќи од 1999 година, па се до 2006 година има негативен тренд, за да потоа расте до 2010 година и повторно опаѓа до 2012 година. Притоа просечниот годишен улов на риба во разгледуваните подпериоди изнесувало 1502 тони во периодот 1999-2002 година, 1068 тони во периодот од 2003-2006 година и 1458 тони во периодот од 2007-2012 година.

Како што може да се види во уловот на риба доминантно место имаат крапот и пастрмката и нивното учество во вкупниот улов на риба постојано се зголемува, при што исклучок се само 2001 и 2005 година. Така, годишното просечно уловено количество пастрмка и крап во периодот од 1999-2002 година изнесувало 1048 тони, во периодот од 2003-2006 година тоа било 883 тони и во периодот од 2007-2012 година се покачило на

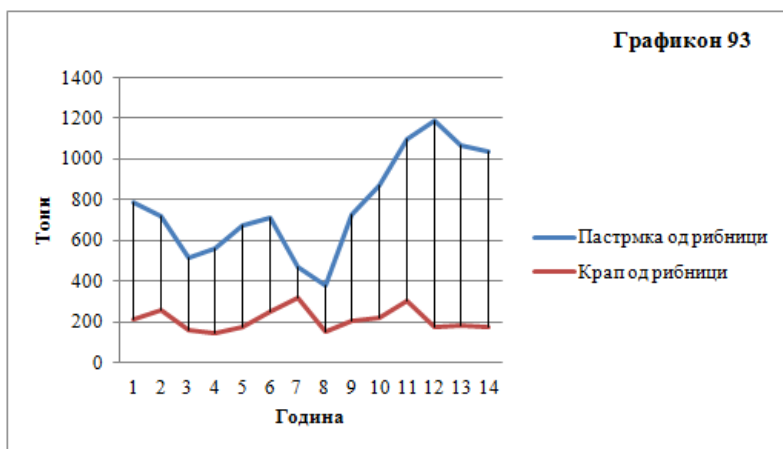
1272 тони. Оттука и просечното годишно учество на пастрмката и крапот во вкупното уловено количество риба во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2012 година било 69,74%, 82,67% и 87,27%. Понатаму, како што можеме да видиме во целиот разгледуван период учеството на сомот во вкупниот улов на риба е незначително, а додека останатото количество уловена риба е сместено во категоријата други риби и истото нема посебно да го коментираме.

Година	Вкупно	Пастрмка	Крап	Сом	Други риби
1999	1804	832	215	3	754
2000	1834	836	263	3	732
2001	1135	861	212	3	59
2002	1238	698	275	4	261
2003	1486	880	280	5	321
2004	1271	712	307	15	237
2005	868	472	335	2	59
2006	646	378	167	4	264
2007	1109	758	206	21	124
2008	1331	910	247	25	149
2009	1658	1147	340	31	140
2010	1664	1238	197	41	188
2011	1523	1114	202	40	167
2012	1461	1080	194	38	149

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013, Државен завод за статистика

Уловот на пастрмка и крап е од природните водотеци, езера и од рибници, па затоа истиот дополнително ќе го разгледаме. Во табела 39 се дадени податоците за уловот на пастрмка и крап од рибници и истите се прикажани на графиконот 93. Како што можеме да забележиме во разгледуваниот период уловот на крап е релативно константен, а додека уловот на пастрмка е променлив, при што трендот на уловот од рибници го следи трендот на вкупниот улов на пастрмка, што може да се види од графиконите 92 и 93. Така, во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2012 годишниот просечен улов на крап од рибници изнесувал 194, 222 и 212 тони, соодветно, што значи дека промената на истиот варира за помалку од 30 тони. Меѓутоа, годишниот просечен улов на пастрмка од рибници во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2012 година изнесувал 647, 558 и 999 тони, соодветно. Според тоа, во периодот од 2007-2012 година годишниот просечен улов на пастрмка од рибници е за 54,52% поголем од соодветниот улов во периодот

од 1999-2002 година, а исто така е поголем за 79,17% во однос на просечниот улов во периодот 2003-2006 година, што е исклучително поволен по-

казател и тренд кој во следниот период треба да продолжи. Меѓутоа, од податоците во табела 40 може да се види дека после 2010 година имаме намалување на уловот на пастрмка

Табела 40. Производство на риба од рибници, во тони

Година	Пастрмка	Крап
1999	788	212
2000	720	262
2001	519	158
2002	560	145
2003	672	174
2004	711	248
2005	471	316
2006	377	150
2007	728	204
2008	874	222
2009	1101	307
2010	1188	178
2011	1069	183
2012	1036	176

Извор. Статистички годишник на РМ 2000-2013, Државен завод за статистика

од рибници, а истото се случува и со уловот на крапот, што само по себе значи зголемување на увозот на риба и производи од риба, на што покасно ќе се осврнеме. Оттука е јасно дека во следниот период е неопходно да се превземат соодветни мерки со кои реално ќе се поттикнува производството на риба, се со цел задоволување на потребите и намалување на увозот.

4. НЕКОИ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА НАДВОРЕШНАТА ТРГОВИЈА ПО СТОКОВИ СЕКТОРИ ВО ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО И ПРЕХРАНБЕНАТА ИНДУСТРИЈА

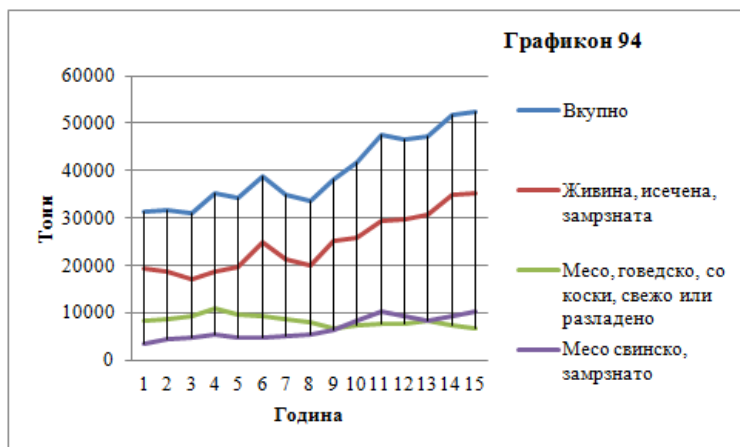
Во претходните разгледувања се осврнавме на земјоделската структура и производствените фактори, растителното и сточарското производство и рибарството во периодот од 1999-2013 година. Во овој дел ќе се задржиме на влијанието на рибарството, растителното и сточарското производство на надворешната трговска размена на Македонија. Притоа, заради обемноста, одделно нема да ги разгледуваме сите производи, туку ќе ги разгледуваме стокските сектори во земјоделството и прехранбената индустрија, при што одделно ќе се задржиме на месото, суровото масло од сончоглед и добиточната храна.

Год.	Вид на месо		
	Живина, исечена, замрзната	Месо, говедско, со коски, свежо или разладено	Месо свинско, замрзнато
1999	19469	8251	3585
2000	18756	8512	4402
2001	16992	9193	4882
2002	18838	11004	5415
2003	19780	9710	4704
2004	24890	9287	4693
2005	21229	8613	5008
2006	20025	7955	5510
2007	25303	6579	6324
2008	25927	7438	8256
2009	29523	7727	10169
2010	29827	7605	9243
2011	30690	8197	8477
2012	34914	7490	9445
2013	35378	6682	10333

Извор. Статистички годишник на Република Македонија 2000-2014 година

Во табела 41 се дадени податоците за увозот на месо изразено во тони во периодот од 1999-2013 година и истите се прикажани во графикот 94. Како што гледаме во изминатиот период увозот на месо постојано

расте, при што најбрзо расте увозот на живинско месо, што е последица од севкупните состојби во живинарството. Притоа, вкупниот увоз на месо од 30305 тони во 1999 година се зголемил на 52393 тони во 2013 година, а дека во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година просечниот годишен увоз на месо бил 32325, 35531 и 46503 тони, соодветно. Според тоа, годишниот просечен увоз на месо во периодот 2007-2012 година се зголемил за 31,55% во однос на периодот 2003-2006 година и за 43,86% во однос на периодот 1999-2002 година. Што се однесува до живинското месо, во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година просечниот увоз бил 18514, 21481 и 30223 тони, соодветно. Тоа значи дека во периодот 2007-2013 година се зголемил за 40,69% во однос на периодот 2003-2006 година и за 63,25% во однос на периодот 1999-2002 година. Просечниот годишен увоз на свинско месо во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година бил 4571, 4979 и 8892 тони, соодветно, што значи дека во периодот од 2007-2012 година се зголемил за 78,61% во однос на периодот 2003-2006 година и за 94,54% во однос на периодот 1999-2002 година. Конечно, просечниот годишен увоз на говедско месо во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година бил 9240, 8891 и 7388 тони, соодветно, што значи дека во периодот од 2007-2013 година се намалил за 16,90% во однос на периодот 2003-2006 година и за 20,04% во однос на периодот 1999-2002 година.

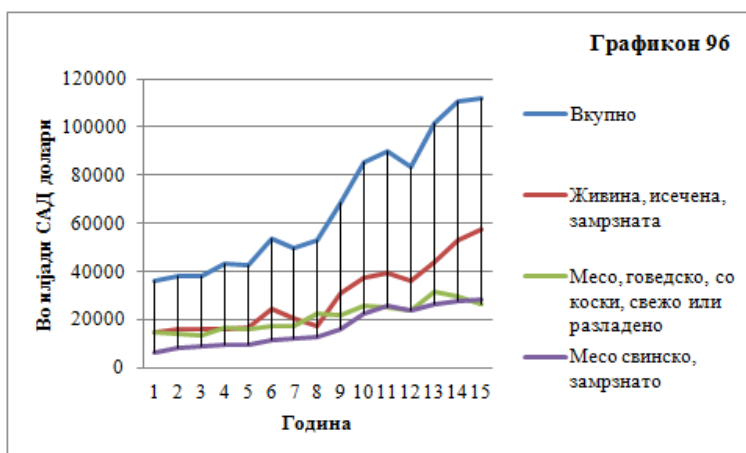
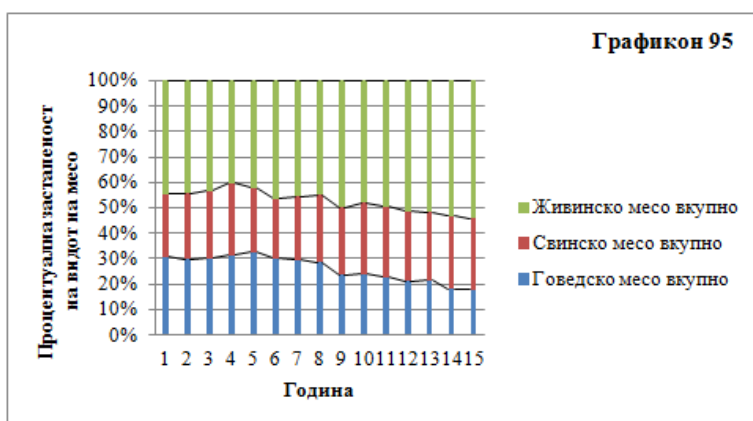

Од податоците дадени во табелите 37 и 41 непосредно се гледа дека во периодот од 1999-2013 година дошло до значителна промена во процентуалната застапеност на живинското, говедското и свинското месо за потребите на непосредната потрошувачка и прехранбената индустрија, ви-

ди графикон 95. Овој сегмент нема посебно да го коментираме, бидејќи за истото се потребни дополнителни анализи од соодветни стручни лица, кои треба да одговорат на прашањето:

Како се одразува на квалитетот на живеењето промената на просечната процентуална застапеност на говедското, свинското и живинското месо?

Имено, во периодот од 1999-2002 година оваа процентуална застапеност била 30,47%, 26,33% и 43,2%, соодветно, во периодот од 2003-2006 година била 30,11%, 25,13% и 44,76%, соодветно и во периодот од 2007-2013 година била 21,27%, 27,61% и 51,12%, соодветно, при што истата е најлоша во 2013 година, каде процентуалната застапеност изнесувала 17,75%, 27,99% и 54,26%, соодветно?

Пред да преминеме на разгледување на увозот на сурово сончогледово масло и добиточна храна ќе се осврнеме на финансиските ефекти од зголемениот увоз на месо во периодот од 1999-2013 година. Во табелата 42 се дадени податоци за увозот на месо во периодот од 1999-2013 година изразени во САД долари и истите се прикажани во графиконот 96. Притоа трошоците за увоз на месо се зголемиле од 36047000 САД долари во 1999 година на 111767000 САД долари во 2013 година, а додека во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година просечните годишни трошоци за увоз на месо биле 38895000, 49785000 и 93118000 САД долари, соодветно, што значи дека во периодот од 2007-2013 година потрошените средства за увоз на месо во однос на периодот 2003-2006 година се зголемиле за 87,04%, а во однос на периодот од 1999-2002 година тоа зголемување изнесува неверојатни 139,41%. Последното е последица не само на зголемиениот увоз на месо, за кој претходно говоревме, туку и на порастот на вкупните глобални цени на храната, кој само во периодот од 2006-2008 година изнесувал 83%, а од податоците во табелите 41 и 42 лесно може да се види дека цените на месото бележат благ пад во 2009 и 2010 година, за да во следните две години продолжат да растат.

Табела 42. Увоз на месо, во илјади САД долари			
Година	Производи		
	Живина, исечена, замрзната	Месо, говедско, со коски, свежо или разладено	Месо свинско, замрзнато
1999	15097	14709	6241
2000	15799	14120	8328
2001	15780	13317	9202
2002	16067	17027	9893
2003	16743	16403	9481
2004	24567	17649	11502
2005	20630	17141	12063
2006	17557	22722	12684
2007	31182	21791	15863
2008	37467	25505	22290
2009	39151	25472	25520
2010	36103	23573	23890
2011	43955	31656	26139
2012	53299	29424	27779
2013	57237	26202	28328

Извор. Статистички годишник на Република Македонија 2000-2014 година

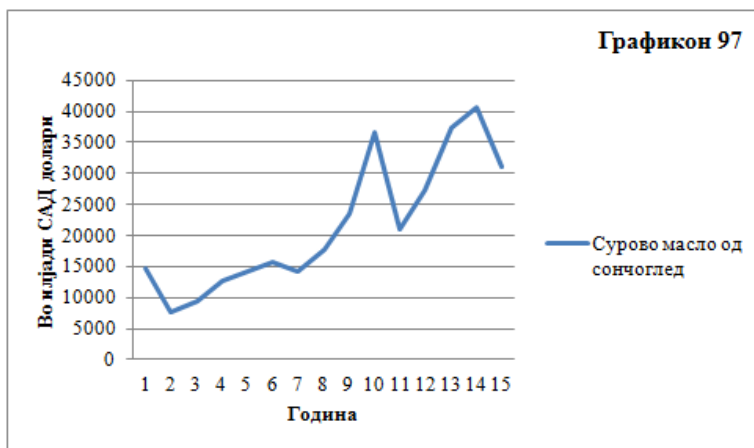
Во табела 43 се дадени податоците за девизниот одлив за увозот на сурово масло од сончоглед и добиточна храна во периодот од 1999-2013 година и истите се прикажани во графиконите 97 и 98.

Год.	Производ	
	Сурово масло од сончоглед	Добиточна храна, освен житарици
1999	14812	13465
2000	7715	16231
2001	9373	16356
2002	12662	15612
2003	14226	14010
2004	15667	16083
2005	14234	15308
2006	17776	15274
2007	23549	22857
2008	36533	29916
2009	21088	29921
2010	27201	24547
2011	37431	26575
2012	40735	27336
2013	31112	32782

Извор. Статистички годишник на Република Македонија 2000-2014 година

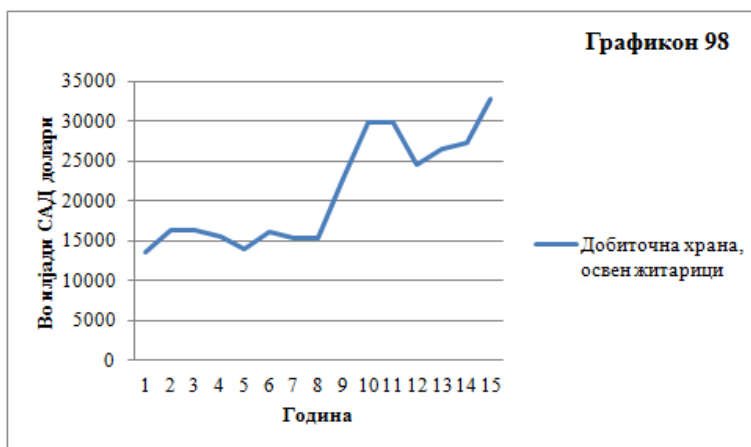
Како што може да се види, скоро во целиот разгледуван период имаме тенденција на зголемување на девизниот одлив за увоз на сурово масло од сончоглед, што е директна последица од намаленото производство на сончоглед за кое претходно говоревме и порастот на вкупните глобални цени на храната. При тоа, во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година просечниот девизен одлив за увоз на сурово масло од сончоглед изнесувал 11140000, 15476000 и 31093000 САД долари, соодветно, што значи дека во периодот

2007-2013 година тој се зголемил за 100,91% во однос на периодот 2003-2006 година, односно за фрапантни 179,10% во споредба со периодот од 1999-2002 година.

Во претходните разгледувања констатиравме дека просечното годишно производство на фуражни култури во разгледуваните подпериоди е релативно константно, но дека приносот од ливадите и пасиштата е променлив, па затоа Македонија континуирано увезува добиточна храна и тоа во забележителни количества. Од податоците во табела 43 лесно се пре-

сметува дека во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година просечниот девизен одлив за увоз на добиточна храна изнесувал 15416000, 15169000 и 27705000 САД долари, соодветно. Според тоа, во периодот од 2007-2013 година девизниот одлив за увозот во однос периодот од 1999-2002 година се зголемил за 79,71%, а во периодот од 2003-2006 година за 82,64%.

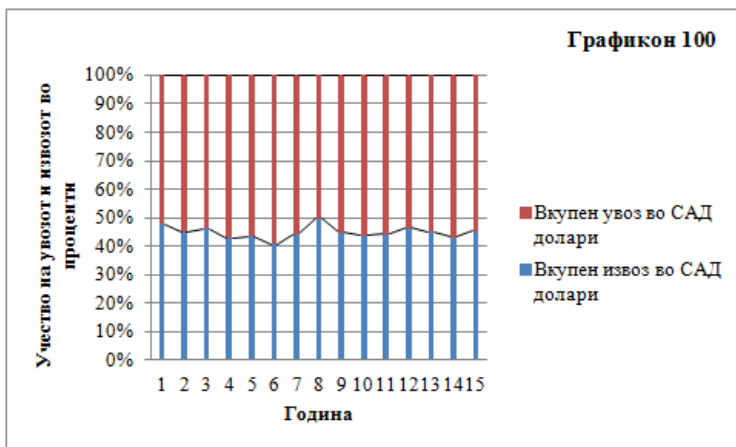
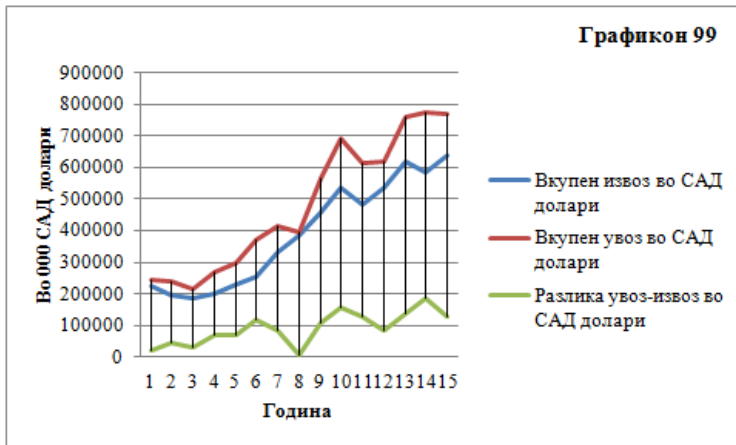

Вакви согледувања може да се направат скоро за сите земјоделски и прехранбени производи, меѓутоа за да се согледа трендот на трговската размена со странство во делот на земјоделството и прехранбената индустрија доволно е да се анализираат извозот и увозот по стокови сектори на Стандардната меѓународна трговска класификација (СМТК), ревизија 3 и 4. Во табелите 44 и 45 за периодот 1999-2013 година се дадени податоците за извозот и увозот во овие стокови сектори изразен во САД долари.

Користејќи ги податоците во табелите 44 и 45 во табела 46 се пресметани вкупниот увоз и вкупниот извоз во стоковите сектори кои го покриваат земјоделското производство и прехранбената индустрија, како и покриеноста на увозот со извоз за овие стокови сектори. Понатаму, во графиконот 99 се прикажани движењата на увозот, извозот и покриеноста на увозот со извоз по наведените стокови сектори, а додека во графиконот 100 е прикажано процентуалното учество на увозот и извозот во вкупната размена со странство за наведените стокови сектори. Од податоците во табела 46, но и од графиконот 99 може да се види дека во целиот разгледуван период имаме пораст како на увозот, така и на извозот, при што во вкупната размена со странство учеството на увозот е поголемо, што може да се види од графиконот 100, што значи дека вкупно во разгледуваните сектори Македонија постојано бележи дефицит.

Табела 44. Извоз по стокови сектори на СМТК ¹⁾ во илјади САД долари								
Стоков сектор	Година							
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	
Живи животни	27	550	498	354	274	139	100	
Месо и преработки од месо	2779	10033	15242	14671	19149	20155	19426	
Млечни производи и јајца	2618	4450	1293	1155	2224	3749	7537	
Риба и преработки од риба	105	98	147	38	150	4570	5729	
Житарици и преработки	7519	4658	4051	4179	7166	10907	16295	
Овошје и зеленчук	37385	30482	30063	36010	42388	63434	86984	
Шеќер и преработки од шеќер и мед	5100	4036	4023	7513	7097	7616	9225	
Добиточна храна	480	1652	427	123	181	287	251	
Други прехранбени производи	5149	4029	3825	5708	7385	8340	13188	
Пијалаци	46894	44312	46537	48711	55763	54964	61173	
Тутун и преработки од тутун	112986	85115	74966	76215	81325	72815	101887	
Животин. и растит. масти и материи	3368	5378	4017	5829	6018	6229	8576	
Стоков сектор	Година							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Живи животни	73	354	3542	6248	4059	4235	3740	2342
Месо и преработки од месо	19277	24219	33790	35915	36976	44071	39283	37270
Млечни производи и јајца	6083	6353	9648	6431	7916	10937	11290	9520
Риба и преработки од риба	7895	8395	10682	9793	9116	10138	7661	5657
Житарици и преработки	20506	30257	41150	42888	48117	60187	58943	67396
Овошје и зеленчук	110248	143724	165747	142615	181075	197074	175434	193111
Шеќер и преработки од шеќер и мед	5680	8542	10123	9875	10814	12094	11044	11851
Добиточна храна	274	186	294	812	537	1988	1219	1910
Други прехранбени производи	12937	15710	19555	17216	16787	18492	17258	20817
Пијалаци	80658	102543	95548	86122	79031	81462	91359	87916
Тутун и преработки од тутун	112962	107054	123277	110982	123516	153531	146364	182107
Животин. и растит. масти и материи	8789	10050	20947	14057	18349	26075	23034	19158
Извор. Статистички годишник на Република Македонија 2000-2014 година								
1) Стандардна меѓународна трговска класификација, ревизија 3 и 4								
2) За 2013 година земени се претходни податоци								

Табела 45. Увоз по одбрани стокови сектори на СМТК ¹⁾ во илјади САД долари								
Стоков сектор	Година							
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	
Живи животни	4034	6561	1033	2977	1603	2137	17511	
Месо и преработки од месо	69132	63305	61708	70931	70317	86830	88383	
Млечни производи и јајца	15427	15021	10712	12718	16551	21435	26321	
Риба и преработки од риба	8384	6637	6407	8823	9885	11372	12953	
Житарици и преработки	31717	40605	31292	45700	46626	66799	51251	
Овошје и зеленчук	20464	17698	16355	24930	34312	44991	43348	
Шеќер и преработки од шеќер и мед	16546	15780	17737	24807	26384	22292	26620	
Добиточна храна	13465	16231	16356	15612	14010	16083	39244	
Други прехранбени производи	13270	12944	13131	17363	23821	31098	38027	
Пијалаци	790	5831	4687	6667	10406	12941	15580	
Тутун и преработки од тутун	24342	16798	13387	11327	13784	15039	15519	
Животин. и растит. масти и материи	28635	19991	22405	26071	31280	38999	40507	
Стоков сектор	Година							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Живи животни	2314	1905	2231	1724	1240	1947	3461	2899
Месо и преработки од месо	89656	120549	139614	141178	125620	155260	160026	169857
Млечни производи и јајца	29463	36334	43213	41655	43731	56298	56132	58778
Риба и преработки од риба	18355	22336	26768	23826	20745	25619	23225	23142
Житарици и преработки	42215	97070	116737	81171	79289	104037	116687	97522
Овошје и зеленчук	43936	63381	76892	70081	67693	76694	77994	83860
Шеќер и преработки од шеќер и мед	32859	40564	45759	43984	60991	70839	64977	57399
Добиточна храна	15274	22857	29921	24547	24832	26578	27341	32782
Други прехранбени производи	45100	59159	72925	66697	67285	75586	72692	76972
Пијалаци	17981	25636	33202	33416	32999	38795	37196	39755
Тутун и преработки од тутун	13865	12636	17959	18290	24580	30143	36794	38239
Животин. и растит. масти и материи	41972	61064	86893	65520	70091	96723	97209	86377
Извор. Статистички годишник на Република Македонија 2000-2014 година								
1) Стандардна меѓународна трговска класификација, ревизија 3 и 4								
2) За 2012 година земени се претходни податоци								

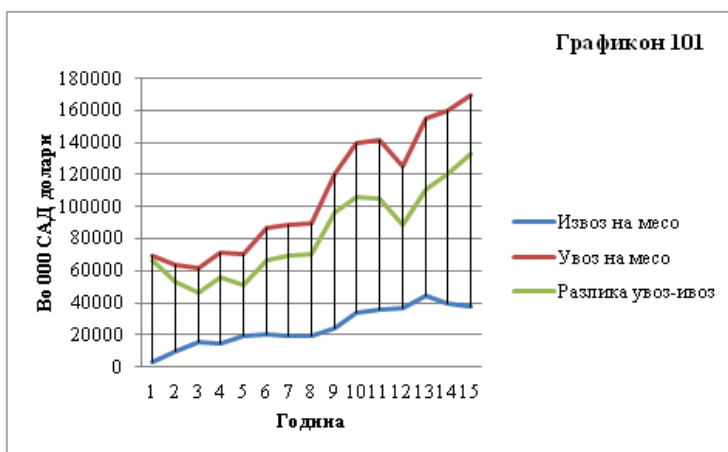
Што се однесува до покриеноста на увозот со извозот се менува од година во година, но од табела 46 се гледа дека истата е помала во периодот од 2007-2013 година. Така, во периодот од 1999-2002 година вкупниот извоз бил 804807000 САД долари, а додека вкупниот увоз бил 966744000 САД долари, што значи дека покриеноста на увозот со извозот изнесувала 83,25%, во периодот од 2003-2006 година вкупниот извоз бил 1198078000 САД долари, а додека вкупниот увоз бил 1477249000 САД долари, што значи дека покриеноста на увозот со извозот изнесувала 81,10% и во периодот од 2007-2013 година вкупниот извоз бил 3856466000 САД долари, а додека вкупниот увоз бил 4786349000 САД долари, што значи дека покриеноста на увозот со извозот изнесувала 80,57%. На претходно кажаното не е потребен дополнителен коментар, освен да забележиме дека во последните седум години имаме сериозно намалување на покриеноста на

увозот со извозот за дури 2,68% во споредба со периодот од 1999-2002 и минимално намалување од 0,53% во споредба со периодот 2003-2006 година.

Табела 46. Вкупен увоз и извоз во илјади САД долар и покриеност во % на увозот со извозот							
	Година						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Извоз	224410	194802	185089	200506	229120	253205	330371
Увоз	246206	237402	215210	267926	298979	370016	415264
Покриеност	91,15	82,06	86,00	74,84	76,63	68,43	79,56
	Година						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Извоз	385382	457387	534303	482954	536293	620284	586190
Увоз	392990	563491	692114	612089	619096	758519	773458
Покриеност	98,06	81,17	77,20	78,90	86,63	81,78	75,79

Извор. Пресметки според податоците во табелите 43 и 44

Иако претходните разгледувања говорат сами за себе, на крајот од овој дел поединечно ќе се осврнеме на покриеноста на увозот со извозот кај некои од разгледуваните стокови сектори. Притоа ќе ги разгледаме само стоковите сектори кои имаат поголемо учество во трговската размена со странство, при што прво ќе се осврнеме на стоковите сектори кај кои имаме позитивна тенденција во покриеноста на увозот со извозот имаме.

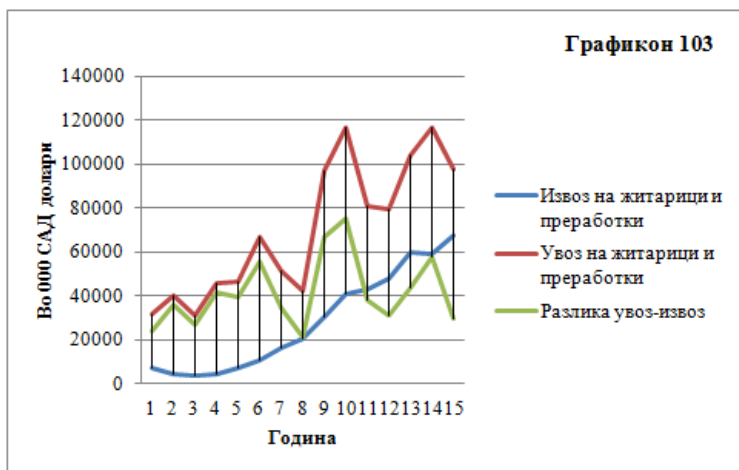
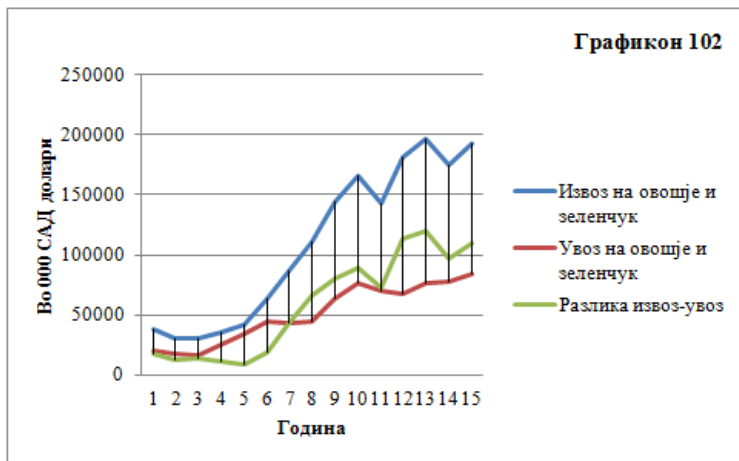
Во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2012 година во стоковиот сектор месо и преработки од месо покриеноста на увозот со извозот изнесувала 16,12%, 23,27% и 24,85%, што значи дека истата постојано

се зголемува и тоа се должи делумно на прехранбената индустрија, но и на извозот на овчкото месо кое не учествува во увозот, а за тоа податоците се инкорпорирани во податоците за соодветниот стоков сектор. Имено, како што претходно видовме кај увозот на другите видови месо имаме крајно негативен тренд, а што се однесува до овчкото месо, според податоците дадени во табела 47 може да се види дека и покрај намалувањето за 18,66% на просечното годишно производство на овчко месо во периодот од 2007-2013 година во споредба со периодот од 2003-2006 година, извозот на истото просечно се намалил само за 2,29%, а приходот се зголемил за 24,29%, што е резултат на веќе споменатиот пораст на вкупните глобални цени на храната. Потврда за ваквата констатација е и фактот дека во периодите од 2000-2002, 2003-2006 и 2007-2012 година просечниот извоз на овчко месо бил 2753, 2852 и 2786 тон, соодветно, а остварениот просечен девизен прилив од продажбата на истото бил 9710000, 15246000 и 18949000 САД долари. Овде уште ќе споменеме дека и покрај позитивната тенденција на покриеноста на увозот со извоз во периодот од 1999-2002 година просечниот трговски дефицит на овој стоков сектор изнесувал 40484250 САД долари, за да истиот порасне во периодот од 2003-2006 година на 69792750 САД долари и во периодот од 2007-2012 година да изнесува дури 108654000 САД долари.

Табела 47. Извоз на овчко месо во тони и вредност во 000 САД долари							
	Година						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Тони	2044	3298	2918	2802	3021	2711	2872
Дол.	7191	11844	10096	12204	15769	16272	16739
	Година						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Тони	2786	2707	2897	2687	3081	2589	2757
Дол.	19633	20728	19187	18707	22839	17238	16331
Извор. Статистички годишник на Република Македонија 2000-2014 година, Државен завод за статистика							

Стоковиот сектор овошје и зеленчук е еден од најуспешните во трговската размена со странство на Македонија, и тоа не само по обем туку и според покриеноста на увозот со извоз, која за периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесувала 168,59%, 181,92% и 232,08%. Од графиконот 102 се гледа дека трговскиот суфицит на овој стоков сектор е во постојан подем, па така просечниот трговски суфицит за периодот 1999-2002 година изнесувал 13623000 САД долари, за да истот во периодот од

2003-2006 година порасне на 34117000 САД долари, а во периодот од 2007-2012 година забележи раст на 97407000 САД долари, што е исклучителен резултат на овој стокосектор.

Веќе видовме дека производството на жито бележи постојано намалување и општо е познато дека Македонија увезува жито и брашно. Меѓутоа во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2012 година во стокосекторот житарици и преработки покриеноста на увозот со извозот изнесувала 13,67%, 26,52% и 50,39%, што повторно се должи на прехранбената индустрија. Од графиконот 103 може да се види дека трговскиот дефицит во овој стокосектор иако е доста променлив, сепак има позитивен тренд, па затоа и покрај позитивната тенденција на покриеноста на

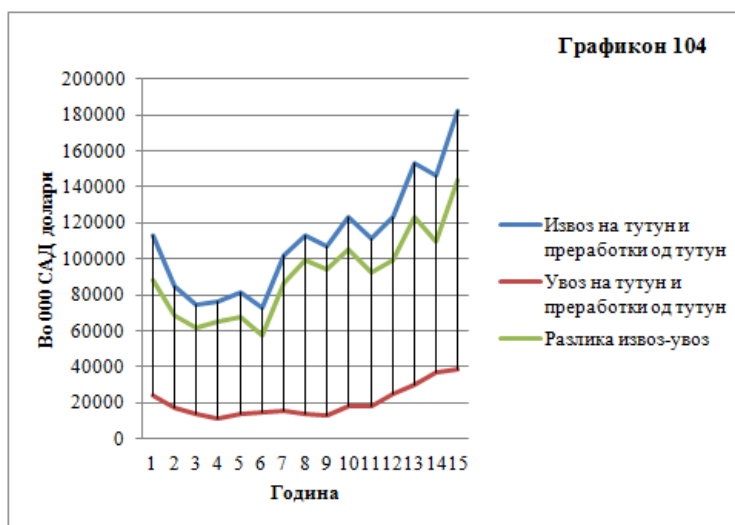
увозот со извоз да забележиме дека во периодот од 1999-2002 година просечниот трговски дефицит на овој стоков сектор изнесувал 32227000 САД долари, за да истиот порасне во периодот од 2003-2006 година на 38004000 САД долари и во периодот од 2007-2012 година да изнесува 49083000 САД долари.

Кај стоковиот сектор тутун и преработки од тутун традиционално покриеноста на увозот со извоз е најголема и таа во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесувала 530,39%, 633,93% и 530,02%, што значи дека прво имаме зголемување на покриеноста на увозот со извоз, за да потоа истата се намали. Од графиконот 104 се гледа дека суфицитот во овој стоков сектор со мали осцилации има позитивен тренд, кој пред се се должи на промената на цената на тутунот, што може да се види од податоците за извозот на неизжилениот тутун во тони и неговата вредност изразена во САД долари, табела 48. Навистина, во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година просечниот годишен извоз на неизжилен тутун изнесувал 15575, 21512 и 19255 тони, соодветно, при што е остварен просечен девизен прилив од 54291000, 76158000 и 99174000 САД долари, соодветно и тоа по просечна цена од 3486, 3540 и 5306 САД долари по тон. Тоа значи, дека во периодот 2007-2013 година при просечно намалување на годишниот извоз на неизжилен тутун од 6,37% во однос на периодот од 2003-2013 година, остварено е зголемување на девизниот прилив од 40,32%.

Табела 48. Извоз на неизжилен тутун од тутун во тони и вредност во САД долари								
	Година							
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	
Тони	18489	13718	14299	15793	21387	15165	20626	
Дол.	73148	44240	45590	54187	67138	57369	87978	
Дол./t ¹⁾	3956	3225	3188	3431	3139	3783	4265	
	Година							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Тони	28870	21390	19310	14230	16566	21497	22539	25465
Дол.	92149	86110	97086	78249	95223	117241	121134	153023
Дол./t ¹⁾	3192	4026	5028	5499	5748	5454	5374	6009
Извор. Статистички годишник на Република Македонија 2000-2013 година, Државен завод за статистика 1) Цената на во САД долари по тон е пресметана како просечна цена од податоците на ДЗС								

Од расположивите податоци може да се види дека кај стоковиот сектор млечни производи и јајца имаме позитивен тренд како на увозот,

така и на извозот, графикон 105, па така во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година покриеноста на увозот со извозот 17,66%, 20,90% и 18,48%, соодветно, што значи дека истата прво бележи раст, за да во последниот период повторно опадне. Јасно, на ваквиот тренд свое влијание има порастот на вкупните глобални цени на храната, меѓутоа треба да споменеме дека свое влијание има драстичното намалувањето на производството на јајца за кое претходно говоревме, како и зголемувањето на производството на млеко. За да се одговори на прашањето:

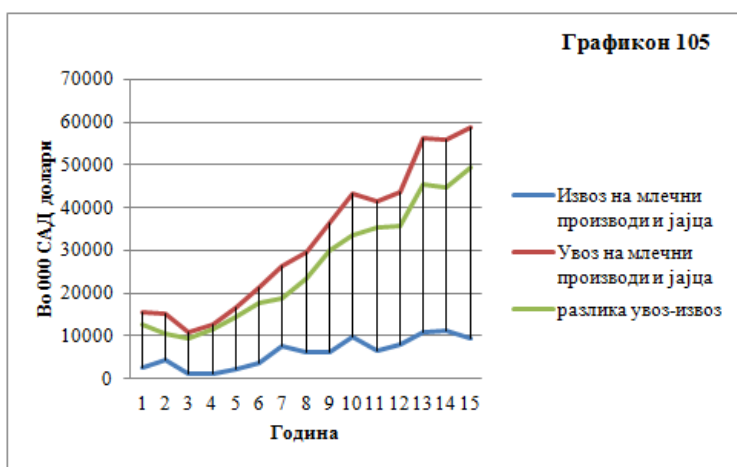

Колку секој од споменатите елементи влијае на порастот на трговскиот дефицит во стоковиот сектор млечни производи и јајца?

потребни се дополнителни анализи, меѓутоа овде само ќе споменеме дека просечниот трговски дефицит во овој сектор во периодите 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2012 година изнесува 11090000, 18544000 и 39138000 САД долари, што значи дека истиот во периодот од 2007-2013 година се зголемил за 3,53 пати во однос на периодот 1999-2002 и за 2,11 пати во однос на периодот 2003-2006 година.

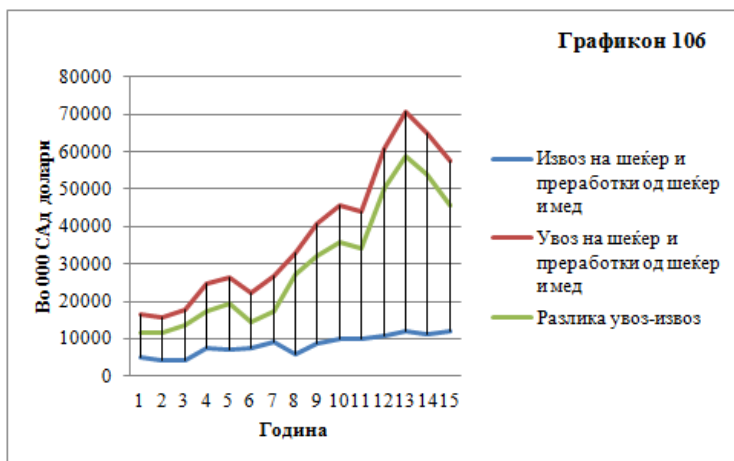
Во претходните разгледувања констатиравме дека почнувајќи од 2008 година наваму шеќерната репка исчезнува од македонските ниви. Се чини дека, покрај намаленото производство на мед, ова е една од главните причини за негативниот тренд во покриеноста на увозот со извозот во стоковиот сектор шеќер и преработки од шеќер и мед која за периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесува 27,62%, 27,38% и

19,33%, соодветно. Ваквата состојба, заедно со порастот на вкупните глобални цени на храната непосредно влијаела за зголемувањето на трговскиот дефицитот во овој сектор, што може да се види и од графиконот 106. Така, просечниот трговски дефицитот во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2012 година изнесува 13550000, 19634000 и 44310000 САД долари, што значи дека во периодот од 2007-2013 година тој е за 125,68% и 227,025% поголем во однос на периодите од 2003-2006 и 1999-2002 година, што е далеку над процентот на порастот на вкупните глобални цени на храната, па затоа единствено можно објаснување за ваквата состојба е намалувањето на земјоделското производство во последниот период. Потврда за ваквиот заклучок е и фактот дека според податоците од Државниот завод за статистика (Статистички годишник 2000-2013) во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година просечниот годишен увоз на суров и рафиниран шеќер изнесувал 39423, 42447 и 51582 тони, соодветно, за што се во просек годишно се одлевале 10161000, 13626000 и 32274000 САД долари, соодветно.

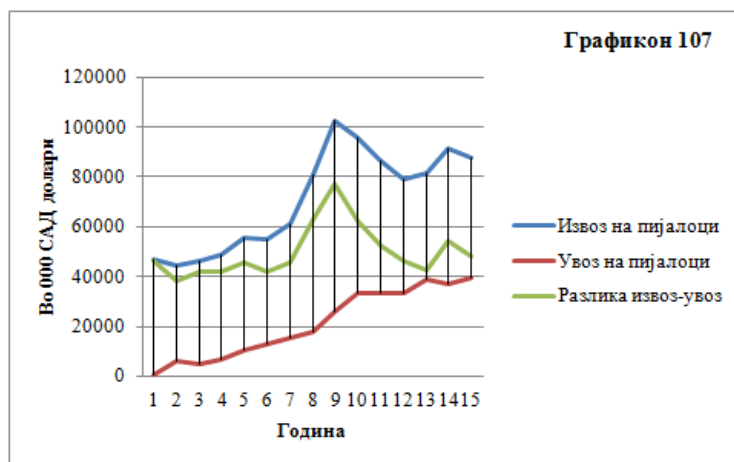

Од податоците во табелите 44 и 45 може да се забележи дека кај стоковиот сектор пијалоци има тенденција на рапидно намалување на покриеноста на увозот со извозот, чија просечна вредност во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година изнесувала 1037,3%, 443,8% и 259,91%, соодветно. Понатаму, суфицитот кој се остварува во овој сектор останал скоро непроменет од 1999-2005 година, за да потоа забележи пораст во 2006 и 2007 година, потоа почнува да опаѓа до 2011 година, за да во 2012 година имаме драстичен пораст, а потоа повторно намалување. Како резултат од ваквите движења во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и

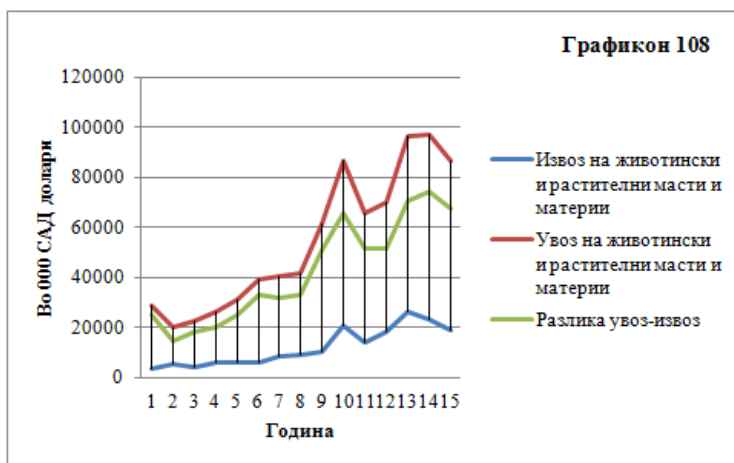
2007-2013 година остварен е просечен годишен суфицит од 42120000, 48913000 и 54708000 САД долари. За да се види што ова реално значи, ако се има предвид порастот на вкупните глобални цени на храната, потребни се дополнителни анализи, но сепак овде само да споменеме дека:

- во периодот од 1999-2002 година просечниот годишен извоз на вино е 79621 тон за што е остварен просечен годишен девизен прилив од 28609000 САД долари, што значи 0,36 САД долари по литар,
- во периодот од 2003-2006 година просечниот годишен извоз на вино е 65038 тони за што е остварен просечен годишен девизен прилив од 35396000 САД долари или 0,54 САД долари по литар, и

- во периодот од 2007-2013 година просечниот годишен извоз на вино е 85976 тони за што е остварен просечен годишен девизен прилив од 59153000 САД долари или 0,69 САД долари по литар, што упатува на заклучок дека на остварениот суфицит влијаел како зголемениот физички обем на извозот, така и зголемувањето на цените, во што се разбира дека е вклучен и квалитетот на извезеното вино.

Во надворешната трговија значителен удел има стоковиот сектор животински и растителни масти и материи, па затоа и него одделно ќе го разгледаме. Податоците за движењето на увозот и извозот се дадени во табелите 44 и 45 и истите заедно со покриеноста на увозот со извозот се прикажани на графиконот 108. Притоа во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година покриеноста на увозот со извоз изнесувала 19,16%, 19,38% и 23,35%, што значи дека во периодот 2007-2013 година таа е поголема за скоро една петтина во однос на претходните два периода. Меѓутоа, од графиконот 108 може да се види дека трговскиот дефицит во овој сток сектор има континуиран позитивен тренд, па затоа и покрај позитивната тенденција на покриеноста на увозот со извоз можеме да забележиме во периодите од 1999-2002, 2003-2006 и 2007-2013 година просечниот трговски дефицит во овој сток сектор изнесувал 19625000, 30786000, 61743000 САД долари. Сигурно дека на вака зголемениот трговски дефицитит свое влијание има веќе споменатиот пораст на вкупните глобални цени на храната, меѓутоа овде не треба да се заборави и фактот дека производството на сончоглед во разгледуваните периоди бележи сериозен пад, а истото се однесува и на производството на сурови маснотии, за што претходно говоревме.

5. АГРАРНАТА ПОЛИТИКА ВО ЕУ И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во досегашните излагања ги анализиравме движењата на земјоделската структура и производствените фактори, растителното и сточарското производство во периодот од 1999-2013 година и се осврнеме на некои показатели за надворешната трговија по стокови сектори во земјоделството и прехранбената индустрија. Како што видовме во разгледуваниот период вкупното земјоделско производство е во опаѓање, а тоа посебно е изразено на производството на житните растенија, месото, млечните производи и јајцата. Секако, на овие движења влијаат бројни фактори. Меѓутоа, и покрај тоа што состојбите во македонската економија во голема мера зависат од економските движења во ЕУ, може да се каже дека состојбите во земјоделството се под непосредно влијание на земјоделската политика на нашата држава.

Имајќи го предвид претходно изнесеното, но и фактот дека е неопходно усогласување на земјоделската политика на нашата држава со земјоделската политика на ЕУ во следните разгледувања ќе се дадеме преглед на земјоделската политика на ЕУ после римскиот договор, земјоделската политика на нашата држава и ќе дадеме преглед на директните плаќања во земјоделството, кои ќе ги корелираме со движењето на земјоделското производство.

5.1. АГРАРНАТА ПОЛИТИКА ВО ЕВРОПА ПОСЛЕ ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА

Економската политика во земјите на ЕУ се развивала под влијание на природните и историските збиднувања неколку векови наназад. Меѓутоа, ние ќе се осврнеме само на настаните од блиското минато кои имаат значително влијание на сегашната состојба.

После 1945 година, во периодот на недостиг на храна непосредно по втората светска војна, основна цел е зголемувањето на земјоделското производство заради зголемување на платниот биланс. За таа цел на фармерите им се давани увозни гаранции, воведена е или обновена ценовната поддршка, а инвестициите во земјоделството се поттикнувани со кредити и субвенции. По 1953 година, веќе не се цели на зголемување на земјоделското производство по секоја цена, туку кон постигнување на селективна експанзија и зголемување на ефикасноста на земјоделството. За таа цел се задржани мерките на контрола на увозот, извозните субвенции, откупот и дефицитарните плаќања, со кои на фармерите им се надоместувала разликата меѓу пазарните и гарантираните цени. Повеќето западноевропски земји на фармерите им давале доходни и ценовни гаранции. Тоа довело до зголемување на производството и проблем со вишоците, бидејќи со широката интервенција фармерите се поттикнувале на натамошно зголемување на производството. Владите се повеќе интервенирале, трошоците на поддршка постојано растеле и степенот на заштита се зголемувал. Наспроти тоа, состојбата со доходот од земјоделството била на незадоволително ниво, а останале и големите диспаритети внатре во самото земјоделство, меѓу малите и големите фарми, меѓу регионите со добри и слаби производни можности. Ваквата состојба била проблематична основа за *Заедничката земјоделска политика (ЗЗП) на Европската Заедница* која се спроведува од јануари 1962 година, кога се поставени три основни принципи на дејствување:

- изградба на заеднички пазар на земјоделски производи до ниво на целосна царинска и трговска унија,
- солидарно финансирање преку Европскиот аграрен фонд, кој имал забележителен ефект во подобрувањето на условите за производство во земјите членки, поттикнување на производството и извозот, и
- заштита на внатрешниот пазар, со цени повисоки од светските.

Притоа средствата од Фондот биле наменети за интервенција со цел на поддршка во одделни сектори на земјоделското производство, како и за субвенционирање на извозот според услови пропишани од Европската заедница.

ЗЗП на Европската заедница е креирана со цел да се постигнат три основни цели и тоа:

- стабилност на домашните цени,
- солвентност на земјоделскиот сектор и

- сигурност на соодветната понуда.

За остварување на овие цели, ЗЗП во најголема мерка се потпираше на контролата на увозот и извозот. Најчеста мерка биле варијабилните даноци со чија помош домашните цени се подржувале наспроти ниските светски цени, а извозот на пазарните вишоци се обезбедувал по пат на таканаречените варијабилни повратни плаќања. Од овие општи цели произлегле и деталните разработени цели содржани во Римскиот договор:

- да се стабилизираат пазарите и да се гарантира понудата,
- на потрошувачите да им се гарантираат соодветни цени на земјоделските производи,
- на фармерите да им се гарантира соодветен животен стандард, посебно со зголемување на нивната заработувачка (приходна цел),
- да се зголеми земјоделското производство со развој на техничките достигнувања и да се гарантира рационален развој на земјоделското производство со гарантирање на максимално користење на производствените фактори, особено на трудот.

ЗЗП се до деветесеттите години од минатиот век давала приоритет на ценоната над пазарната политика. Од самиот почеток, основна задача била да се обезбеди приход на земјоделците по пат на фиксни подржувани цени. Меѓутоа, анализите покажале дека движењето на земјоделскиот приход во Европската Зедница било неповолно во споредба со севкупниот стопански развој, па се заклучило дека приходната цел не е постигната. Притоа е констатирано дека приходните разлики не биле толку последица на мерките на заштита и нивото на субвенциите, колку што се последица на структурни причини, како што е, на пример, степенот на искористување на земјоделските ресурси.

До деведесеттите години на минатиот век главна функција на ЗЗП била политиката на цени, додека мерките на неценовна поддршка биле во втор план. Овие мерки опфаќале складишни субвенции, субвенции на потрошувачите и на процесот на производство, компензациски плаќања, производни премии и структурни мерки, како што се: наводнување, пошумувањето, истражување и развој, намалување на користењето на обработливите површини, пренамена на користењето на земјиштето и слично.

Во поглед на целите поставени во Римскиот договор, може да се каже дека ЗЗП е помалку или повеќе успешна. Основната идеја на целите, а тоа е зголемување на производството со цел да се обезбеди понудата, е постигната. Со обезбедување на високо ниво на цените и со создавање на

рационален аграрен сектор производството можело да се одржува. Меѓутоа, целта производителите да остварат определено ниво на приход не е постигната и покрај огромните трансфери во земјоделството. Тоа не бил и единствен проблем. ЗЗП се соочила со криза од значителни размери предизвикана од буџетскиот и политичкиот притисок. Имено, трошоците за земјоделството достигнале над две третини од буџетот на Европската заедница, а ЗЗП се сметала за главен фактор за нестабилноста на светските пазари. Оттука, основен предизвик на земјоделството во Европската заедница е да се најде рамнотежа помеѓу желбата и понатаму да биде извозно подрачје и желбата извозот да се реализира со помош на различни извозни субвенции. Меѓутоа, денес е јасно дека нивото на заштита од туѓа конкуренција е помало отколку во минатото, што значи дека очекувањата трговската поддршка за увоз и извоз да се намали и рационално да се насочи се реализирани и потврдени во неколку реформи (Agenda 2000, Mid-term Review 2003, Healt Chek 2008). Во таа насока, наместо пазарната помош, основен елемент на земјоделската политика станале директните плаќања на земјоделците, се со цел да се намали поддршката и да се зголеми влијанието на пазарот.

Земјите на Средна и Источна Европа (СИЕ), поминаа или поминуваат низ период на транзиција кон пазарна економија. Иако овие земји една од друга се разликуваат во некои економски и политички погледи, сите воглавно имале околу четири децении централно и административно планирање и идеологија која не потекнувала од приватната иницијатива. Земјоделските сектори на овие земји главно биле делотворни и повеќето од нив можеле да произведуваат храна за своето население и значителен вишок за извоз. Проблемите кои во овие земји се појавија во земјоделството и прехранбената индустрија најчесто се резултат на неприлагодената земјоделска и економска политика која ја одредувала ценовната структура без да се води сметка за домашниот и меѓународниот пазар. Условите за работење на целиот прехранбен синџир, од производители до потрошувачи, биле искривени и генерирале неефикасност и значителни загуби.

Директната државна интервенција на пазарот и на инпутот довела до пореметување во користењето на ресурсите, кое пореметување е причина за небалансираната понуда на храна. Затоа земјите на СИЕ прво го напуштаат централното планирање, а потоа пристапуваат кон реформа на ценовната политика. Основен елемент на оваа реформа е производните цени да се формираат на пазарот, додека државната интервенција е задржана само на основните производи и ова има за цел да се избегнат случајните и

цикличните колебања. Имено, до 1990 година централното определување на цените било одлучувачко во ценовниот систем. Владите на земјите на СИЕ морале да обезбедат стабилни и ниски цени на храната и за таа цел обезбедувале значителни субвенции за прехранбените производи. Од исти причини државата цените ги субвенционирала на полето на инпутот (главно при инвестициите и кај минералните ѓубрива). Така, овие дотации, особено потрошувачките, станале извор на сериозни пореметувања. Затоа после 1990 година, при создавањето на нов макроекономски систем, државите на СИЕ направиле голем исчекор кон либерализација на потрошувачките и производните цени на храната и намалување на субвенциите.

Ниските производни цени и тешкотиите при продажбата на производите резултирале со намалување на земјоделскиот приход. Оваа негативност влијаела на личната потрошувачка на земјоделците и побарувачката за инпути, што ја успорувала економската активност. На ниската стапка на растот на земјоделскиот приход влијаеле различни фактори, меѓу кои се и намалувањето на субвенциите, неповолниот паритет на цените и намалувањето на побарувачката. Така, намалувањето на профитабилноста на земјоделското производство и на приходот на земјоделците предизвикале намалување на стапката на акумулација, што како последица има намалување на инвестирањето во земјоделството. Ова, заедно со ниската продуктивност и големата стапка на запосленост во земјоделството, се основните причини зошто приходната поддршка не ги дала очекуваните резултати. Имено, целта на аграрната политика требало да биде зголемување на продуктивноста на трудот во земјоделството, намалување на бројот на вработените и зголемување на приходот и производството. Во таа насока реализирани се различни модели на структурна и пазарна политика.

Надворешната трговија во земјите на СИЕ се реализирала под строг, непосреден државен надзор и овој државен монопол бил уште една препрека за динамичен економски развој. На ова поле промените оделе најтешко. Имено, заради централниот систем на управување и неконвертибилните валути, компаниите не можеле да влијаат на увозот и на домашниот пазар. Ниското ниво на продуктивност и слабата конкурентност на земјоделството налагале определено ниво на заштита од туѓиот субвенциониран увоз на храна, при што користењето на царинските методи и увозните порези биле само дел од користените методи.

Сепак во периодот пред влегување во ЕУ, земјите на СИЕ реализираа определен напредок во економската и аграрната политика и тоа:

- намалени се земјоделските субвенции и субвенциите за храна,

- инвестициите во земјоделството се реализираат со даночни олеснувања,
- намалено е државното управување со земјоделските потрошувачки цени, а за некои производи тоа е целосно укинато,
- укинат е државниот монопол во надворешната трговија со земјоделски производи, иако на почетокот тоа е направено повеќе формално, отколку суштински, и
- надворешната трговија делумно е либерализирана.

На крајот од овој дел да споменеме дека, иако се вложени огромни напори во процесот на трансформација, основен проблем и ограничување на интервенциската политика во повеќето земји на СЕИ бил буџетскиот дефицит. Оттука, фондовите кои биле наменети за интервенции во земјоделството во најголем дел се користеле за санирање на тековните проблеми, а многу малку за креирање на долгорочна аграрна политика.

5.2. КОМЕНТАРИ КОН АГРАРНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Од достапните документи може да се види дека до 2006 година на аграрната политика не и се придавало поголемо значење, иако во Република Македонија вработените во земјоделството биле повеќе од 16%. Показател за ваквото тврдење е фактот дека до 2005 година за финансиска поддршка на земјоделството се издвојувале помалку од 8 милиони евра, за да во втората половина на 2006 година оваа поддршка се зголеми на цирка 17 милиони евра, при што во овие средства не е опфатено субвенционирањето на горивото, вештачките ѓубрива и семенскиот материјал, мерки кои всушност беа наследени од аграрната политика во поранешниот систем.

Состојбата се менува почнувајќи од 2007 година, кога од страна на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство е донесена *Националната стратегија за земјоделството и руралниот развој за периодот од 2007-12 година*, а потоа во 2012 година е донесена *Национална програма за развој на земјоделството и рурален развој за период од 2013-17 година*. Со оглед на разгледуваниот период во овој дел накратко ќе се осврнеме на стратегијата која се однесува на периодот од 2007-2012 година.

Во националната стратегија се дефинирани следниве стратешките цели како основа за земјоделскиот и руралниот развој и формулирање на земјоделската политика:

Да се зајакне способноста на македонското земјоделство да биде конкурентно на интегрираните регионални пазари на Европската Унија и југоисточна Европа преку мерки за зголемување на ефикасноста на земјоделското производство, преработка и маркетинг, и да се изградат соодветни, ефективни јавни и приватни институции; да се подобрат приходите по фарма; да се осигура дека потрошувачите имаат пристап до безбедна, здрава храна; да се оптимизира употребата на земјиштето, шумите и водата како извори во недостиг, на одржлив начин за животната средина; и да се изградат рурални општини способни за опстанок преку одржлив рурален развој.¹

Понатаму, за да се постигне стратешката цел, стратешката политика треба да опфати шест главни задачи во периодот 2007-2013, и тоа:

- 1) Зголемување на конкурентноста на секторот, која треба да се постигне со:
 - зголемување на големината на одржливи, пазарно ориентирани семејни фарми,
 - зголемување на работната продуктивност,
 - зголемување на достапноста до капиталот,
 - зголемување на достапноста до технологијата,
 - подобрување на политиките за поддршка на земјоделството, зголемување на конкурентноста на преработувачката индустрија, на прехранбената индустрија и производството на сточна храна, и
 - воспоставување на хоризонтална и вертикална организација.
- 2) Постигнување на квалитет и безбедност на храна, за што основни столбови се:
 - зголемена безбедност на храната, и
 - зголемен квалитет на производите од растително и животно потекло.
- 3) Постигнување на одржливо управување со ресурсите.
- 4) Подобрување на условите за живот во руралните средини.
- 5) Реформа на регулаторната и институционалната рамка.
- 6) Институционални реформи на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство.

¹ Националната стратегија за земјоделството и руралниот развој за периодот од 2007-12 година, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, јули, 2012, стр. 87

Како што може да се види, прашањата на кои се темели аграрната политика во разгледуваниот период скоро во целост се идентични на оние од ЗЗП на ЕУ, што веројатно произлегува од желбата и потребите на усогласување на Земјоделската политика на Македонија (ЗПМ) со ЗЗП на ЕУ. Меѓутоа, сосема друго прашање е кои и колку од зацртаните задачи и во која мерка се реализирани. Одговорот на ова прашање налага многу посеопфатна анализа, но од претходните разгледувања може да се заклучи дека:

- не може да се забележи напредок во поглед на конкурентноста на секторот, бидејќи:
 - според расположливите податоци доминантен процент од македонските фарми се мали, а со самото тоа и неконкурентни на пазарот,
 - не е зголемена работната продуктивност, што може да се заклучи од фактот дека во разгледуваниот период вкупниот број на вработени во земјоделството се зголемил за 4,56% (види табела 5), а додека и покрај глобалниот пораст на цените на храната, кој за разгледуваниот период изнесува 83%, во 2011 во однос на 2006 година нето додадената вредност 1 е зголемена само за 12,29%, а нето додадената вредност 2 е зголемена само за 21,96% (види табела 4),
 - не е зголемена севкупната конкурентност на секторот, што може да се види од фактот дека просечниот трговски дефицит на секторот во периодот од 1999-2006 година изнесувал 55138 илјади УСД, а во периодот од 2007-2013 година истиот е 132798 илјади УСД (табели 44 и 45), па така и целосно да се вгради глобалниот пораст на цените на храната добиваме дека тој е зголемен за значителни 31,61%,
 - намалена е конкурентноста на одделни потсектори во секторот, што може да се види во делот производството на сточна храна, каде просечниот увоз од 15292 илјади УСД во периодот 1999-2006 година се зголемил на 27704 илјади УСД во периодот 2007-2013 година (табели 44 и 45), и тоа во услови кога просечниот број на крупен добиток се намалил од 489766 грла во периодот од 1999-2006 година на 483966 грла во периодот од 2007-2013 година или за 1,18%, а просечниот број на овци се намалил од 1277856 грла во периодот од 1999-2006 година на 771242 грла во периодот од 2007-2012 година или за неверојатни 65,69%, при што во исто време

просечниот број на живина се намалил од 2866519 на 2074491, што претставува намалување за неверојатни 38,14% (види табела 32),

Табела 49. Финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој во периодот од 2003-2013 година

Година	Финансиска поддршка на земјоделството	Финансиска поддршка на руралниот развој	Вкупна финансиска поддршка
2003	430.000.000	0	430.000.000
2004	443.635.878	0	443.635.878
2005	472.361.069	0	472.361.069
2006	1.060.702.971	0	1.060.702.971
2007	1.326.460.093	0	1.326.460.093
2008	2.767.500.000	0	2.767.500.000
2009	3.925.000.000	420.000.000	4.345.000.000
2010	5.318.700.000	579.000.000	5.897.700.000
2011	6.233.500.000	657.000.000	6.890.500.000
2012	6.932.000.000	699.938.000	7.631.938.000
2013	6.885.500.000	1.160.000.000	8.045.502.013

Извор. Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој:
http://www.pa.gov.mk/Root/mak/default_mak.asp (посетено на 28.01.2014 година)

Табела 50. Директни плаќања за растителното и животинското производство 2009-2013 година

Година	Директни плаќања за растително производство	Директни плаќања за сточарско производство	Вкупна финансиска поддршка
2009	2.298.500.000	1.432.740.000	4.345.000.000
2010	2.937.000.000	1.733.100.000	5.897.700.000
2011	3.634.750.000	2.032.750.000	6.890.500.000
2012	3.492.500.000	2.336.500.000	7.631.938.000
2013	3.564.500.000	2.205.600.000	8.045.502.013

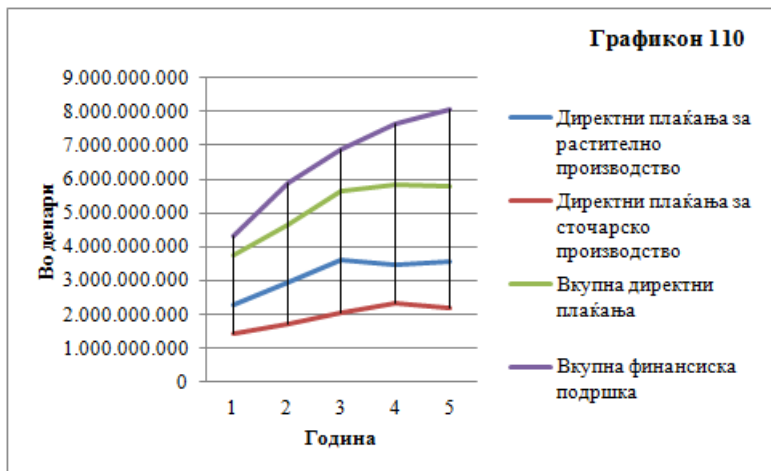
Извор. Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој:
http://www.pa.gov.mk/Root/mak/default_mak.asp (посетено на 28.01.2014 година)

Табела 51. Проекција на производството на пченица и пченка во периодот од 2007-2013 година

Година	Пченица			Пченка		
	Хектари	Вк. произ.	Кг/ха	Хектари	Вк. произ.	Кг/ха
2007	108881	334265	3070	33578	148079	4410
2008	109425	351053	3200	33578	152521	4500
2009	109973	368685	3400	33578	157097	4700
2010	110522	387202	3500	33578	161810	4800
2011	111075	406649	3700	33578	166664	5000
2012	111630	427073	3800	33578	171664	5100
2013	112189	448523	4000	33578	176814	5300

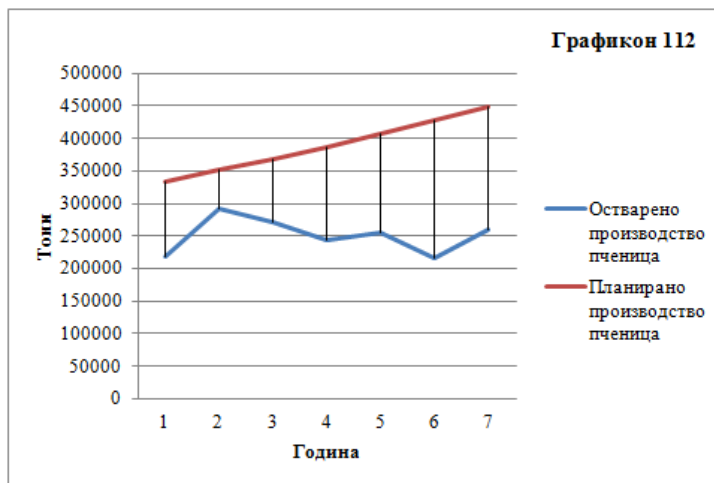
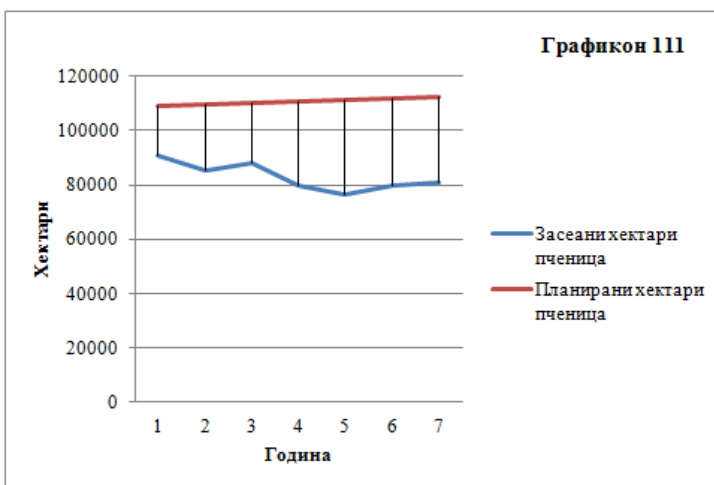
Извор. Националната стратегија за земјоделството и руралниот развој за периодот од 2007-13 година

- зголемена е финансиската поддршка за земјоделството, која се реализира преку Агенцијата за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој, што може да се види од податоците дадени во табела 49 и 50, кои нагледно се прикажани на графиконите 109 и 110. Меѓутоа истата не ги остварува зацртаните цели, што може да се види од табела 51.

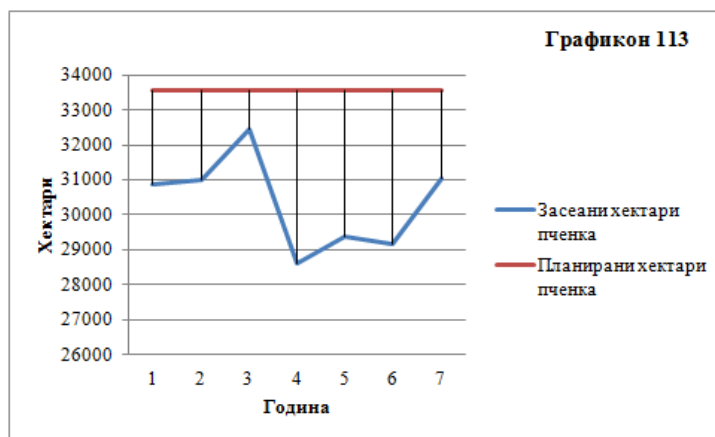

Како што може да се види, во периодот од 2007-2013 година предвидено е просечното годишно да се засејуваат по 110527 хектари пченица, од кои при просечен принос од 3524 kg/ha требало да се остварува просечно годишно производство од 389064 тони пченица. Меѓутоа, од податоците дадени во табела 13 може да се види дека во разгледуваниот период

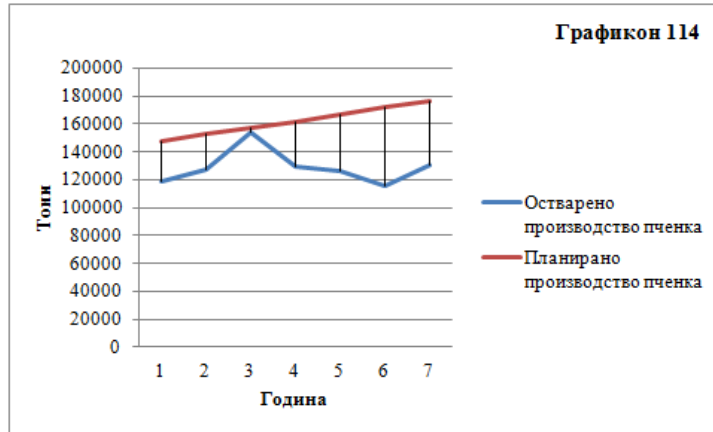
просечно биле ожнеани по 83077 хектари, што не само што е драстично намалување во однос на претходните периоди, туку е за цели 33,04% помалку од проектираното. Притоа, просечното остварено производство во периодот изнесува 249186 тони пченица, што значи дека во однос на проектираното производство е помало за неверојатни 55,26%, што се должи не само на намалените површини, туку и на нереалното планирање на приносот по хектар, кој во разгледуваниот период изнесува 3025 kg/ha, што е за 16,50% помалку од проектираниот, а само во 2013 остварениот принос по хектар е помал за дури 25,08%. На графиконите 111 и 112 е даден визуелен приказ за отстапувањата од планираното во Стратегијата и оствареното во периодот од 2007-2012 година.

Што се однесува до пченката, од податоците во табела 51 може да се види дека во периодот од 2007-2013 година, како резултат на ЗПМ таа требало секоја година да биде застапена на 33578 хектари, при што просечното годишно производство требало да изнесува 162093 тони, со просечно остварен принос од 4830 kg/ha. Маѓутоа, од податоците во табела 12 може да се види дека во периодот пченката просечно била застапена на 30363 хектари, при што е остварено просечно годишно производство од 128836 тони, а просечниот принос изнесувал 4241 kg/ha. Според тоа, во разгледуваниот период просечно имаме 10,59% помалку површини засеани со пченка, од проектираното, а додека просечното годишно производство е помало за 25,81% во однос на планираното, што е резултат и на нереалното планирање на приносите по единица површина кои се во просек за 13,89% помали од остварените. На графиконите 113 и 114 е даден визуелен приказ за отстапувањата од планираното во Стратегијата и оствареното во периодот од 2007-2013 година.

Што се однесува до останатите житни култури, може да се каже дека освен кај оризот, директните плаќања немаат забележителен ефект, па оттука е јасно дека мерките кои се превземени согласно Стратегијата во делот на житните растенија не ги дале очекуваните резултати, односно дека во овој сегмент ЗПМ може да се оцени како неуспешна.

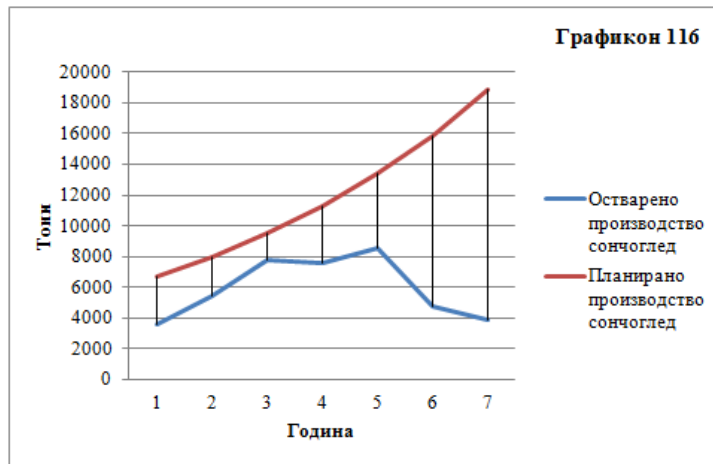
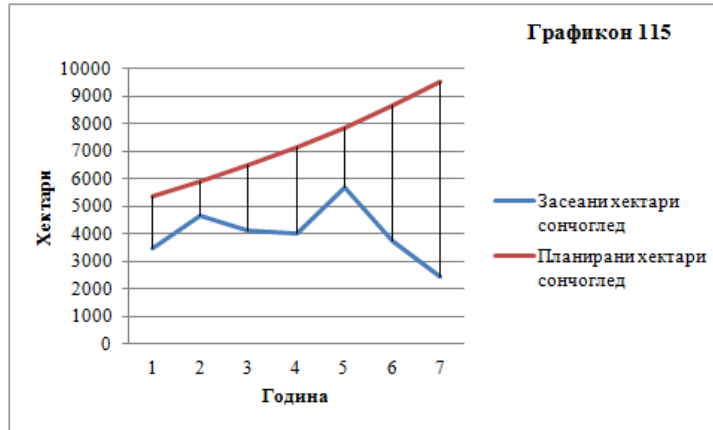
Табела 52. Проекција на производството на сончоглед во периодот од 2007-2013 година

Година	Хектари	Вк. произ.	Kg/ha
2007	5371	6714	1250
2008	5908	7976	1400
2009	6499	9475	1500
2010	7149	11257	1600
2011	7864	13373	1700
2012	8650	15887	1800
2013	9515	18874	2000

Извор. Националната стратегија за земјоделството и руралниот развој за периодот од 2007-13 година

Кога сме кај финансиската поддршка на растителното производство, може да се каже дека и во делот на маслодајните култури, т.е производството на сончоглед не се постигнати очекуваните резултати. Имено, според стратегијата финансиската поддршка требало да резултира со динамика на застапеност на оваа култура и

производство дадено во табела 52. Тоа значи дека во разгледуваниот период било планирано годишно просечно да се засејуваат 7279 хектари, од кои при принос од 1607 kg/ha требало да се оствари просечно годишно производство од 11937 тони сончоглед. Овие проекции нема посебно да ги коментираме, туку само ќе споменеме дека во истиот период просечно со сончоглед биле засеани 4031 хектар, што е само 55,36% од планираното, при што е остварено просечно годишно производство од 5926 тони, што е само 49,65% од планираното, што секако дека е резултат и на нереалното планирање на просечниот принос по единица површина од 1607 kg/ha во разгледуваниот период, наспроти реално остварениот од 1468 kg/ha. На графиконите 115 и 116 е даден визуелен приказ за отстапувањата од планираното во Стратегијата и оствареното во периодот од 2007-2013 година.

Во точка 2.4 е разгледано производството на тутун во периодот од 2007-2013 година. Согласно Стратегијата и нејзината имплементација во Програмите за финансиска подршка на земјоделството субвенциите за оваа култура се зголемени од 15 на 60 денари по килограм. Притоа, оваа мерка, заедно со останатите мерки предвидени во Стратегијата требало да го зголеми производството на тутун, но како што видовме во точка 2.4 тоа не е случај, што сериозно ја доведува во прашање целисходноста на превземените мерки.

Дел од Стратегијата е и производството на фуражни култури, се со цел најмалку 80% од потребната сточна храна да е од домашно производство. За резултатите од оваа мерка веќе претходно стана збор, но овде уште само ќе споменеме дека

освен кај луцерката и крмната пченка, каде имаме минимални подобрувања, кај сите останати фуражни култури имаме намалување на производството, состојба која е евидентна и кај ливадите и пасиштата.

Согласно Стратегијата предвидена е поддршка на конкурентните, извозно ориентирани производи меѓу кои е наведено грозјето и производството на квалитетни вина. Согласно оваа определба во Програмите за финансиска поддршка на земјоделството се предвидени и реализирани значителни субвенции. Меѓутоа, анализата во точка 2.5 покажува дека во разгледуваниот период имаме значително намалување на лозовите насади, бројот на родните пенишки и вкупното производство на грозје, при што кај секој од овие показатели процентот на намалување во периодот 2007-2013 година во однос на периодот 2003-2006 година е двоцифрен, освен просечното годишно производство кое е помало за 3,44%. Покрај тоа, просечната вредност на извозот на пијалоци во разгледуваниот период во однос на состојбата од 2006 година се зголемила само за 10,52%, а додека кај увозот соодветниот пораст изнесува неверојатни 91,47%. Имајќи го предвид претходно изнесеното може да се заклучи дека и во овој сегмент реализираните мерки не ги дале очекуваните резултати, при што може да се каже дека тие обратно-пропорционално дејствувале како на физичкиот обем на производството, така и на финансиските резултати.

Што се однесува до производството на зеленчук, може да се каже дека освен кај гравот и бостанот, каде што има негативни резултати, и лукот каде состојбата е скоро непроменета, кај сите останати култури имаме зголемување на производството, при што кај зелката, пиперките и доматиите се постигнати забележителни резултати, а посебно кај зелката каде просечното годишно производство во периодот од 2007-2013 година е поголемо за 73,58% во однос на периодот од 1999-2002 година, односно за 51,43% во однос на периодот од 2003-2006 година. Оттука, може да се каже дека мерките предложени со Стратегијата и реализирани со Програмите за финансиска поддршка на земјоделството, кои се однесуваат на овие култури се покажале како исклучително делотворни.

Слична е состојбата и со овоштарството, каде освен кај производството на круши и праски, кај сите останати овошки се постигнати одлични резултати. Ова посебно се однесува на производството на цреши, сливи, ореви и дуњи кое е зголемено за цирку 40%, потоа на производството на вишни кое е зголемено за цирку 70% и јаболка кое е зголемено за цирку 60%, показател кој според проекциите во стратегијата требаше да се однесува на пченицата и фуражните растенија. Јасно, на ова свое влијание имаат и превземените мерки кои се предвидени со Стратегијата, при што посебно место има отворањето на откупни центри и изградбата на неколкуте ладилници.

Значителен дел од стратегијата се однесува на сточарското производство, при што посебен акцент е ставен на овчарството и живинарството. Во претходните разгледувања детално се осврнавме на овој сегмент, па затоа овде само ќе споменеме дека со предложените и реализирани мерки ни оддалеку не се постигнати саканите цели. Имено, како што претходно рековме просечниот број на овци во разгледуваниот период е намален за цирку 40%, а за околу 38% е намален просечниот број на овците за приплод. Слична е состојбата и со живината чиј просечен број во периодот 2007-2013 година во однос на периодот 2003-2006 година е намален за цирку 20%, а додека кај свињите состојбата во периодот од 2007-2013 година е речиси идентична со онаа во периодот 1999-2002 година, а имаме нагорна линија во однос на периодот 2003-2006 година. Што се однесува до состојбата со говедата евидентен е негативниот тренд, при што посебно загрижува фактот дека и покрај значителните средства вложени со програмата за финансиска поддршка на земјоделството бројот на кравите и стелните јуници не само што не се зголемува, туку после евидентниот пораст од 2009 до 2011 година тој број за само две години опаднал за 10050 грла. Слична е состојбата и со бројот на маториците и спрасните назимки, каде почнувајќи од 2007 година, па се до 2013 година имаме негативна тенденција, што може да се види од тоа што бројот на маториците и спрасните назимки се намалил од 42533 во 2007 година на цирку 23500 во 2012 и 2013

година. Намалувањето во 2013 година наспроти 2006 година кај овците и овците за приплод е околу 38%, кај коњите е 46,5% и кај живината околу 15%. Резултат од ваквата политика е драстично зголемениот увоз на месо, кој во 2013 година изнесувал 52393 тони, што е за фрапантни 56,44% повеќе во споредба со 2006 година. Како резултат од сето ова за увоз на месо во 2013 година се одлеани 111767 илјади УСД, што е зголемување за 111,03% во споредба со 2006 година, а за увоз на јајца и млечни производи се одлеани 58778 илјади УСД, што е за 99,50% повеќе во споредба со 2006 година.

- како што веќе рековме оценката на резултатите во делот квалитетот и безбедноста на храната е предмет на анализа од поинаков карактер, па затоа оваа цел од Стратегијата воопшто нема да ја коментираме,
- не е постигнато одржливо управување со ресурсите, бидејќи во 2013 година во однос на 2006 година обработливите површини се намалени за 5,21% и тоа намалување воглавно се должи на намалувањето на површините под ораници и бавчи и тоа за 5,923%, (види табела 1),
- што се однесува до условите за живот во руралните средини, евидентно е дека тука има напредок, но колкав е тој напредок и во кои сегменти е предмет на покомплексна социолошка анализа, па затоа овој сегмент нема да го анализираме,
- што се однесува до реформата на регулаторната и институционалната рамка, може да се каже дека овде се постигнати определени резултати, т.е. донесени се бројни акти и прописи, меѓутоа како тие ќе се одразат на земјоделството во целина е големо прашање. Имено, самата Стратегија и програмите за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој се правени по урнек на соодветните програми на ЕУ, меѓутоа како што видовме истите во нашата средина во моментот на даваат резултати.

6. НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК

Претходните разгледувања недвосмислено укажуваат дека во изминатите години земјоделството, со исклучок на производството на зеленчук и овошје, бележи негативни резултати. Непосредна последица на ваквиот тренд е зголемувањето на увозот на пченица, пченка, месо, сурово масло од сончоглед, шеќер и преработки од шеќер, млечни производи и јајца и добиточната храна, што во крајна мера негативно влијае на трговскиот биланс на секторот земјоделство и прехранбена индустрија. Имено, увозот на споменатите производи во 2006 година изнесувал 251439000 УСД, а за истите производи во 2013 година се потрошени дури 502715000 УСД. Оттука, може да се заклучи дека Националната стратегија за земјоделство и рурален развој во периодот од 2007-2013 година не ги дала очекуваните резултати, па не е престоого ако кажеме дека истата негативно влијаела на севкупните движења во земјоделството.

Од друга страна, ако се споредат мерките во Стратегијата со оние на ЗЗП на ЕУ може да се види дека се истоветни, па дури не е престоого ако се каже дека Стратегијата е копија на мерките на ЗЗП на ЕУ. Па каде е тогаш проблемот, од една страна мерките на ЗЗП даваат неспорни резултати во рамките на ЕУ, а од друга страна примената на истите негативно влијае врз земјоделството во Република Македонија. Постојат две можности и тоа:

- мерките предвидени во стратегијата и операционализирани со годишните програми за финансиска поддршка на земјоделството не се спроведуваат во мерка и на начин како што се предвидени и
- некритичното превземање на мерките на ЗЗП на ЕУ и нивна директна примена негативно се одразува на земјоделството во нашата држава.

Што се однесува до првата можност, тешко е да се искаже став особено бидејќи извештаите за реализацијата на годишните програми за финансиска поддршка на земјоделството се доста неконзистентни и е потребна ана-

лиза на изворната документација. Меѓутоа, доколку се погледнат измените на годишните програми за финансиска поддршка на земјоделството, кои како по правило последниве три години се прават веќе во месец февруари, може да се каже дека во реализацијата на овие програми има одредени проблеми. Во табела 53 се дадени податоците за пренесените обврски во усвоената програма и после измените и дополнувањата на истата за периодот од 2009-2013 година. Ваквото несогласување на податоците укажува на две можности: или програмите изминативе години не се реализираат во целост или пак за оваа намена во периодот од 2010 до 2012 година се потрошени 3.406.980.260 денари повеќе од предвидените. Како и да е и едниот и другиот случај е проблематичен. Имено, ако програмите не се реализираат во целост, тогаш се доведуваат во заблуда оние на кои им се наменети, а ако се потрошени повеќе средства од предвидените, тогаш јавниот долг на државата во декември 2013 година бил поголем за околу 55.400.000 евра, што исто така е сериозен проблем.

Година	Пренесени обврски од претходните години	Пренесени обврски од претходните години пред измените
2009	40.000.000	40.000.000
2010	504.800.000	504.800.000
2011	2.000.000.000	350.000.000
2012	4.100.000.000	900.000.000
2013	4.664.900.000	900.000.000
2014	4.312.980.260	906.000.000

Извор: Агенција за финансиска поддршка на земјоделството и руралниот развој:
http://www.pa.gov.mk/Root/mak/default_mak.asp (посетено на 26.07.2014 година)

Од претходно кажаното недвосмислено може да се заклучи дека реализацијата на Програмите за финансиска поддршка на земјоделството е пропратена со одредени проблеми. Меѓутоа, се чини дека некритичното превземање на мерките на ЗЗП на ЕУ и нивна директна примена, без претходно истите да бидат прилагодени на нашите услови е далеку поголем проблем. Имено, анализата на состојбите во земјоделството во Република Македонија покажува дека истото е многу поблиско до нивото на кое се наоѓало земјоделството во земјите на Европската Заедница пред Римскиот договор. Оттука логично е Стратегијата да се подготвувала така што ќе се искористеле искуствата од ЗЗП на ЕУ во периодот до 1990 година, при што со забрзана динамика македонското земјоделство би се приближило кон стандардите кои важат во ЕУ, за да потоа може да се применуваат елементите од сегашната ЗЗП на ЕУ. Понатаму, еден од клуч-

ните проблеми со кои се соочува македонското земјоделство е проблемот на наводнување, за кој претходно говоревме. Имено, илузорно е без решено наводнување на земјоделските површини да прогнозираме зголемување на просечниот принос по единица површина, особено ако се има предвид влијанието на распоредот на врнежите во текот на годината врз приносите (види ги податоците во табелите 13, 14 и 15 за пченицата, јачменот и овезот во 2001 и 2003 година).

Имајќи го предвид претходно изнесеното, наместо изработка на програма за развој на земјоделството и рурален развој во која само ќе се бележат мерки, без притоа да се наведат очекуваните резултати, како што е тоа случај со *Националната програма за развој на земјоделството и рурален развој во периодот од 2013-2017 година*, потребно е да се изврши длабинска анализа за состојбите во македонскиот аграр, која ќе послужи за донесување на вистинска стратегија и мерки кои треба реално земјоделството да го направата поконкурентно. Притоа, покрај елементите кои се опфатени во Стратегијата за развој на земјоделството и рурален развој во периодот од 2007-2012 година треба да се има предвид дека:

- со оглед на хидролошките прилики и проекциите за последиците од климатските промени примарна обврска е изградбата на современи мелиоративни системи,
- на земјоделецот му требаат наменски долгорочни кредити за купување на земја, среднорочни кредити за основни средства и краткорочни кредити за финансирање на производството до продажбата на производите и нивна наплата,
- треба да се разграничи социјалната од економската политика, бидејќи истражувањата на УНДП покажуваат дека секој втор земјоделец кој исклучиво се занимава со земјоделство живее под линијата на сиромаштво,
- ценовната политика и пазарот мора да обезбедат правилна распределба на доходот, при што не смее да има голема разлика меѓу најниските и највисоките откупни цени на даден производ со приближно ист квалитет, како и значителна непазарна разлика меѓу цените во различните региони,
- најдобро поттикнување на инвестициите во земјоделството е преку таргетните програми,
- користењето на средствата од Програмата за финансиска поддршка на земјоделството мора да биде строго наменски и контролирано, така што истите не само што ќе доведат до зголе-

мување на производството на конкурентните производи, туку треба државата да ја ослободат од скапиот увоз на месо, добиточна храна, масло и слично, што во изминатиот период не беше случај,

- зголемувањето на примарното производство мора да биде пропратено со соодветни капацитети за складирање и преработка,
- на земјоделецот му се потребни долгорочни договори со преработувачката индустрија, кои во моментот се ретки или воопшто не постојат и со чија помош ќе се намали непредвидливоста на цените на суровините.

ЛИТЕРАТУРА

1. Активно население 2005-2013, Соопштенија на Државен завод за статистика
2. Национална програма за развој на земјоделството и рурален развој за период од 2013-17 година, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, октомври, 2012
3. Националната стратегија за земјоделството и руралниот развој за периодот од 2007-12 година, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, јули, 2006
4. Статистички годишник на Република Македонија 1999-2013 година, Државен завод за статистика
5. Balassa, B. (1989). Comparative Advantage, Trade Policy and Economic Development, New York and London
6. Barthe, M.A. (2000). Économie de l'Union européenne, ECONOMICA, Paris
7. Baudin, P. (1996). La fixation des prix agricoles pour 1996/97, Revue du Marché commune et l'Union européenne no 403., 1996.
8. Brehon, N.-J. (1997). Le budget de l'Europe, LGDJ, 1997.
9. Dosi, G., Pavit, K., Soete, L. (1990). The Economics of Technical Change and International Trade, New York.
10. Duren, E. Van, Martin, L., Westreng, R. (1991): Assessing the Competitiveness of Canada's Agrifood Industry, Canadian Journal of Agricultural Economics, Vol. 39, pp. 727-738
11. European Commission – DG AGRI (2008). Note to the File. Subject: What caused the present boom in agricultural prices? Brussels, D(2008) TH/14147.
12. Fanfani, R., Lagvenik, M. (1995). Industrial Districts and Porter Diamonds. Structural Change in the European Food Industries, Discussion Paper Series, No. 8. FAO (ed.) (1996): FAOSTAT. Rome
13. Grossman, G., Helpman, E. (1991). Comparative Advantage and Long-Run Growth, The American Economic Review, Vol. 80, pp. 796-815.
14. http://www.pa.gov.mk/Root/mak/default_mak.asp (посетено на 28.01.2014 и 26.07.2014 година)
15. Loyat, L., Petit, Y. (1999). La politique agricole commun, La Documentation française
16. Monti, M. (1997). Le marché unique et l'Europe de demain, La Documentation française, 1997